

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**İSLAM HUKUKUNDA ŞEHİRLERARASI
YOLCULUKLARDA YOLCU HAK VE
MÜKELLEFİYETLERİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

RIZA KIZILASLAN

DANIŞMAN

Doç. Dr. AHMET ÖZDEMİR

KASTAMONU 2019

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLAM HUKUKUNDA ŞEHİRLERARASI
YOLCULUKLARDA YOLCU HAK VE
MÜKELLEFİYETLERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

RIZA KIZILASLAN

DANIŞMAN

Doç. Dr. AHMET ÖZDEMİR

KASTAMONU 2019

**T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLÂM HUKUKU BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İSLAM HUKUKUNDA ŞEHİRLERARASI YOLCULUKLARDA
YOLCU HAK VE MÜKELLEFİYETLERİ**

Rıza KIZILASLAN

Danışman	Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR
Jüri Üyesi	Dr. Öğretim Üyesi Recep ÖZDİREK
Jüri Üyesi	Dr. Öğretim Üyesi Fatih TURAY

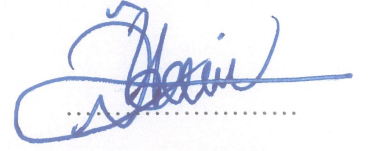
KASTAMONU 2019

TEZ ONAYI

Rıza KIZILASLAN tarafından hazırlanan “İslam Hukukunda Şehirlerarası Yolculuklarda Yolcu Hak Ve Mükellefiyetleri” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri üyeleri önünde savunulmuş ve oy birliği / oy çokluğu ile Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

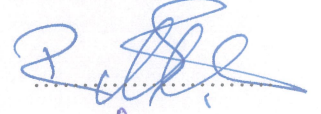
Danışman

Doç. Dr. AHMET ÖZDEMİR

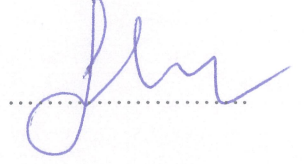
Jüri Üyesi

Dr. Öğretim Üyesi Recep ÖZDİREK

Jüri Üyesi

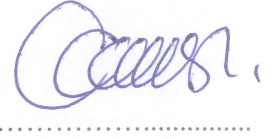
Dr. Öğretim Üyesi Fatih TURAY

20/09/2019

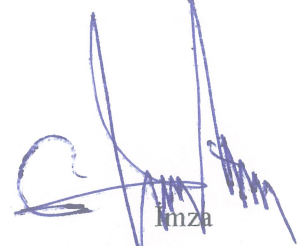
Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Cevdet YAKUPOĞLU

TAAHHÜTNAME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildirir ve taahhüt ederim.

Rıza KIZILASLAN

İÇİNDEKİLER

ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
ÖNSÖZ	viii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	ix
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu ve Amacı.....	1
2. Araştırmanın Yöntemi.....	3
3. Kavramsal Çerçeve	4
4. Araştırmanın Temel Kaynakları.....	10
I. BÖLÜM.....	12
YOLCU TAŞIMA SÖZLEŞMESİNİN MAHİYETİ VE TEMEL ÖZELLİKLERİ .	12
A- SEYAHAT AKDİNİN MAHİYETİ.....	12
1. Akitlerin Kayıt Altına Alınması.....	13
1.1. Yazı ve Tevsik İlişkisi.....	14
1.2. Akitleri Belgelemenin Hükümü	15
1.2.1. Belgeleme Vaciptir (Farz) Diyenler.....	15
1.2.2. Belgeleme ve Yazı Menduptur Diyenler.....	16
2. Seyahat Akdi Belgesi	17
2.1. Seyahat Akdi Belgesinin (bilet) İçeriği.....	18
2.2. Seyahat Biletinin Yazılması	20
2.3. Bilette Yazılı Olması Gereken Asgarî Bilgiler	21
2.3.1. Seyahat Firması Sahibinin Adı Soyadı	21
2.3.2. Yolcunun Adı Soyadı ve Vatandaşlık Numarası	22
2.3.3. Seyahat Aracının Hareket ve Varış Yeri	23
2.3.4. Aracın Hareket Tarihi ve Saati.....	24

2.3.5. Yolcunun Oturacağı Koltuk Numarası.....	24
2.3.6. Seyahat Akdi (taşıma) Ücreti	24
2.3.7. Düzenleme Tarihi:.....	25
2.3.8. Biletin Seri Numarası.....	25
2.3.8.1. Bir Koltuğun İki Kişiyeye Satışının Engellenmesi	25
2.3.8.2. Müşterinin Hakkının İspatı	26
2.3.8.3. Koltuksuz Bilet Satışının Engellenmesi.....	26
2.4. Biletin Bağlayıcılığı	27
2.5. Bilet Almanın Hükmü	27
2.6. Bilete Ait Diğer Hususiyetler.....	28
2.7. Bilet Almanın Hukukî Fonksiyonu	30
B- SEYAHAT AKDİNDE MUHAYYERLİKLER	31
1. Seyahat Akdinde Muhayyerlik.....	31
1.1. Muhayyerliğin Kelime ve İstilah Anlamı	31
1.2. Hukukta Muhayyerlik	32
1.2.1. Görme (ru'yet) Muhayyerliği.....	32
1.2.2. Seyahat Akdinde Görme Muhayyerliği	33
1.3. Meclis Muhayyerliği	34
1.3.1. Seyahat Akdinde Meclis Muhayyerliği.....	35
1.4. Şart Muhayyerliği.....	36
1.4.1. Seyahat Akdinde Şart Muhayyerliği	37
1.4.2. Şart Muhayyerliğinin Sonuçları	38
1.5. Tayin Muhayyerliği.....	39
1.5.1. Seyahat Akdinde Tayin muhayyerliği.....	40
1.6. Ayıp Muhayyerliği.....	41
1.6.1. Seyahat Akdinde Ayıp Muhayyerliği.....	42

C- SEYAHAT AKDİNDE TARAFLARIN HUKUKİ STATÜSÜNE GÖRE SEFER HÜKÜMLERİ.....	44
1. Ehliyet ve Hak İlişkisi.....	44
2. Çocuğun Seyahati.....	44
2.1. Buluş Öncesi Dönem	45
2.2. Buluş Sonrası Dönem	45
3. Kadının Seyahati	46
3.1. Mahremiyet Kavramı	46
3.2. Halvet	46
3.3. Kadının Tek Başına Yolculuğunun Mezheplere Göre Hükmü	48
3.3.1. Hanefî Mezhebi.....	49
3.3.2. Şâfiî Mezhebi	49
3.3.3. Mâlikî Mezhebi	50
3.3.4. Hanbeli Mezhebi	50
3.3.5. Sonuç.....	50
4. Eda ehliyeti olmayanların (nâkıs) seyahati	51
4.1. Akıl Engelliler.....	51
4.2. Matuh Kimse.....	51
II. BÖLÜM.....	52
SEYAHAT AKDİNDE TARAFLARIN HAK VE SORUMLULUKLARI	52
1. Haklar.....	52
1.1. Seyahat Akdinde Hakkın Anlamı	52
1.2. Hukukun (Şârî'nin) Yolculara Verdiği Haklar	53
1.2.1. Seyahat Etme Hakkı.....	54
1.2.2. İbadet Etme Hakkı.....	54
1.3. Seyahat Akdinden Doğan Haklar ve Mükellefiyetler	55
1.3.1. Haklar	55

1.3.1.1. <i>Menfaatin Teslimi</i>	56
1.3.1.2. <i>Yolcunun Gideceği Yere Taşınması Hakkı</i>	56
1.3.1.3. <i>Cayma Hakkı</i>	57
1.4. <i>Örften Doğan Haklar</i>	59
1.4.1. <i>Eşyasının Taşınma Hakkı</i>	60
1.4.2. <i>Çocukların Taşınma Hakkı</i>	60
1.4.3. <i>Yiyecek ve İçecek İkramı</i>	61
2. <i>Mükellefiyetler</i>	61
2.1. <i>Mükellefiyetin Tanımı</i>	61
2.1.1. <i>Yolcunun Mükellefiyetleri</i>	62
2.1.1.1. <i>İnsanî Sorumluluklar</i>	62
2.1.1.2. <i>Seyahat Akdinden Doğan Sorumluluklar</i>	63
2.1.1.3. <i>Örften Doğan Sorumluluklar</i>	65
3. <i>Seyahat Firmalarının Hak ve Mükellefiyetleri</i>	66
3.1. <i>Şarî'nin Verdiği Haklar</i>	67
3.1.1. <i>Ticaret Yapma Hakkı</i>	67
3.1.2. <i>Umuma Açık Yolları Kullanma Hakkı</i>	67
3.2. <i>Akitten Doğan Hakları</i>	68
3.2.1. <i>Ücret Hakkı</i>	68
3.2.2. <i>Malının Korunması Hakkı</i>	69
3.3. <i>Örften Doğan Haklar</i>	69
3.3.1. <i>Hareket Yeri Hakkı</i>	69
3.3.2. <i>Mola Yeri Tercih Hakkı</i>	69
3.4. <i>Mükellefiyetleri</i>	70
3.4.1. <i>Şarî'nin Yüklediği Mükellefiyetler</i>	70
3.4.1.1. <i>Yolcuların İbadet ve Taat Hakkına Riayet Mükellefiyeti</i>	70
3.4.1.2. <i>Ticaret İlke ve Prensiplerine Uyuma Mükellefiyeti</i>	72

3.5. Akitten Doğan Mükellefiyetler	73
3.5.1. Yolcuyu Yerine Ulaştırma (Menfaatin Teslimi)	73
3.5.2. Akdin Zamanına Riayet	75
3.5.3. Bilette Yazılı Yerden Hareket	75
3.5.4. Yolcu Firmasının Yolcuyu Yerine Ulaştırması.....	76
3.5.5. Yolcunun Eşyasının Taşınması	76
3.5.6. Yolcunun Eşyasının Hususiyeti	77
3.5.7. Fıkıhta Emanet	77
SONUÇ	79
KAYNAKÇA.....	81
ÖZGEÇMİŞ	88

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

İSLAM HUKUKUNDA ŞEHİRLERARASI YOLCULUKLARDA YOLCU HAK VE MÜKELLEFİYETLERİ

Rıza Kızılaslan

Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı
İslâm Hukuku Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR

İslam fıkında, seyahatte ibadet hükümleri dışında kalan yolcu hak ve mükellefiyetlerini konu edinen bu araştırmamız; giriş, birinci bölüm, ikinci bölüm ve sonuç olmak üzere dört kısımdan meydana gelmektedir. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, yöntemi ve kavramsal çerçevesi ile temel kaynakları açıklanmıştır. Birinci bölümde; yolcu taşıma sözleşmesinin mahiyeti, sözleşmenin kayıt altına alınması, seyahat belgesi (bilet) açıklanmış hukukî hususiyeti ve muhteviyatı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bölümünde seyahat akdinde muhayyerlikler ve tarafların hukuki statüsüne göre sefer hükümleri başlıkları altında yolcunun meclis muhayyerliği, görme, şart, tayin ve ayıp muhayyerlikleri tarif edilmiş seyahat akdindeki muhayyerlik hükümlerinin hem yolcu hem seyahat şirketi açısından sonuçları ile bireylerin sahip oldukları hukuki statünün hakları kullanmaya olan etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tezimizin ana konusu olan seyahat akdi yolcu ve şirketinin hakları ve mükellefiyetleri ise ikinci bölümde ele alınmaktadır. Bu bölümde hakların çıkış kaynakları ve seyahat akdinin çıkış kaynağı ortaya konulmuş mükellefiyet hak ilişkisi belirtilip seyahat akdi taraflarının hakları ve mükellefiyetleri maddeler halinde açıklanmıştır. Tezimiz sonuç kısmıyla bitirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslâm hukuku, seyahat ve sefer, seyahat akdi, akit belgesi (bilet) seyahat hakları ve mükellefiyetleri.

2019, 88 Sayfa

ABSTRACT

POSTGRADUATE THESIS

PASSENGER'S RIGHTS AND OBLIGATIONS IN INTER-CITIES

R1za K1z1laslan

Kastamonu University Institute of Social Sciences

Department of Basic Islamic Sciences

Department of Islamic Law

Mentor: Assoc. Prof. Ahmet ÖZDEMİR

This research focuses on the approaching of Islamic Jurisprudence about the rights and obligations of passengers other than the provisions of worship in travel. The study consists of four parts: Introductory part, the first part, the second part and the conclusion. In the introduction, the subject, aim, method and conceptual framework of the research and its main sources are explained. In the first chapter; the essence of the passenger transport contract, the registration of the contract, the travel document (ticket) are explained and it is tried to put forward of the legal characteristics and contents of them. . In this section, it is presented the effects of the provisions of the passenger's travel on the basis of both the passenger and the travel company and the legal status of the individual have been described under the headings of the passenger's parliamentary imagery, vision, condition, designation and shame, under the headings of the voyage provisions according to the legal status of the parties and the legal status of the parties.

The main subject of our thesis that is the rights and obligations of the travel contractual passenger and company is discussed in the second chapter. In this section, we are focusing on the origins of the rights and the travel contract and the rights and obligations of the travel contracting parties are explained item by item. The thesis has a conclusion chapter.

Key words: Islamic law, travel and expedition, travel contract, travel document and rights of contract.

2019, 88 Pages

ÖNSÖZ

Seyahat ve sefer bireylerin günlük hayatının bir parçasıdır. Önemli ihtiyaçlarından biridir. Bu ihtiyacın karşılanmasında haklarını bilmesi hem seyahat firmasının hem yolcunun işini kolaylaştıracaktır.

İslam fikhında hakların ve mükellefiyetlerin belirlenip vaz edilmesinin hedefi insanı ve ona ait olanı korumaktır. Din, can ve mal korunması hedeflenen temel değerlerdendir. Yolculuk esnasında bunların korunabilmesi için İslam fikhının seyahate dair hükümlerinin belirlenmesi elzemdir. Bu anlamda tezimizde ele alınan hakların, mükellefiyetlerin ve bunlardan neşet eden yolcuya ve seyahat firmasına ait görevlerin hepsi seyahat esnasında, önce tarafların şârî karşısındaki ödevlerinin belirlenmesi sonra canın ve malın emniyetinin sağlanmasına yöneliktir. Çünkü seyahat yolculuk demektir. Yolculukta ise yolcuların ibadet mükellefiyetleri sürmektedir. Aynı şekilde yolcuların birbirlerine karşı ödevleri vardır, kaza yapma riski, yolda kalma riski yahut yoldan dönme riski vardır. Yolculuk ve sefere ait bütün bu zorlukların aşılabilmesi İslam fikhının ortaya koyduğu haklara, sorumluluklara ve sınırlara riayetle mümkün olacaktır.

Çalışmamızın yazım aşamasında rehberliğini esirgemeyen değerli danışmanım hocam Sayın Doç. Dr. Ahmet ÖZDEMİR'e, çalışmalarım sırasında destek olan eşime, tez yazım aşamasında kendileriyle ilgilenemeyişimi hoş gören çocuklarım ve akrabalarımın şükranlarımı sunuyorum.

Rıza KIZILASLAN

Kastamonu, Eylül, 2019

KISALTMALAR DİZİNİ

b.	İbn, Bin
Bknz.	Bakınız
bsk.	Baskı
C.	Cilt
c.c.	Celle celalühü
çev.	Çeviren
DİA	Diyanet İslâm Ansiklopedisi
Ed.	Editör
f.	Fasıl
Fık.	Fıkrası
Hız.	Hazreti
md.	Madde
ö.	Ölümü
r.a.	Radiyallahu Anhü
S.	Sayı
s.	Sayfa
Tdv.	Türkiye diyanet vakfı
TMK.	Türk Medeni Kanunu
t.y.	Tarih Yok
vb.	ve benzeri
V.d.	Ve diğerleri
Yay	Yayıncılık –Yayımları
y.y.	Yayım Yeri Yok

GİRİŞ

İnsanlığın dünyada var olduğu ilk günden buyana seyahat ve sefer hiçbir zaman içinde yaşadığımız çağdaki kadar kolay olmamıştı. O kadar ki artık kısa veya uzun mesafeli yolculuklar hayatın bir parçası haline geldi. İnsanların çalışma, eğitim, dinî ziyaret ve turizm gibi sebeplerle büyük şehirlere yönelmesiyle İslam fikhının yolculuk ruhsatı için belirlediği mesafelere yolculuklar hayatın olağan işlerinden oldu. Bu durumun seyahat araçlarının gelişmesiyle ve bireylerin ekonomik düzeylerinin ve refah standartlarının yükselmesiyle doğrudan ilişkili olduğu bir gerçektir. Bazen uçakla olan bu yolculuklar bazen tren ve gemi ile yüzlerce yolcuyla beraber yapılabilirken bazen yolculukların aracı şehirlerarası otobüs olmaktadır.

Öte yandan yolculuk yapmak isteyen insanların talepleri seyahat sektöründe büyük gelişmelere, bu alana ait şirketlerin kurulmasına ve seyahat araçlarının modernleşmesine katkı sağladı. Terminallere gidip seyahat temsilcilerinden bilet alarak seyahat anlaşması yapma yahut internet üzerinden yapılan seyahat anlaşmaları ekonomik canlanmanın yanında seyahat firması ile yolcular arasındaki seyahate ait hakları gündem haline getirdi. Neticede seyahat iş ve işlerine ait oluşan ticarî muamelelerin hukuka olan ihtiyacı ortaya çıktı.

Seyahat eden herhangi bir bireyin hakkını koruması için neyin hakkı olduğunu neyin sorumluluğu olduğunu bilmesi gerekir. Bu tez ile seyahat firmasıyla anlaşma yapan her yaş ve sınıftaki bireylerin seyahat akdiyle doğrudan ve dolaylı ilişkili hak ve mükellefiyetlerini ortaya koyma hedeflenmiştir. Bu noktada çözümler yolculuk yapan kimselerin yolculuk öncesi ve sonrası yaşadıkları hukukî sorunlar ve bu sorunlara ilişkin şikâyetler esas alınarak sunulmaya çalışılmıştır. İnternet üzerinden yapılan tarama ile hukukî sorunları ve çözümleri güncel tutma hedefi gözetilmiştir.

1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Günümüzde İslam dinini kabul etmiş bireyler için sosyal hayatın hemen hemen her alanında fıkha olan ihtiyaç yadsınamaz bir vakıadır. İslam fikhında ise İslam toplumunun fertlerinin hak ve vazifelerini belirleyen kaideler konulmuş hayatın hiçbir safhası hukukun tatbik sahası dışında bırakılmamıştır.¹

---

¹ Abdulkarim Zeydan, **el-Medhal**, (2. bsk.), Beyrut, 1432/2011, s. 9.

Çünkü İslam külli bir sistemdir. Hayatın tüm alanlarını kuşatan ölçüler getirmiştir.² Örneğin sanayi ve çalışma alanına ait; işçi, işveren hakları,³ ticarî alanda⁴ ve iletişim ve bilgi çağı olarak adlandırılan içinde bulunduğumuz çağda; sosyal medya ve iletişim hukuku da İslam fikhının konusu haline gelmiştir.⁵ Sayılan bütün bu alanların yanında seyahat ve yolcu hukukunun da meydana gelen gelişmeler dikkate alınarak yeni yaklaşımlara ve çözümlere ihtiyacı vardır.

İçinde yaşadığımız toplumda bireyler ibadet amaçlı seyahatler başta olmak üzere turizm, iş seyahatleri, eğitim ve öğretim amaçlı birçok seyahat yapmaktadırlar. Bu seyahatler için anlaşmalar (akitler) yapılmaktadır. Bu anlaşmaların bağlayıcılığı nedir? İslam hukukunun seyahat eden kimselere verdiği haklar nelerdir? Yolcu taşıyan seyahat firmalarının yerine getirmesi gereken mükellefiyetler nelerdir? Yolculuk için seyahat akdi yapan bir kimse haklarını nasıl korumalıdır? Bütün bu sorular doğrultusunda hazırlanan bu tez bireylerin seyahat hakkının menşeyini, seyahat akdinin İslam fikhındaki konumunu, yolcunun ve seyahat firmasının akit öncesi, akdin kuruluşu ve seyahat boyunca sahip olduğu haklarını ve mükellefiyetlerinin neler olduğunu konu edinmektedir.

Diğer taraftan bu araştırma; seyahat hukukuna dair iki problem üzerinden hareket etmektedir. Bunlardan birincisi; İslam hukukunun şekillendiği dönemlerde bugünkü anlamda ulaşım vasıtalarının olmaması ve araçların sınırlı olması sebebiyle seyahat ve ulaşım hukukunun da sınırlı kaldığı hususudur. Bu problemin sonucu olarak seyahat ve ulaşım hukukî kurallar neredeyse yolcunun seyahat esnasındaki ibadetinin nasıl olacağı yönündeki “sefer hükümlerinden” ibaret kaldığı görülmektedir. Diğeri ise İslam fikhında seyahat akdi başta olmak üzere bütün ticarî hayatın problemlerine tek tek çare olacak mevzi fıkıh teorilerine olan ihtiyaç hususudur. Çünkü içinde bulunduğumuz çağda sağlık, doktor, hasta fikhı, eğitim, öğretmen, öğrenci fikhı, seyahat, taşıyıcı, yolcu fikhı, haberleşme, internet fikhı gibi alan hukukuna ihtiyaç gün geçtikçe artmaktadır.

Endüstri devrimi ile birlikte sosyal ve ekonomik yapılarda önemli değişiklikler olmuştur. Nüfusun, gelirin ve şehirleşmenin artması ile seyahat sektöründe artış meydana gelmiş ve

² Hamdi Döndüren, **Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali**, Erkam Yayınları, İstanbul 2016, s. 5.

³ Döndüren, **Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali** s. 460.

⁴ Hamdi Döndüren v.d.”Alış veriş”, **Şamil İslam Ansiklopedisi**, Şamil Yayınevi, İstanbul 2000, C:I, s. 152.

⁵ M. Raşit Akpınar, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, “İslam Hukuku Açısından Sosyal Medya”, 2017/3, S:28, s. 493-509 <http://sbedergi.sdu.edu.tr/assets/uploads/sites/343/files/28-sayi-yazi26-12112017.pdf> (Erişim Tarihi: 15.03.2018)

yolculukların önceden planlanması, organize edilmesi için “seyahat acenteleri“ kurulmuştur. Ulaşım vasıtaları çeşitlenmiş ulaşım alanları genişlemiştir. Bu genişleme ve çeşitlenme ile birlikte hayatı zorlaştıran mahiyette ulaşım ve trafik sorunları ortaya çıkmıştır. Ulaşım ve ulaştırmada uyulması gereken fihhi kuralların ortaya konulup öğretilmesi zaruri hale gelmiştir. Gelineen noktada seyahat akdinin İslam hukuku açısından sonuçlarını ve hükümlerini belirlemek hakların ihlal edilmemesi açısından önem arz etmektedir. Dolayısı ile bu araştırmanın iki temel amacı vardır. Bunlardan birincisi seyahat ve seferde ibadet hükümlerinin dışında kalan diğer fihhi konuları tespit edip ortaya çıkarmak, diğeri ise seyahat veya sefere çıkmış kimselerin yolculuğa ait sorunlarına fihhi çözümler ortaya koymaktır.

Bu amaçlar doğrultusunda özetlendiğinde araştırmanın temel hedefi günlük hayatının herhangi bir diliminde herhangi bir amaçla seyahat edecek olan bireyin seyahatinin başından sonuna kadar İslam hukuku normlarına göre sahip olduğu haklar ve yerine getirmesi gereken sorumlulukların neler olduğunun tespit edilmesidir.

2. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma, zaruretini beyan ettiğimiz ihtiyaç doğrultusunda seyahat eden yolcunun ve taşıma işini yapanların hak ve sorumluluklarının İslam fihhi çerçevesinde bilinmesi hedefiyle ortaya çıkmıştır. Önce bir seyahat akdinin kuruluşunda var olan ana unsurların neler olduğu tespit edilmiştir.

Bu hususiyetler; seyahat hakkının mahiyeti, bireyin hukukî statüsünün akde olan etkisi, seyahat akdinin belgesi, seyahat akdinin muhayyerlik kapsamındaki hükümlerinin mahiyeti ve seyahat akdinin taraflarının hak ve mükellefiyetlerinin mahiyeti olarak belirlenmiştir.

Önce birincil kaynak olan Kur’an-ı Kerim ve hadis kaynaklarında geçen seyahat ve yolculuk konulu ayet ve hadisler incelenmiş, tefsirlerin ve hadis şerhlerinin konuyla ilgili ayet ve hadislere ne gibi yorum ve açıklama yapıldığına bakılmıştır.

Diğeri taraftan İslam hukuku alanında yazılmış kitaplar ile fihhi usulü ve meselelerini konu edinen kitaplar incelenmiştir. Ayrıca bu alanda yazılmış yerli ve yabancı makaleler, yüksek lisans tezleri ve doktora çalışmalarından istifade edilmiştir.

Bu kaynaklardan seyahat hukuku ile ilişkili günümüzün ihtiyaçlarına ve vakıya uyan bilgiler ve veriler bulunmaya çalışılmıştır. Araştırmada bu alanda yazılmış eserlerin azlığı klasik fıkıh kitaplarına yönelmeye sevk etmiştir. Bu kitaplarda tezimizin problemine uygun olan örnekler tespit edilmiş benzer benzerin hükmünü alır⁶ kaidesine sonuç ve yargıya varılmaya çalışılmıştır. Daha sonra bu kaynaklardan ilgili yerler kaydedilmiş anlaşılır bir dille yazıya geçirilmiştir. Hükmünün bilinmesi gereken konularda Hanefî mezhebinin görüşü verilmiştir. Gerekli görülen yerlerde diğer ekollerin vardıkları hükümler mezhep ismi kayıtlanarak belirtilmiştir.

Birinci bölümde önce seyahat çeşitleri amaçlarına göre sınıflandırılıp anlatılmış sonra seyahat hakkı bireylerin statüsüne göre değerlendirilmiştir. İkinci bölümde ise seyahat akdinde muhayyerlik, tarafların hakları ve mükellefiyetleri açıklanıp sonuçları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın hedefi genel olarak ulaşım araçlarından herhangi biriyle yolculuk yapan kimselerin hakları ve mükellefiyetleridir. Özelde ise şehirlerarası otobüs yolculuklarında yolcu hak ve mükellefiyetlerinin neler olduğunu tespit etmektir. Bu sebeple yolculuk hukuku hakkında olan bu çalışmamız zorunlu olarak motorlu araçlarla birlikte başlayan süreci kapsayacak şekilde sınırlama zaruretini doğurmuştur.

3. Kavramsal Çerçeve

Seyahat; yeryüzünde çeşitli maksat ve amaçlarla gezmek,⁷ dolaşmak, yolculuk yapmak, bir yerden bir yere gidip gelmek⁸ demektir. Sefer ise daha çok bir amaç için bir yerden ayrılıp gitme⁹ anlamında kullanılmaktadır. Buna göre seyahat, sefer kavramından daha umumi bir mana ifade eder. Şerî ve örfî anlam olarak; yakın veya uzak mesafelere yapılan her türlü bilgi edinme, görme, gezme amaçlı yolculuklar seyahat olarak isimlendirilirken, sefer yalnızca uzak yerlere yapılan yolculuklara denir. Bu manada her sefer bir seyahat iken her seyahat bir sefer değildir.¹⁰ el-Feyyûmî, Misbâhu'l-münir adlı eserinde; Araçların en az bir günlük

⁶ Zekiyüddin Şaban, **İslam Hukuk İlminin Esasları**, (17.bsk) (çev. İ.Kâfi Dönmez), Tdv. yay, Ankara 2012, s. 131.

⁷ Ebü's-Seâdât Mecdüddin el-Mübârek b. Esirüddin Muhammed el-Cezerî, **en-Nihaye fi garibi'l-hadis ve'l-eser**, Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut 1399/1979, C:II, s.432.

⁸ Muhammed b. Mükerrrem b. Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, Daru's-sadr, Beyrut 1414, C:VII, s. 316.

⁹ İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, C:IV, s. 367.

¹⁰ Muhammed Şahcehan Nehdî, **es-Seyahatü (Adabüha ahkamüha)** Daru'l-Küttübi'l-İlmiyye, Beyrut 1971, s. 10.

mesafeye yaptıkları yolculukları sefer olarak isimlendirdiklerini daha az süren yolculukları sefer olarak isimlendirmediklerini yazmaktadır.¹¹

Seyahat ve sefer insanlığın en eski ihtiyaçlarından biridir.¹² Ulaşım araçlarının olmadığı dönemlerde yolculuklar binekle ve yaya olarak yapılıyordu. Bununla birlikte sefer ve yolculuğun tabiatında insanlar için sıkıntı ve meşakkat vardır. Bu sebeple batılı kaynaklarda ilk dönem seyahatler *Travel* kelimesi ile ifade edilmektedir ve sıkıntı demektir.¹³

Arapçada ise yolculuğu ifade için ortaya çıkma, inkişaf etme¹⁴ anlamlarına gelen sefer (سفر) kelimesinin kullanım amacı; güneşin doğup ortalığı aydınlatmasında ve her şeyi görünür kılmasında olduğu gibi kendisinde var olan zorluk sebebiyle yolcunun ahlâkını ortaya çıkardığı gerçeğidir denilmiştir.¹⁵

1200'lü yılların sonlarında en uzun mesafeli yolculuklardan biri araştırma ve inceleme için yapılmış ve 20 yıl sürmüş olan¹⁶ Marco Polonun seyahatidir.¹⁷ Yine 1300'lü yılların ortalarında ünlü seyyah İbni Battûta'nın yaptığı Tanca'dan başlayıp dönemler halinde süren hac yolculukları ve Mısır, Suriye, Irak, Yemen gibi Arap beldelerinde yaptığı gezileri İran, Anadolu, gibi Asya ülkelerini kapsayan seyahatleri tarihin önemli yolculuklarından. İbni Battûta'nın bu seyahatlerini anlatan Seyahatnâme'si tarihe kaynaklık eden önemli ve değerli bir kitaptır.¹⁸

Geçmiş dönemlerde seyahatlerin çoğunun ana konusunun askerî sefer, ticaret, ilim elde etme, önemli kişileri ve mekânları ziyaret amaçlı olduğu görülmektedir. Örneğin batılıların ve İslam ülkelerinin yaptıkları askerî harekâtlar “sefer”¹⁹ olarak isimlendirilmiştir.

¹¹ Ebü'l-Abbâs, Ahmed b. Muhammed b. Alî el-Feyyûmî el-Hamevî, **Misbâhu'l-münîr fi garîbi şerhi'l-kebîr**, el-Mektebetü'l-ilmîyye, Beyrut “ty”, C:I, s. 278.

¹² Haşim b. Muhammed b. Hüseyin b. Nakûr, **Ahkâmü's-seyâhati ve âsârüha**, Daru'l-İbni Cevzî, Riyad 1424, s. 314.

¹³ Tulga Albustanlıoğlu, “*Seyahat acentalığı ders notları*”, Ankara 2012, s. 1.
http://acikerisim.baskent.edu.tr/bitstream/handle/11727/1921/ff9472e56b30a188a7b69f78aad0e83a.pdf?sequence=2&isAllo_wed=y (Erişim Tarihi:12.06.2019)

¹⁴ İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, C:IV, s.367.

¹⁵ Ebü Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî **Mefatihü'l-gayb**, Daru' ihya'it-türasi'l-arabî, Beyrut 1420, C: VII, s.100; **Mu'cemu lügati'l-fukaha**, Muhammed Ravvas Kalaci, v.d. Daru'n-nefais, “yy” 1408/1988, C:I, s.245.

¹⁶ Hasan Ersel v.d, “Marco Polo”, **Cumhuriyet Ansiklopedisi**, Arkin Kitabevi, İstanbul 1971, C:VIII, s. 2259.

¹⁷ http://acikerisim.baskent.edu.tr/bitstream/handle/11727/1921/ff9472e56b30a188a7b69f78aad0e83a.pdf?sequence=2&isAll_owed=y (Erişim Tarihi:12.06.2019).

¹⁸ A.Said Aykut, “İbn Battûta” **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1999,C:XIX, s. 361-368.

¹⁹ Feridun Emecen, “Akka” **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1989 C:II, s. 265-267.

Bu anlamda sanayi devrimine kadar olan seyahatlerin amacını dinî ve ticarî olarak özetlemek mümkündür.²⁰ Bütün bu seferlerin ve seyahatlerin ortak özelliği; bireysel olarak yapılanlarının az olmasıdır.

Kur'an-ı Kerim'de ve hadisi şeriflerde ise farklı amaçlarla ve sebeplerle yapılan seyahat çeşitliliği mevcuttur.²¹ Söz konusu seyahat sebeplerinden biri olarak Allah yolunda cihat konu edilir. Allah yolunda mücadeleyi anlatan ayeti kerimelerde cihat kavramı sefer manasına kullanılmıştır. Özellikle düşmana karşı yapılacak olan silahlı savaş anlamına gelen cihat, başka diyarlara memleketlere sefer anlamına gelmektedir. Böyle bir cihat; sefer ve seyahati içinde barındırmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de bu türden cihadı anlatan ve teşvik eden birçok ayeti kerime vardır. Örneğin Tevbe süresinde “...*Gerek hafif, gerek ağır olarak savaşa çıkın, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihat edin. Eğer bilerseniz bu, sizin için daha hayırlıdır.*”²² ayetindeki “cahedû” sözünden sefer kastedildiği anlaşılmaktadır.²³

Yine Kur'an-ı Kerim'de “...*İnsanlar içinde haccı ilan et ki gerek yaya olarak gerek uzak yollardan gelen yorgun develer üzerinde sana gelsinler.*”²⁴ ayeti kerimesindeki “gelsinler” emrini mübarek yerlere seyahat etsinler olarak anlamak mümkündür. Hz. Peygamberin hadisinde de İslam dininde kutsal ibadet mekânlarına seyahatle ziyaret teşvik edilmekte “...*Mescidi haram, Mescidi nebevî ve Mescidi aksa dışında bir yer için seyahat yükü bağlanmaz...*”²⁵ buyrulmaktadır. Diğer taraftan Kur'an hicret yolculuklarından bahseder. İbadet için hicrete işaret eder. Kur'an-ı Kerim'de Allah Teâlâ'nın dinini yaşayamayan insanlara memleketlerinden, İslam'ı daha iyi yaşayabilecekleri yerlere hicret etmelerine izin verdiğini bildiren; “...*Melekler, “Allah'ın arzı geniş değil miydi, orada hicret etseydiniz ya!” derler...*”²⁶ mealindeki ayeti kerimede ” “Hicret etseydiniz” kelimesi ibadet edebileceğiniz başka ülkelere seyahat etseydiniz şeklinde anlaşılabilir. Diğer yandan ibret ve ders almak için yapılan seyahatlerde Kur'an'ın konularındandır. Söz konusu ayeti kerimelerde yeryüzünün olaylarının izlenmesi, ders çıkarılması, ibret ve hikmetle Allah'ın yasalarının anlamlandırılması insanoğlundan istenmekte ve beklenmektedir. Bu noktada inanan

²⁰ https://www.academia.edu/14403911/%c4%b0nsanların_seyahat_nedenler%c4%b0 (Erişim Tarihi:12.06.2109)

²¹ Kehf, 18/60; Hacc, 22/ 27;Tevbe, 9/41; Mülk, 67/15.

²² Tevbe, 9/41.

²³ Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, **el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân**, Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, Kahire 1964,C:8, s.150.

²⁴ Hac, 22/27.

²⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Buhârî, **Sahîhi Buhârî**, Daru Tavki'n-Necat, 1422, Fazlu's-salât, fi mescidi Mekke ve Medine, 2, 1189; Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, **el-Müsnedü's-sahîh**, Daru İhyâi't-Türasi'l-Arabî, Beyrut “ty”, Hac, 2, 1397.

²⁶ Nisa, 4/97.

inanmayan herkese "...*De ki "Yeryüzünde gezip dolaşın..."*"²⁷ buyrulmaktadır. "Sîru" (dolaşın-gezin) anlamındaki bu ilahî seslenişin gereğini muhataplarının yerine getirmesinin vacip oluşu hakkında İslam âlimlerinin çoğu ittifak etmişlerdir.²⁸

Rızık Aramak için yapılan seyahatlerde Kur'an'ın ayetlerinin konularındandır. Bu ayeti kerimelerde yeryüzünün insanoğlunun emrine amade kılındığı yiyeceğinin ve içeceği yeryüzüne bağlandığı anlatılmakta; "...*O, yeryüzünü sizin ayaklarınızın altına serendir. Haydi, onun üzerinde yürüyün...*"²⁹ buyrularak rızıkını araması istenmekte ve onu kazanmasının yolu olarak yolculuk ve seyahat manasına gelen "femşû" kelimesi kullanılmaktadır. Bu ilahî emirden yeryüzündekilerin insana helal kılındığı,³⁰ rızık aramak için seyahat etmenin mubah olduğu anlaşılmaktadır. Kur'an'ın seyahati konu edinen ayetlerinden bazıları ise gezmek ve dinlenmek için yapılan seyahatlerden bahsetmektedir. Bu konuda "*Onlarla, kutlu kıldığımız şehirler arasında, karşıdan karşıya görünen kasabalar var etmiş, oraları gezilecek belirli konak yerleri yapmıştık, Oralarda geceleri ve gündüzleri güven içinde gezin demiştik*".³¹ buyrulmaktadır. Hz. Peygamber'den rivayet edilen "...*sefere çıkın ki sağlıklı olun ve rızığınız artsın...*"³² hadisi ise gezme, dinlenme ve sağlık arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir.

Kur'an-ı Kerimin işaret ettiği bu seyahat ve yolculuklarda bir hedef ve amaçlılık görüldüğünden sözü edilen yolculukların hepsi yukardaki tanıma göre hem seyahat hem de sefer kavramı içinde değerlendirilebilir.

Sünnette ise ilim elde etmek için seyahatin caiz ve müstehap olduğu görülmektedir.³³ "...*İlim Çin'de de olsa (gidip) alınır...*"³⁴ meâlindeki hadisler ilim seyahatlerinin İslam'daki değerinin delilidir.

Hz. Peygamber dönemi (Asr-ı saâdet) ve sonrasında râşit halifeler döneminden itibaren İslâm dinini yayma vesilesi edinilen fetihlerle genişleyen İslâm topraklarını oluşturan şehirleri ve

²⁷ En'âm, 6/11.

²⁸ M. Reşid Rızâ, **Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-hakîm: Tefsîrü'l-Menâr**, Hey'etü'l-Misriyyetü'l-Âmmeti li'l-Kitabi, "yy", 1995, C:VIII, s. 255.

²⁹ Mülk, 67/15.

³⁰ Ebü'l-Hasen Ali b. Ahmed en-Nisâbüri, **el-Vasîf fi tefsîri'l-Çur'ânî'l-mecîd**, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1994, C: IV s. 389.

³¹ Sebe, 34/18.

³² Ebü Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, **Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel**, Müessesetü'r-risale, "yy" 1421/2001, C:XIV, s. 507.

³³ Bknz. Ebü Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni, **Sünen-i İbn Mâce**, Daru ihyai'l-kütübi'l-Arabiyye, "yy" "ty", Zühd, 2, 4169.

³⁴ Ebü'l-Kasım Süleymân b. Ahmed et-Taberânî, **Mu'cemü'l-kebîr**, Mektebetü İbn Teymiye, Kahire, 1415/1994, C:XX, s. 115.

halkını tanıma, başta hadis olmak üzere çeşitli ilimleri tahsil etme vb. amaçlarla Müslümanlar tarafından seyahatler gerçekleştirilmiştir. Bu seyahatler Avrupa'ya ilmî heyetler gönderilmek suretiyle de devam etmiş, İstanbul'a, Mekke'ye, Müslümanların ve Hristiyanların diğer kutsal topraklarına birçok seyahatler yapılmıştır.³⁵

Seyahat ve yolcu kavramlarına bakıldığında ise birbirlerine ait iki kavram olduğu görünmektedir. Sefer; yolcunun faaliyetidir. Yolcu, faaliyetin öznesi ve uygulayıcısı olarak bazen aynı kişi olabilirken sefer farklılaşabilmektedir. Bu iki kavramın anlamı seyahat haklarının etrafında şekillendiği ana unsurlar olmaları sebebiyle önem arz etmektedir.

Yolcu, yolculuk ve seyahat eden kimsedir. Ona yeryüzünde gezip dolaştığı için dolaşan kişi anlamına gelen sâih veya seyyah denilmektedir.³⁶ Sefer; planlı ve amaçlı yolculuk olarak açıklandığında yolcuyu da buna bağlı kalarak ayrıca hukukilik ilkesini ve seyahatlerin sebeplerindeki çeşitliliği de dikkate alarak turizm, ziyaret, eğitim ve öğretim, ticaret, dinî vb. meşru amaçlarla planlı ve amaçlı seyahat eden kimseye yolcu denir şeklinde bir tanım getirmek mümkündür. Seyahat kelimesi ise Arapça suyun yeryüzünde akıp gitmesi anlamına gelen seyh kelimesinden türemiştir.³⁷ Aynı kökten seyâhat kelimesinin aslı ise siyâha olup “yürüme, gitme, gezme; ibadete adanıp ruhban hayatı yaşamak için, ilim, merak ve araştırma sebebiyle yeryüzünde gezip dolaşma”³⁸ gibi anlamlara gelmektedir. Seyahat ile ilişkili diğer kavramlar arasında rihle önemli bir kavramdır. “Yürüyüp gitme, yolculuk” gibi manalara gelen “rihle” kelimesi de işaret ettiği mana itibariyle seyahate yakın anlamlarda kullanılmaktadır.³⁹ Bir kimse bir şehirden başka bir şehre intikal ettiğinde “rahale racülün” denilir.⁴⁰ Bu kelime yola çıkmak, bir yerden ayrılmak, bırakıp gitmek gibi seyahatle aynı manaya gelmekle birlikte bir daha dönmek üzere bir yerden göçüp gitmek anlamına da geldiği anlaşılmaktadır. Ölen kimseler için irtihal kelimesinin kullanılıyor olması⁴¹ bu manayı desteklemektedir. Kur'an-ı Kerim'de Kureyş süresinde geçen, kış ve yaz yolculukları manasındaki ”... رَحْلَةَ الشَّيْءِ وَالصَّيْفِ ...”⁴² ayeti ticaret kervanlarının kışın ve yazın yaptığı yolculuklara işaret etmektedir. Bu mana ile ilişkili olarak göçebe kimselere rahhâle denilmesi râhile kelimesinin deve, rahl kelimesinin deve semeri anlamına gelmesi ve günümüz dilinde

³⁵ Hüseyin Yazıcı, “Seyahatname” **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2009, C:XXXVII, s. 9-11.

³⁶ Abdülhamid Ömer v.d. **Mu'cemu'l-lugati'l-arabiyyeti'l-muâsıra**, C:II, s. 1146.

³⁷ İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, C:II, s. 492.

³⁸ İbrahim Mustafa, v.d. **Mu'cemu'l-vasît**, Daru'd-Da've, Kahire, “ty” C:I, s. 467.

³⁹ Abdülhamid Ömer, **Mu'cemu'l-lugati'l-arabiyyeti'l-muâsıra**, C:II, s. 869.

⁴⁰ İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, C:XI, s. 278.

⁴¹ Serdar Mutçalı, **Arapça-Türkçe sözlük**, Dağarcık Yayınları, İstanbul 2015, s. 351.

⁴² Bknz. Kureyş 106/1-2.

bagaj anlamında kullanılması; rihlet kelimesine binek ve ona yüklenmiş eşya ile yapılan yolculuk manasını da kazandırmaktadır.⁴³ İstilah anlamı ise hadis yolculuğu demektir. Geçmişte hadis ilmi elde etmek ve hadis almak için yapılan seyahatler rihle olarak isimlendirilmiştir. Günümüze ulaşmış hadis külliyatının ve kaynaklarının büyük çoğunluğunun bu hadis seyahatlerinin ürünü olduğu bir gerçektir.⁴⁴ Seyahate dair yazılarda geçen nüzhe kavramı ise açık havada eğlence ve oyalanmak maksatlı gezinti anlamına gelen⁴⁵ bir kelime olup bugünkü anlamda daha çok bulunduğu şehir içinde orman, park ve mesire yerlerinde piknik ve dinlenme amaçlı yapılan gezileri ifade eden bir manaya sahiptir. Bu anlamda gezmek dolaşmak için kullanılan kavramlar arasında seyr kavramı da göze çarpan kavramlardandır. Sözlükte yürüyüp gitme bir yerden ayrılıp başka bir yere gitmek için yola girme anlamına gelen seyr; (سار – يسير - سير) fiilinden isimdir. “Akış, mesafe kat etmek, gece veya gündüz yolculuğu gibi manalar diğer anlamlarıdır.⁴⁶ Aynı zamanda Arapçada zeval bulma, izale olma anlamında da kullanılır. Öfkelenen kimsenin öfkesi geçtiğinde öfkesi geçti gitti cümlesi; (تساير الغضب) kelimeleri ile ifade edilir.⁴⁷ Kur’an-ı Kerim’de “...O, sizi karada ve denizde yürüten, gezdirip dolaştırandır...”⁴⁸ ve “....(tasavvur et) o günü ki dağları yürütürüz de...”⁴⁹ ayetlerinde bu fiilin diğer manaları gezme, yürüme dolaşma, yok olma (zeval), ortadan kaldırma olarak görülmektedir.

“...Yeryüzünde seyr edin de o yaratmayı nasıl yapıyor bakın....⁵⁰....Deki; yeryüzünde seyr edin de önceki (isyankarların) akıbeti nasıl olmuş bakın...”⁵¹ “Onlar yeryüzünde hiç seyr etmediler mi ki; kendilerinden öncekilerin sonu nasıl olmuştur, görsünler.” ayetleri gibi içinde seyr geçen ifadeler incelendiğinde ayeti kerimelerde gezin, bakın, görün vurgusu göze çarpmaktadır. Buradan hareketle seyr kavramından daha çok Türkçe’de de kullanıldığı gibi seyretme ve bir şeyleri görme amaçlı yapılan yolculuk anlamı kastedildiği anlaşılmaktadır. Son dönemde yazılmış sözlüklerde kanun ve seyir kelimelerinden oluşan kanûnu’s-seyr tamlamasına trafik kuralı anlamı verilmektedir.⁵²

⁴³ Mutçalı, **Arapça-Türkçe sözlük**, s. 351.

⁴⁴ İbrahim Hatiboğlu, “Rihle”, **Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 2008, C: XXXV, s. 106-108.

⁴⁵ Abdülhamid Ömer, **Mu’cemü’l-lügati’l-arabiyyeti’l-muâsıra**, C:III, s. 2198.

⁴⁶ Ebü’l-Hüseyn Ahmed b. Fâris er-Râzî el-Kazvîni, **Mu’cemü mekâyisi’l-lüga**, Daru’l-Fikr, “yy” 1399/1979, C:III, s. 120; Ebü’l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed el-Hüseynî ez-Zebidî, **Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmus**, Daru’l-Hidaye, “yy” “ty”, C:XII, s. 115.

⁴⁷ İbn Manzûr, **Lisânü’l-Arab**, C: IV, s. 389.

⁴⁸ Yunus, 10/22.

⁴⁹ Kehf, 18/47.

⁵⁰ Ankebut, 29/20.

⁵¹ Rum, 30/42.

⁵² Abdülhamid Ömer, **Mu’cemü’l-lügati’l-arabiyyeti’l-muâsıra** C:II, s. 1147.

Günümüzde yapılan seyahatleri amaçlarına göre dört başlık altında sınıflamak mümkündür:

Turizm nitelikli olanlar: Tarihi mekânları görmek, diğer ülkelerdeki insanların yaşamını görmek, belirli çekiciliklere sahip yeni yerler görmek, günlük yaşamın monotonluğundan kurtulmak, zamanı hoşça geçirmek ve değerlendirmek, birtakım özel olaylara ve faaliyetlere katılmak için yapılan seyahatler.

*Dini nitelikli olanlar:*⁵³ Hac ve umre gibi dinî mekânları ziyaret için seyahat, aile yakınlarını ve arkadaşlarını ziyaret etmek, bayram ziyaretleri için yapılan seyahatler.

Tedavi spor maksatlı seyahatler: Spor etkinliklerini izleme ve katılma, sağlık ve tedavi seyahatleri.

Maddi kazanç kişisel gelişim nitelikli olanlar: Bunlar iş seyahatleri alışveriş ve ticaret amaçlı seyahatler ile eğitim amaçlı seyahatlerdir.⁵⁴

4. Araştırmanın Temel Kaynakları

Sefer ve seyahate dair hazırlanan bu tezde genel itibariyle mezheplerin hepsinin ilgili konuya ait görüşleri verilmeye çalışılmış özelde ise Hanefî mezhebi görüşleri temel alınmıştır. Hanefî mezhebi kaynaklarından en sık başvurulmuş kaynaklar:

el-Merginânî'nin (ö. 593/1197) el-Hidâye adlı eseri, el-Kudûrî'nin (428/1037) Muhtasarü'l-Kudûrî, İbni Abidin'in (ö. 1252/1836) Reddû'l-muhtâr isimli eseri, Mevsîlî'nin (ö. 683/1284) el- İhtiyâr adlı eseri ile Kasânî'nin (ö. 587/1191) Bedaiu's-sanai' adlı eserleridir.

Şâfiî Mezhebi Kaynakları: Şâfiî'nin (ö. 204/820) el-Ümm adlı eseri, en-Nevevî'ye (ö. 676/1277) ait Ravzatu't-talibîn ve el-Mecmu', Hatip Eş- Şirbinî'ye ait Muğni'l-muhtac, Ebu'l Beka Kemalüddin'e ait Necmü'l-vehhaci adlı eserleridir.

Maliki mezhebi Kaynakları: İbni Rüşd'ün (ö. 595/1198) Bidayetü'l-müctehid adlı eserinden istifade edilmiştir.

⁵³ Fazl b. Abdullah Murad, **el-Mukaddime fi fikhî'l-asr**, el-Cili'l-cedîd, "yy" 1437/2016, C:I, s. 509.

⁵⁴ <https://batikanyasankul.wordpress.com/> (Erişim Tarihi:12.06.2019).

Hanbeli Mezhebi: Şeybanî'nin (ö. 241/855) Müsnedü'l-imam Ahmet b. Hanbel ile et-Temîmî'nin (ö: 1421) Şerhu'l-mümti' adlı eserler faydaladığımız kaynaklardır.

Ayrıca Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Vehbe Zuhaylî'nin İslam Fıkhı Ansiklopedisi, Mevsûatü'l-fikhiyyetü'l-Küveytiye, Ebu'l-Haris Gazzî'ye ait eser olan Mevsûat'u kavaidi'l-fikhiyye adlı fıkıh külliyatları en çok başvurulan ansiklopedik eserlerdir.

Seyahate dair meseleler üzerinden hareket imkânı bulmak için internet sitelerinden istifade edilmiş güncel seyahat problemlerinin takibi yapılmıştır.

I. BÖLÜM

YOLCU TAŞIMA SÖZLEŞMESİNİN MAHİYETİ VE TEMEL ÖZELLİKLERİ

İslam fıkında herhangi bir tasarrufun sonunda yapılan anlaşma ve mutabakata “akit” denilir.⁵⁵ Türkçesi sözleşmedir. Yolculuk yapmak isteyen kimseler bu yolculuk için bir anlaşma yapmaktadırlar. Bu anlaşmayı (akdi) seyahat sözleşmesi olarak isimlendirmek mümkündür.

A- SEYAHAT AKDİNİN MAHİYETİ

Seyahat akdi (sözleşmesi) konusu ve şekli itibariyle kişinin seyahat firmasından yolculuk için koltuk ayırması “menfaatin (yararlanma) ücret mukabili temlik”⁵⁶ olarak tanımlanan kiralama akdi kapsamında değerlendirilmelidir. Günümüzde yolculuk yapmak isteyen kişiler ister kara yolculuğu için otobüs firması ile anlaşmış olsunlar isterse hava yolculuğu yapmak üzere hava yolu şirketiyle anlaşmış olsunlar bu alışveriş bir çeşit kiralama diğer bir ifade ile “menfaatin satışı akdi” mahiyeti arz etmektedir. Çünkü Yolculuğa çıkmak üzere seyahat firması ile anlaşma yaparak seyahat bileti alan yolcu, gideceği yere kadar oturacağı koltuğun kullanım hakkını satın almaktadır.⁵⁷

Yolcu ve seyahat firması akdin taraflarıdır. Bu akdin belgesi bilettir.⁵⁸ Akdin mebî’ seyahat firmasının yolcuyu taşıması şeklinde yapacağı hizmet, müşterinin satıcı konumundaki seyahat firmasına ödeyeceği para yahut mukabili ödeme ise akdin ücretidir.⁵⁹ Menfaatin kullanımı olan kiralama akdinde kiralanan şeyin süresinin bilinmesi menfaatin teslimi anlamına gelmez.⁶⁰ Yani yolcu gideceği yere eşyası ile beraber ulaştığında yapılan anlaşma gereği kiralama akdi sona ermektedir. Bu durumda yolcu firmasının, aldığı para karşılığı yapacağı hizmet yolcunun ve beraberindeki eşyanın taşınacağı yere ulaştırılınca yerine getirilmiş olmaktadır.

⁵⁵ Hasan İzzuddin ibni Hüseyin ibni Abdulfettah, **Mu’cemun ve tefsîrun lugaviyyün li kelimâti’l-Kur’an**, Heyetü’l-mısıriyyetü’l-ammetü, Mısır 2008, C:III, s.148.

⁵⁶ Kalacı, v.d. **Mu’cemü lugati’l-fukaha**, C:I, s. 42.

⁵⁷ Resmi gazete, **08.01.2018/30295**.

⁵⁸ Abdulhamid Ömer, **Mu’cemu lugati’l-arabiyyeti’l-muasıra**, C:III, s. 1836.

⁵⁹ Abdulaziz el-Feryan **Mesûliyyeti’n-nâkili’l-beriyi an’in-nakli’l-eşhasi**, s. 57.

<http://www.univ-bouira.dz/fr/wp-content/plugins/download-attachments/includes/download.php?id=207953> (Erişim tarihi 27.01.2019).

⁶⁰ Alâüddin Ebü Bekr b. Mes’ûd el-Kâsânî, **Bedâiu’s-sanâî fi tertibi’ş-şerai**, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, “yy” 1986, C:IV, s. 179.

Sonuç olarak şehirlerarası yolculuklarda hak ve mükellefiyetlerin belirlenmesi sürecinde akdin kayıt belgesi mahiyetindeki bilet, akdin kuruluş aşamasında muhayyerlik ve seyahat akdinin taraflarının hak ve mükellefiyetleri olmak üzere üç ana unsur bulunmaktadır. Bu hususiyetler sırayla ele alınacaktır.

1. Akitlerin Kayıt Altına Alınması

İslam dini bir taraftan “...Ey iman edenler! Akitleri(n gereğini) yerine getiriniz...”⁶¹, emrini verip “...Sizden kim ahbine vefa gösterirse ecri Allah’a aittir”...⁶² buyurmuş, diğer taraftan bu emri yerine getirmenin yolunu da göstermiştir. Akitleri korumanın yöntemi olarak; karşılıklı alışveriş yapan yahut borç alışverişinde bulunan kimselerin yaptıkları bu akdi belgelendirmeleri istenmektedir. Kur’an-ı Kerim’de”... Ey iman edenler! Belirlenmiş bir süre için birbirinize borçlandığınız vakit onu yazın...”⁶³ ayeti yapılan akitlerin kayıt altına alınması gerektiğinin delilidir. Ayet-i Kerimedeki “...borçlandığınız zaman onu yazın...”⁶⁴ ifadesindeki deyn kelimesini açıklanırken de; “biri nakit ödenmiş diğeri ise zimmete borç olarak veresiye taalluk etmiş bedelden ibarettir” şeklinde açıklanmakta, onu yazın emri ile Şârî, alışverişe dair bir sak (belge, sözleşme, vesika) olsun istiyor değerlendirmesi yapılmaktadır.⁶⁵

Bu anlamda; çeşitli muamele, ikrar ve edimleri yazılı olarak belgeleyen mahzar, istihkak senedi, ödeme emri, çek, temliknâme, icâre ve borç senedi, ibrânâme, kefâletnâme, vekâletnâme, rehin ve emanet makbuzu, mükâtebe senedi, tayin menşuru, edâ tezkiresi, iktânâme gibi resmî veya kıymetli evrak sak olarak adlandırılmaktadır.⁶⁶ Seyahat ve yolcu ile ilgili olaraksa Arapça’da daha çok tezkira⁶⁷ olarak isimlendirilen Türkçe’de bilet olarak kullanılan seyahatlere ait belgeyi de sak belgesi olarak değerlendirmek mümkündür.

Hız. Peygamberin risâlet’ini bildirdiği ilk günlerden itibaren Müslümanlar okuma yazmanın içinde olmuşlardır. Bunun sebebi; ilk vahyin inmeye başlaması ile birlikte vahyin yazılması konusunun ortaya çıkmış olması, yazı yazmasını bilen vahiy kâtipleri eliyle ayetler kayıt

⁶¹ Mâide, 5/1.

⁶² Fetih, 48/10.

⁶³ Bakara, 2/282.

⁶⁴ Bakara, 2/282.

⁶⁵ İbnu’l-Arâbî, *Ahkâmu’l-Kur’an*, C:I, s. 327.

⁶⁶ Cengiz Kallek, “Sak”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2008, C: XXXV, s. 584-586

⁶⁷ Mutçalı, *Arapça-Türkçe sözlük*, s. 332.

altına alınmasıdır.⁶⁸ Öte yandan sosyal hayat vahiy ve sünnetin etrafında şekillenmiştir. İnsanlar kitabete ve yazıyı hayatlarında bazen ilmi kayıt altına almak, bazen anlaşmaları yazmak, bazen şiir yazmak,⁶⁹ bazen de yaptıkları ticarî anlaşmaları kayıt altına almak için kullanmışlar. Bu minvalde İslam hukukçuları Kur'an ve hadislerin emirleri doğrultusunda ticarî hayata dair ilke ve prensipler getirmişlerdir. Özellikle akitlerin yazılıp belgelenecek tevsikine önem vermişler, bu alanda çeşitli ilimler meydana getirmişler.⁷⁰ İslam hukuku litaretüründe “ilmü’ş-şurût ve’s-sicillât, ilmü’t-tevsîk, ilmü’l-vesâik ve’s-sicillât, ilmü ezkârî’l-hukuk, ilmü’s-sakk, ilmü’l-mehâdir ve’s-sicillât olarak isimlendirilen bu belgeleme faaliyetlerinin genel ismi şurût ilmidir. İslâmî ilimler arasında şurût ilminin önemli bir yere sahip bulunduğu ve bu ilmin inceliklerine uygun olarak belge düzenlemenin bilgi, sanat, kültür ve tecrübe işi olduğu bilinmekte, Müslüman toplumlarda bu işle uğraşmanın itibarlı bir meslek sayıldığı görülmektedir.⁷¹ Öte yandan yaşanan süreç içinde bu ilim dalı müstakil bir ilim haline gelmiştir.

İmam Muhammed (ö.189/805), İmam Şâfiî (ö. 204/820), Hilâl b. Yahyâ (ö. 245/859), Muhammed b. Saîd el-Kurtubî (ö. 279/892), Ebu Ca'fer et-Taberî (ö. 310/922) gibi fıkıh âlimleri bu alanda çeşitli eserler telif etmişlerdir. Özellikle bu ilim dalında önemli eserler veren İslam hukukçularından biri olarak Ebu Ca'fer et-Tahâvî'nin adını zikretmek gerekir. Tahâvî'nin “ilmi şurût” alanında "eş-Şurûtu's-sağir, eş-Şurûtu'l-kebir ve eş-Şurûtu'l-evsat" adında üç eseri bulunmaktadır. Akitlerin yazıyla korunmasına ilişkin son dönemde başta Mâlikî fıkıhında olmak üzere bazı fıkıh çevrelerinin⁷² “ilmi tevsik” kavramını kullandığı görülmektedir.⁷³

1.1. Yazı ve Tevsik İlişkisi

Tarih süreci içinde görülen ticarete dair hükümlerin ve kaidelerin hedeflerinden biri; yapılan bu akitlere ait tarafların haklarının ve menfaatlerinin korunması, dolayısı ile alışveriş sonunda

⁶⁸ M. Suat Mertoğlu, “Vahiy kâtibi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2012, C: XXXXII, s. 442-449.

⁶⁹ Bknz. Ahmet Özalp, “Şiir Şair”, *Şamil İslam Ansiklopedisi*, Şamil Yayınevi, İstanbul 2000, C:VII, s. 309.

⁷⁰ Muharrem Önder, “Ebu Cafer et-Tahavi ve Şurût İlmî”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S.11, “yy” 2008, s. 365-397.

⁷¹ Fahrettin Atar “Şurût ve Sicillât”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2010, C: XXXIX, s. 270-273.

⁷² Bedr Nasır, “Mecelletü'l-va'yi'l-İslami”, *el-Mesailü'l-fıkhiyyi*, Kuveyt 1435/2014, C:I, s.160.

⁷³ Üsâme bin Zehra (Şamile programı) *Mecelletü'l-camiati'l-islamî bi'l-medineti'lmünevvere*, “yy” ty” C:XXXXII, s.18; Şenol Saylan, “İslam Hukukunda Senet Tanzîmi ve Senetlerin Şekil Şartları”, *Dergi Park*, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/342836> (Erişim Tarihi: 07.10.2018)

elde edilmesi beklenen menfaatin güvence altına alınması olmuştur.⁷⁴ Bunun sebebi; insan tabiatının hata ve unutmaya müsait olmasıdır.

Öte yandan insan bazen menfaat için bilerek hakkı inkâr ve iptal yoluna yoluna gidebilir. Çünkü insan hırslıdır, mala ve menfaate düşkündür.⁷⁵ Neticede her ne sebeple olursa olsun, yapılan akitten doğan bir hakkın inkârı durumunda hukukî geçerliliği olan yazılı veya sözlü bir belge ile ispatlanması gerekir. Gerek şahitlerle gerekse yazılı bir belge ile ispatlanamayan sözleşmeler ihtilaf vukuunda geçersiz olur.⁷⁶ Bu nedenle yapılmış olan bir akdin korunması ve hukukî bir güvencenin olabilmesi yazı, söz yahut şahitle tevsik edilmesiyle mümkün olabilir.

1.2. Akitleri Belgelemenin Hükümü

Belgeleme ile ilgili ortaya konulmaya çalışılan bilgilerin amacı, seyahat akdinde yazılan belge mahiyetindeki biletin hukukiliğinin değerlendirilmesine yöneliktir. Ticarî muamelelere ait belgelemenin hükümü mezhepler arasında ihtilafıdır. Bazı müçtehitler akitlerin kayıt altına alınmasını konu edinen ayet ve hadisler temelinde değerlendirme yaparken bazı müçtehitler ise ticarî hayatta belgeye olan ihtiyacı merkeze alarak hüküm verme yolunu tercih etmiştir.

1.2.1. Belgeleme Vaciptir (Farz) Diyenler

Taberî (ö. 310/923)⁷⁷ ve İbni Hazm (ö. 456/1064) gibi âlimlere göre ayet-i kerimedeki emir vücûb ifade eder ve eğer borç belli bir süreye kadar ise iki şahit yahut daha fazlasının şahitliğinde akdin belgelenmesi vaciptir. (farzdır.)⁷⁸ Aynı şekilde ayet-i kerimede geçen “*Onu yazınız.*”⁷⁹ ifadesi vücûb manasınadır diyen Dahhak (ö. 105/723), İbni Cüreyc (ö. 150/767), Rebî (ö. 270/884), gibi âlimler de emrin vacip hükmünde olduğuna hükmetmişlerdir.⁸⁰

⁷⁴ Halit Ünal, “*Şurût-Sukûk İslam Hukukunda Belge Tanzimi*,” **Diyanet İlmî Dergi**, “yy” Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Temmuz-Ağustos-Eylül sayısı, 1986, S.3, C:XXII, s. 3.

⁷⁵ Bknz. Meâric, 70/19; Âl-i İmran, 3/14.

⁷⁶ Ünal, “*Şurût-Sukuk İslam Hukukunda belge tanzimi*”, **Diyanet İlmî Dergi**, C:XXII, s.25.

⁷⁷ Kurtubî, **el-Câmi’ li-ahkâmî’l-Şur’an**, (2.Bsk) Kahire, 1384/1964 C:III, s. 377.

⁷⁸ Bknz. Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd el-Kurtubî ez-Zâhirî, **el-Muhallâ bil- asâr**, Daru’l-Fikr, Beyrut “ty”, C:VI, s. 351.

⁷⁹ Bakara, 2/182.

⁸⁰ Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, **Camîu’l-beyan fi te’vili’l-Kuran**, Müessesetü’r-risâle, “yy” 1420/2000, C:VI, s.47.

1.2.2. Belgeleme ve Yazı Menduptur Diyenler

Bazı İslam âlimleri ise “Onu yazınız.” ve “ “Şahit tutunuz.” emrinin başlangıçta vacip olduğunu⁸¹ sonunda gelen eğer “birbirinize güveniyorsanız”⁸² ifadesi sebebi ile vücûb emrinin neshedildiğini ileri sürmüşlerdir. Onlar ayet-i kerimede var olan hüküm hakkında; “bir emrin arkasından onun bağlayıcılığını ortadan kaldıran bir karine mevcut ise bu durumda hüküm nedbe döner kuralı gereği”⁸³ borçlu kendisine güvenilen bir kimse ise yazmaya ve belgelemeye ihtiyaç yoktur”, yazılıp belgelenmesi mendup ve irşat içindir görüşüne gitmişlerdir.

Bu manada cumhur ulema borçlanmanın yazılmasına dair sözü edilen ayet-i kerimenin nedbe ve irşat maksatlı olduğunda ittifak etmiştir. Hanefî, Mâlikî, Şâfiî mezhebi hukukçuların çoğu bu görüştedir.⁸⁴

Bu konuda Hanefî mezhebi âlimi Şemsü’l-eimme Serahsî’nin konuya yaklaşımı önem arz etmektedir. Çünkü o yapılan her türlü muamelenin yazılması gerektiği görüşündedir. Bu görüşünün delili olarak hem “müdâyene ayetine” hem de sünnette var olan Allah Resulünün uygulamalarına işaret etmektedir. Akitlerin yazıya geçirilmesi hususunda yaptığı açıklamalarda ise şunları kaydetmektedir;

- *Allah Teâlâ gönderdiği kitapta, alış veriş muamelelerinde “Bir borçlanma akdi gerçekleştirdiğinizde onu yazın.” emrini vermiştir.*
- *Hz Peygamber de başta bazı kimselerle kendi yaptığı muameleler olmak üzere, devlete ait malları emanet ettiği görevlilere yaptıkları iş ve işlemleri yazmalarını emrettiği, müşriklerle aralarında yaptıkları sulh anlaşmasını yazdırarak kayıt altına aldırıldığı, Allah Resulünün bu ve benzeri uygulamalarını insanların günümüze kadar sürdüğünü müşahede ediyoruz.*⁸⁵

Öte yandan Halit Ünal’ın belge tanzimine ilişkin yazdığı “İslam Hukukunda Belge Tanzimi” isimli makalesi biletin yazılmasının önemi kapsamında da değerlendirilebilir.

⁸¹ Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî, **Ahkâmü’l-Kur’ân**, (1.Bsk.) Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1415/1994, C: I, s. 583.

⁸² Bakara, 2/182.

⁸³ Zekiyüddin Şaban, **İslam Hukuk İlminin Esasları**, (17.bsk) (çev. İ.Kâfi Dönmez), Tdv.yay, Ankara 2012, s. 30.

⁸⁴ Kurtubî, **el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân**, (2.Bsk) Kahire, 1964 C:III, s. 403.

⁸⁵ Ebû Bekr Şemsü’l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, **El-Mebsût**, Daru’l-marife, Beyrut 1414/1993 C:XXX, s. 168.

O şöyle demektedir: “... *Toplumunu oluşturan fertlerin sosyal hayatta yazılı veya sözlü olarak yaptıkları anlaşmalara riayet etmeleri, verdikleri sözü tutmaları, insanî ahlakî eğitim ve öğretimleriyle yakından ilgilidir. Bu sebeple, söz konusu herhangi bir ticarî muamele mutlaka yazılmalıdır yahut belgeye gerek yoktur şeklinde tek bir hüküm yerine, içinde bulunulan şartlar veya akdin durumu yahut o sözleşmenin taraflarının durumuna göre, yukarıdaki gibi, farklı hükümlerin bulunması realiteye ve insanların menfaatine daha uygundur...*”⁸⁶

Bütün bu mülahazalardan sonra yapılan herhangi bir akde ait bilgilerin yazılarak kayıt altına alınmasının ve konunun özelinde de yolcuya düzenlenecek olan biletin yazılmasının hükmünün ne olacağı sorusu ele alındığında bu hükmün tarafların ve akdin durumuna göre farklılık arz ettiği görülmektedir. Tahavîye ait Şurûtu’s-sağir ve Şurûtu’l-kebir kitaplarının tahkikini gerçekleştiren Ruhi Özcan, bu iki kitaba yazdığı giriş bölümünde yukarıda sözü edilen konuları ele aldıktan sonra akdi belgelemenin gerekli olup olmadığı hakkında üç hüküm verilebilir demektedir. Buna göre;

1. Yazılmadığı zaman hakkın zayi olacağı kesin olarak veya galip bir zanla bilirse bu durumlarda yapılan alışverişin yazılarak belge oluşturulması vacip olur.
2. Yazılmadığı zaman hakkın zayi olacağı şüphesi veya unutmaya ihtimali olursa bu durumda akdin yazılması mendup olur.
3. Yapılan muamelenin yazılmaması durumunda hakkın zayi olma tehlikesi yoksa veya şüpheli değilse bu durumda muamelenin yazılıp yazılmaması mubah olur.⁸⁷

2. Seyahat Akdi Belgesi

Herhangi bir akde ait ilk akla gelecek mükellefiyet o akdin belgelenip belgelenmeyeceği hususudur. Gerekli görülürse akdin muhtevası yazılı bir anlaşma ile kayıtlanır. Günümüzde şehir içi kısa mesafeli otobüs ve minibüs yolculuklarında yolculuk için yapılan ödemelerin takibini kolaylaştırdığı için kâğıt bir nüsha şeklinde biletler kesilmektedir.⁸⁸ Taksi gibi küçük evsafı araçlarla yapılan özel kiralamalarda yapılan bu taşıma akdi için belgeleme ihtiyacı hissedilmemektedir. Ancak özellikle uçak, tren ve otobüs gibi yolcu kapasitesi yüksek şehirlerarası seyahatler için yapılan seyahat akdi belgelenmesi gereken akitlerdendir denilebilir.

⁸⁶ Ünal, *Diyanet İlmî Dergi*, C:XXII,s.3. <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/281.pdf>. (Erişim Tarihi: 11.25.2018).

⁸⁷ Ruhi Özcan, *el-Havi fi Şurûti’t-Tahavî*, Bağdat, 1972, C:I, s. 73.

⁸⁸ <https://www.iETT.istanbul/tr/main/pages/iETT-toplu-ulasim-ucret-tarifesi/42> (Erişim Tarihi: 13.06.2019).

2.1. Seyahat Akdi Belgesinin (bilet) İçeriği

Konusuna ait bahsi geçen yerde ele alındığı şekliyle Müdâyene ayeti ve Allah Resülü'nün yaptığı anlaşmalar değerlendirildiğinde bir akde ait anlaşma belgesinin yazımında, üç ana öğeyi görüyoruz bunlar;

1. “...*Belli bir vade ile karşılıklı borç alış verişinde bulunduğunuz vakit...*”⁸⁹ emriyle taraflardan birinin zimmetine vadeli borç taalluk ettiren akitlerin vadelerinin yani borcun ne zaman ödeneceğinin yazılması,

2. “...*siz yazanlar da, az olmuş, çok olmuş, onu vadesine kadar yazmaktan usanmayın...*”⁹⁰ buyrukları ile taraflara ait hakların ayrıntılı yazılması,

3. “...*Rabbi olan Allah'tan korksun da haktan bir şey eksiltmesin...*” buyruğu ile borçlanan kimsenin borcunun miktarının tam olarak yazılmasıdır. Bu ana unsurlar bütün belgelerin genel niteliğine dair bir çerçeve görünümündedir denilebilir. Dolayısı ile seyahat biletlerinin yazımına dair genel bir projeksiyon hususiyeti vardır.

Yazılacak olan bir belgenin içeriğinin detayları ise Hz. Peygamberin yaptığı alış verişleri anlatan hadis-i şeriflerin içerdiği unsurlar doğrultusunda belirlenmelidir. Bu durumun bir örneği, Hz. Peygamberin Adda b. Halid ile yaptığı alışverişi anlatan hadistir. Hadis-i Şerifte; Sahabi Adda b. Halid b. Hevze'nin Resulullah ile alışveriş yaptığı Resulullah'ın yapılan bu alış verişe dair bir belge yazdırdığı ve sahabiye teslim ettiği rivayet olunmaktadır. Bu belgede “ *Bu Adda bin Halid bin Hevze'nin, Allah Resülü Muhammed'den eksiği saklısı (hastalığı) olmaksızın satın aldığıdır. Müslümanın Müslümanla alışverişidir.*”⁹¹ mealindeki hadis-i şeriftir.

Bu hadis-i şerifte Allah Resülü'nün yaptığı akdi yazdırıp kayıt altına aldırıldığı ve akdin tarafları ve içeriği hakkında bilgi bulunan bu belgeyi akdin müşteri tarafı olan Adda'ya teslim ettiği görülmektedir.⁹² Hadis-i Şerif incelendiğinde akde dair yazılması gereken unsurlar hakkında bilgi sahibi olunabilir. Maddeler halinde sunulduğunda söz konusu hadis-i şerifte yazılı olan:

⁸⁹ Bakara, 2/282.

⁹⁰ Bakara, 2/282.

⁹¹ İbn Mâce, **Sünen**, Ticarât, 2, 2251.

⁹² İbn Mâce, **Sünen**, Ticarât, 2, 2251.

”...*Bu, Allah'ın Resülü olan Muhammed'den el-Adda b. Halit'in satın aldığıdır...*”⁹³ sözünden anlaşma belgesinde “ tarafların adlarının yazılması” gerektiği anlaşılmaktadır. “...*Satın aldığıdır...*” ifadesinden akdin kiralama mı, satış mı, olduğu yönünde alışverişin niteliğinin belgeye yazılması gerektiği anlaşılmaktadır. “...*Onda herhangi bir hastalık, kötü özellik ve hile yoktur...*”⁹⁴ ifadesinden de satışa konu olan mebi'nin niteliğinin yazılabileceği anlaşılıyor. “...*bey'u'l müslimi lil müslimi...*” kaydından ise akdin taraflarının uyruğunun belirtilmesi için belgeye konulmuş bir ifadedir denilebilir. Dolayısı ile Hz. Peygamber'in bu ifadesini alışverişin taraflarını şehir dışından gelmiş başka milletlere tâbi diğer din mensuplarından ayırma için söylenmiş bir niteleme olarak anlamak mümkündür. Buradan bugünkü anlamda akdin taraflarının aynı millettendir olduğu kaydı düşünülmüş yani tâbi oldukları uyruklar belgeye yazılmıştır denilebilir.

Diğer taraftan Hz. Peygamber'den ulaşan başka bir yazılı sözleşme örneği; sahabe Selman el-Farisi'nin efendisi olan bir Yahudi ile onu hürriyetine kavuşturulması için yapılan sözleşmedir. Bu vesikanın içeriğine bakıldığında da “...*Bu, Allah'ın Resülü Muhammed b. Abdullah'ın verdiği fidyedir. Selman el-Farisi'yi Yahudi Osman b. el-Eşhel'den üç yüz hurma ağacı ve kırk ukıyye*”⁹⁵ *seksen iki altın fidye vererek almıştır...*”⁹⁶ akit sonunda peşin ödenmiş olan miktarın yazılması gerektiği anlaşılmaktadır.

Anlaşmanın son bölümünde yazılı olan; “...*Ali b. Ebi Talib bunu Allah'ın Resülü Muhammed b. Abdullah adına...*”⁹⁷ ibaresinden akde taraf olmuş kimselerin adının yazılması, gerekirse yazı kabiliyeti olan üçüncü bir kimsenin yazması, “...*hicret yılının Cemaziye'l-evvel ayının Pazartesi günü yazdı...*”⁹⁸ ifadesinden de yapılan akdin yapıldığı tarihinin gün ay ve yıl olarak yazılmasının gerektiği sonucu çıkmaktadır.

Verilen bütün bu bilgiler seyahat firması ile yapılan akde ait belgede (bilet) olabilecek bilgi ve ifadeler hakkında genel bir bilgi, ucu açık bir form ortaya koymaktadır. Çünkü ayet, hadis ve tarihi vesikalar bir ölçü ve yol gösterici hüviyetindedir. Bu çerçevede düzenlenecek olan biletin hukuk önünde geçerli olmasını sağlayacak verileri bulundurması hem yolcu hem de seyahat firmasının haklarının korunmasını sağlaması açısından faydalı olacaktır.

⁹³ İbn Mâce, **Sünen**, Ticarât, 2, 2251.

⁹⁴ İbn Mâce, **Sünen**, Ticarât, 2, 2251.

⁹⁵ "Ukıyye" bir ölçü birimidir. Bir ukıyye kırk dirhemdir. Bunun günümüzdeki ağırlık karşılığı 118,8 gramdır. Bknz.

Mehmet Emin Özavşar v.d. **Hadislerle İslam**, Diyanet yay. Ankara 2013, C:VII, s. 328.

⁹⁶ Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sabit el-Bağdâdî, **Târîhu Bağdâd ve züyûlihi**, 1417, C:I, s. 181.

⁹⁷ el-Bağdâdî, **Târîhu Bağdâd ve züyûlihi**, C:I, s. 181.

⁹⁸ el-Bağdâdî, **Târîhu Bağdâd ve züyûlihi**, C:I, s. 181.

Yukarıda geçen ayet ve hadislerin ihtiva ettiği bilgiler değerlendirildiğinde ticarî bir muameleden doğacak hakkı korumak için yazılacak bir belgede bulunması gereken asgarî bilgiler ortaya çıkmaktadır. Bu bilgilerin seyahatlerin belgesi olarak verilen yolcu biletine uygulanması mümkündür. Buna göre bir bilette bulunması gereken asgarî bilgiler; akdin taraflarının isimleri, akdin niteliği, mebi'nin durumu, tebası (kimlik numarası) ücret, belgeyi hazırlayan kişinin ismi, (ay, gün, yıl) düzenleme tarihidir. Bu bilgiler seyahat firması tarafından yazılan bilette bulunmalıdır.

2.2. Seyahat Biletinin Yazılması

Bugün ister havayolu ister karayolu isterse deniz yolu seyahati yapılacak olsun mutlaka yolcular seyahatlerine ait belge niteliğindeki bileti yazdırmaktadırlar. Seyahat dünyasında yolculuğun ilk adımı, yolculuk aracından yer ayırtma ve ardından yolcu adına düzenlenen biletin yazılıp yolcuya teslim edilmesi ile başlar. Biletin seyahat firması ile yolcu arasında düzenlenmiş bir akit belgesi olması hasebiyle yukarda saydığımız normal bir alışveriş için düzenlenmiş belgede olan asgarî bilgileri barındırması gerekir. Hz Peygamber'in Adda bin Halid bin Hevze⁹⁹ ile yaptığı alışverişte taraflarının isimlerini, satın alınan malın durumunu belirten bir belge düzenlemesi bu hususun önemli bir delilidir. Bu belgeye o günkü şartlara göre bilinmesi gereken asgarî bilgiler yazılmakla iktifa edilmiştir.¹⁰⁰ Ancak borçlanmayı konu edinen Müdâyene ayetinde geçen"... *Az olsun çok olsun...*"¹⁰¹ ifadesi üzerinde düşünüldüğünde sonradan itiraz ve tartışmaya sebep olacak ayrıntıların tamamının yazılması en isabetli yol olacaktır.

Ayet-i Kerimede geçen bu ifade, muameledeki sadece borç miktarına işaret etmektedir şeklinde görüş ileri sürülebilir. Bu görüşe şu şekilde cevap vermek mümkündür: Seyahat şirketi ile yolcu arasında yapılan anlaşmayı gösteren biletteki, yolcunun taşınması için koltuk tahsisi, eşyasına bagaj imkânı, yolcunun varacağı yere zamanında ulaştırılması gibi hususlar seyahat firmasının aldığı para karşılığı yerine getirmeyi vadettiği mükellefiyetlerdir. Dolayısı ile burada seyahat firmasının yapması gereken tüm işler artık borç olarak onun zimmetinde sabit olmuştur. Öyleyse seyahat firmasının borcu olan ve yolculuğun başından sonuna kadar yerine getirmesi gereken işlerin tamamının yazılması esas olmalıdır. Çünkü özellikle uzak yerlere seyahatlerde seyahat edilecek araçtan ayrırtılan bir koltuk yerinin birden fazla kişiye

⁹⁹ İbn Mâce, **Sünen**, Ticarât, 2, 2251.

¹⁰⁰ Serahsî, **el-Mebsût**, C:XXX, s. 168.

¹⁰¹ Bakara, 2/282.

satılması gibi bir sorunla karşılaşmak her zaman mümkündür. Veya yabancı bir erkek ile yabancı bir kadının yan yana koltuklara oturtulması, biletin kesildiği tarihe ait bilet fiyatlarının üzerinde bir bilet parası alınması, seyahat edilecek aracın belirtilen saatte hareket etmemesi gibi sorunlar ortaya çıkabilir. Bu sebeple yukarıda ayet-i kerimenin, hadis-i şeriflerin işaret ettiği deliller temelinde bilete nelerin yazılması gerektiği sorusunun cevabı önem arz etmektedir.

2.3. Bilette Yazılı Olması Gereken Asgarî Bilgiler

Seyahat için yapılan akit, kayıt altına alınması gereken akitlerden biridir. Çünkü yolculuk akdinin hususiyeti bunu gerekli kılmaktadır.¹⁰² Uzun mesafeli otobüs yolculuklarında onlarca kişi aynı seyahat firmasından koltuk satın almaktadır. Uçak, tren, gemi gibi büyük araçlarla yapılan seyahatlerde ise yüzlerce kişi bilet satın alabilmektedir. Bu yolculuklarda kim nerede hangi koltukta seyahat edecektir, araca nerede binecektir, ne zaman binecektir, nerede inecektir gibi bilgilerin belirlenmesi önem arz eder. Bu sebeple genel olarak belgelemeye ait kavramlar ile seyahat akdi belgesi niteliği taşıyan bilette kullanılan kavramlar, bir bilette yazılı olması gereken bilgiler, akdin nasıl bir usul ile yazılacağı, biletin hukuk önünde geçerli bir belge olması için muhteviyatında hangi bilgilerin bulunacağını tespit edilmesi gerekir. Bu soruların cevapları bir yolcunun seyahat etmezden evvel alması ve seyahat boyunca elinde bulundurması gereken belge olan biletin mahiyetini ortaya koyacaktır. Bir seyahat biletinde yazılı olması gereken asgarî bilgileri şöylece sıralamak mümkündür:

2.3.1. Seyahat Firması Sahibinin Adı Soyadı

Alışveriş akitlerinde iki tarafın bulunması ve bilinmeleri esastır.¹⁰³ Daha önce zikredilen Adda b. Halid b. Hevze'nin akdinin belgesinde isimlerin yazılması bunun delilidir.¹⁰⁴ Hadis-i şerifte hem müşteri tarafın hem de satıcının ismi yazıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda bilete yazılacak bilgi akdin satıcı tarafı olan seyahat firmasının bilinmesi içindir. Özellikle onlarca seyahat firmasının aynı yerde bulunduğu terminallerde muhtemel bir karışıklığın önüne geçmek için bu bilgi zaruri bir bilgidir. Çünkü seyahat firması ile yapılan akit yolculuğa karar verip ücretin teslimi ile bitmemektedir. Yolcunun ve eşyasının yerine ulaştırılması ile bitecektir. Bu aşamada yolcu bu firmanın peronuna gelecek ve eşyasını bu firmaya teslim

¹⁰² <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/01/20180108-1.htm> (Erişim Tarihi:09.04.2019).

¹⁰³ Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye, Md.103.

¹⁰⁴ İbn Mâce, Sünen, Ticarât, 2, 2251.

edecektir. Eğer yolculuktan vazgeçerse bu firmaya bildirecektir. Bu nedenle seyahat firmasının tanınması ve iletişim için gerekli kolaylığın sağlanması, yazıyla gerçekleştirilmiş olacaktır.

Seyahat firmasının bilet belgesinde yazılı olmasının sebeplerinden biri de ehliyet ve yetkinliktir. Yolcu seyahat anlaşması yaptığı firmaya gerçekte canını teslim etmektedir. İster havayolu ister karayolu veya diğerleri ile yapıyor olsun seyahat sırasında meydana gelen kazalarda birçok can ve mal kaybı yaşanmaktadır. Bu kazaların büyük çoğunluğunun sebebi seyahat aracının sevki ve yönetimini yapan kimselerden kaynaklanmaktadır. “...Allah, size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi emrediyor...”¹⁰⁵ ayeti kişilere bu rehberliği yapmaktadır. Günümüzde yolcuya verilen biletlerde yasal olarak yolcu taşıma ruhsatı ve belgesi olan, vergiye tâbi, devletin yolcu taşıma yetkisi verdiği¹⁰⁶ kimselere can ve mal emaneti teslim edilmelidir bilgisi mevcuttur.

2.3.2. Yolcunun Adı Soyadı ve Vatandaşlık Numarası

Yapılan bir alışverişte satılan malın hükmen ya da fiilen alıcının mülküne geçmesi fıkihta kabz olarak isimlendirilir.¹⁰⁷ Malın tesliminin geciktirilmesi alıcının malını teslim almada ağır davranması alışverişlerde en çok nizaya sebep olan sorunlardandır.¹⁰⁸ Bu durumda yolcunun gelip ücretini ödemesi, yaptığı menfaat alışverişini sürdürme yönünde bir irade ortaya koymasıdır. Bir kabuldür. Seyahat firmasının bileti keserek yolcuya vermesi ise satılan malın teslimi için en önemli adımdır. Yani bilette mevcut bulunan koltuğun menfaatinin kullanımının yolcuya tahsisidir. Diğer taraftan bilete müşterinin isminin yazılması kiralanan koltuğa kimin bineceğinin tayini içindir. Yolcu kimin bineceğini beyan etmeden bineği kiraladığında cehaletten ötürü akit fasit olur.¹⁰⁹

Hız. Peygamber ve sahabe arasında yapılan anlaşmada görüldüğü üzere¹¹⁰ tarafların adının yazılması önemlidir. Bir akitte satın alan tarafın belirlenmesi akdin gereğidir. Çünkü seyahat akdinde satılan şey henüz elde olmayan yolculuk esnasında kullanılacak olan bir menfaattir.

¹⁰⁵ Nisâ, 4/58.

¹⁰⁶ <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/01/20180108-1.htm> (Erişim Tarihi:09.04.2019).

¹⁰⁷ Ebü'l-Kasım Muhammed b. Ahmed el-Gırnâti, **Kavanini'l-fıkhiyye**, “yy”, “ty” C:I, s. 213.

¹⁰⁸ Salih b. Fevzan. b. Abdullah b. Fevzan, **el-Mûlahhasül Fıkhiyye**, Daru'l-Âsime, Riyad 1423, C:II, s. 32.

¹⁰⁹ İbn Âbidin, **Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr**, C:VI, s. 35.

¹¹⁰ Bknz. İbn Mâce, **Sünen**, Ticarât, 2, 2251.

Evin ve arazinin teslimi alıcının bunların içine girerek gerçekleşmesinde olduğu gibi¹¹¹ yolcu arabaya binip koltuğa oturmadan teslim gerçekleşmiş olmaz.

Bu nedenle bu menfaatin kim tarafından satın alındığını yani bu menfaatin kimin mülküne geçtiğinin belirlenmesi için bilette yolcunun adının yazılı olması gereklidir. Buna ek olarak yolcuya ait telefon numarasının da bilette yazılı olması da gerekebilir. Ayrıca yolcunun vatandaşlık numarası hakkında ise kişilerin daha iyi tanınabilmesi ve isim benzerliği olan başka vatandaşlarla karışmaması için kişiye özel ayırıcı bir isimlendirme nitelemesi yapılabilir.

2.3.3. Seyahat Aracının Hareket ve Varış Yeri

- Hareket yeri;

Kiralanan menfaatten kiracının istifadesi kira mahallini teslim alması ile başlar.¹¹² Burada mahal seyahat aracında bulunan yolcu yeri olduğuna göre bu yerin teslim edileceği mekânın bilinmesi lazımdır.¹¹³ Bu bir çeşit kiralanan şeyin teslim yeri anlamı taşır. Bu nedenle bilette aracın kalkış yeri yazılı olmalıdır. Çünkü seyahat akdi ile satın alınan menfaatin kullanım süresi araca binmeyle başlayacaktır. Kalkış yerinin yazılı olması yolcunun satın aldığı menfaatin tesliminin nerede olacağını belirlemesi demektir.

- Varış yeri;

Kiralama akdinde akdin başlama ve bitiş süreleri de belirlenmelidir.¹¹⁴ Çünkü bu çeşit akitlerde menfaatler müddetin tayin edilmesi ile malum hale gelir.¹¹⁵ Müşterinin satın aldığı menfaat belirlenen yere götürülmesiyle biter. Yani akdin bitışı belli bir zamanla değil kat edilmesi gereken yolla sabit olmaktadır. Bunun için seyahat aracının varış yeri de bilette yazılı olmalıdır. Bilete aracın varış yerinin yazılmasıyla kiralama akdinin aracın nereye ulaşmasıyla sona ereceği belirlenmiş, yani akdin sona eriş yeri tespit edilmiş olmaktadır.

¹¹¹ Döndüren, **Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali**, s. 153.

¹¹² Döndüren, **Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali**, s. 510.

¹¹³ İbn Âbidin, **Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr**, C:IV, s.10.

¹¹⁴ Ali Bardakoğlu, "İcare" **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 2000, C:XXI, s. 379-388.

¹¹⁵ Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmûd el-Mevsilî, **el-İhtiyar li Ta'lîli'l-muhtâr**, Matbatu Halebi, Kahire 1937, C:II, s. 51.

2.3.4. Aracın Hareket Tarihi ve Saati

Bir kiralama akdi olarak seyahat akdi diğer kira akitleri gibi süreli bir akitir.¹¹⁶ Akdin süresi başlamadan kira konusu olan araçtaki koltuk yolcuya teslim edilmeli yani yolcu araca bindirilmelidir. Çünkü bir alışverişte satan parasını alarak, müşteri de satın aldığı mebi' teslim alarak hakların teslimi anlamında eşitlenmelidir.¹¹⁷ Bunun için aracın hareket saati bilete yazılmalıdır. Aracın hareket tarihinin ve saatinin bilete yazılması araçtan koltuk satın alan kişinin bu menfaatin kendisine ne zaman ve nerede teslim edileceğinin tespitine matuftur. Bu nedenle seyahat firmasından koltuk kiralandığında, kiracının araca “bineceği yerin ve vaktinin” taraflarca belirlenmesi gerekir.¹¹⁸

Buna ilaveten menfaat akitlerinde akdin süresi menfaatin teslimi ile başlar. Seyahat araçlarının kalkış yaptığı liman, peron, garaj gibi yerlerden onlarca araç aynı anda hareket edebilmektedir. Yolcunun bineceği aracın nereden hangi saatte kalkacağına bilete yazılı olması yolcunun satın aldığı menfaati zamanında ve kolayca teslim almasını sağlayacaktır.

2.3.5. Yolcunun Oturacağı Koltuk Numarası

Fıkıhta satışın konusunun bilinmemesi “cehalet” olarak isimlendirilir. Herhangi bir alım satım akdinde satılan malın tayin edilmesi gerekir.¹¹⁹ Aynı cinsten olan şeylerin hangisinin satıldığı belirlenmeden satışın cehalet ve garar sebebiyle caiz olmayışı¹²⁰ örneğinde olduğu gibi seyahat aracında hangi koltuğun kime satıldığının tayin edilmeden satılması caiz değildir. Ancak müşteri tayin edilmeden aldığı yeri gördüğünde cayabileceğini şart koşarsa bu durumda Ebû Hanîfe'ye göre satış caiz olur.¹²¹ Bütün bu nedenlerle koltuk numarası seyahat akdi sözleşmesi mesabesindeki bilete yazılmalıdır.

2.3.6. Seyahat Akdi (taşımaya) Ücreti

Alışverişlerde satılan şey, yani akdin konusu, bedeli, eğer vadeli bir satış ise vadesinin bilinmesi sıhhat şartıdır.¹²² Daha önce bahsi geçen Selman el-Farisi için yapılan akde dair

¹¹⁶ Kudûrî, *Muhtasaru'l- Kudûrî fi'l-fıkhi'l-Hanefî*, C:I, s. 101.

¹¹⁷ Merginânî, *Muhitu'l-burhanî fi'l-fıkhi'n-numanî*, C:VI, s. 282.

¹¹⁸ İbn Âbidin, *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr*, C:IV, s. 10.

¹¹⁹ Zuhaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, C:V, s. 3346.

¹²⁰ İbn Rüşd, *Bidayetü'l-müctehid*, C: III, s. 174.

¹²¹ İbn Rüşd, *Bidayetü'l-müctehid*, C: III, s. 174.

¹²² Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, s. 185.

yazılı belgede akdin ücretinin de yazılı olması bilete ücretin yazılması gerektiğinin delilidir.¹²³ Burada menfaati satan seyahat firması, müşteri ise yolcudur.

Satılan şey, yolcunun belli bir araçta belli bir oturma yerinde gideceği yere götürülmesidir. Bu akitte kira bedeli henüz yola çıkmadan tayin edilmelidir. Tayin edilen miktar hakkında sonradan bir tartışma ve anlaşmazlık yaşanmaması için¹²⁴ bedel bilete yazılmalıdır. Böylece hem bedel belirlenip tayin edilmiş hem de belgelenmiş olur. Çünkü bedelin belirlenip taraflarca bilinmemesiyle alışveriş ifsat olur (bozular).¹²⁵

2.3.7. Düzenleme Tarihi:

Yapılmış olan taşıma akdine ait düzenlenen bilete bu belgenin düzenleme tarihinin yazılması gerekir. Hz. Peygamber'in Selman el-Farisi'nin hürriyeti için yaptığı akitte akdin ayının ve gününün belirtilmiş olması buna delil teşkil etmektedir.¹²⁶ Bu aynı zamanda yapılmış olan söz konusu akdin tarihi anlamına gelmektedir. Düzenleme tarihi akdin o tarihten öncesi için yapılacak herhangi bir iddianın önünü almış olmaktadır.

2.3.8. Biletin Seri Numarası

Yolculuk için kesilen biletin seri numarasının bulunmasının hukukî sonuçları açısından üç faydası vardır bunlar;

2.3.8.1. Bir koltuğun iki kişiye satışının engellenmesi

Seyahat için yapılan yer satışlarında bir koltuğun iki kişiye satılması sık karşılaşılan bir durumdur. Fıkıhta daha önce başkasına satılan bir şeyin ikinci bir kişiye satılması satıcı açısından fuzulinin satışı olarak adlandırılır.¹²⁷ Yapılan akde mevkuf akit denilir. İmam Ebû Hanîfe'ye göre başkasına ait olan malı satan kişiden sahibinin izni olmadan satın almak caiz değildir.¹²⁸ Seyahat firmasının bir koltuğu iki kişiye satması durumunda ikinci satış başkasının mülkünde olan menfaatin ikinci kez satılışı olur. Bir yerin iki kişiye kiralanması ikinci müşteri aleyhine mevkuf bir akit haline gelir.

¹²³ Bağdâdî, *Târîhu Bağdad ve Züyûlihi*, C:I, s. 181.

¹²⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehit*, C:IV, s. 6.

¹²⁵ İbn Âbidin, *Reddü'l-muhtâr*, C:4, s. 529.

¹²⁶ Bağdâdî, *Târîhu Bağdad ve züyûlihi*, C:I, s. 181.

¹²⁷ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehit*, C:III, s.189.

¹²⁸ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehit*, C:III, s. 189.

İlk önce satın alan kişi yolculuktan vaz geçer ve satışı onaylarsa geçerli olur. Çünkü bileti ikinci kişiye satan firma mülkünde olmayan bir şeyi satmış olur ki satışın geçerli olması için satılan şeyin mülkiyetinin satan kişiye ait olması gerekir.¹²⁹

Yolcular seyahat için yer satın aldıklarında kişiye ait kesilen bilete bulunan bilet seri numarası, aynı koltuğun farklı kimselere satılmasını yani “fuzûlî” satışı engelleme fonksiyonu vardır. Bilet kesip satan firma yetkilisi biletin seri numarasını takip ederek aracın içindeki koltukların hangisinin boş kaldığını görür. Aynı seri numaraya ait bilet kopyasının bilgisayar üzerinde kayıtlı olarak firma da bulunması ve üzerinde satılan koltuğun yazılı olması satışın mükerrerliğini engeller.

2.3.8.2. Müşterinin hakkının ispatı

Kesilen biletin hangi numaraya ait koltuk olduğu seyahat firmasında bulunan bilgisayar sisteminde kayıtlı kalmaktadır. Böylece firma hangi numaralı biletlerin kimlere satıldığını ve kaç koltuğun satıldığını kayıt altına almış olmaktadır. Firmadan bir koltuk satın alan kişinin satın aldığı koltukta bir başkası hak iddia edecek olsa, yolcu elinde bulunan bilete yazılı koltuğu satın aldığını, bileti göstererek ve aynı seri numaralı biletin firmada mevcut kaydı seri numaradan bulunarak ispatlanır. Böylece haklar korunmuş olur.

2.3.8.3. Koltuksuz bilet satışının engellenmesi

Seri numarası olmadığında araçta bulunan koltuk sayısından daha fazla koltuk satılması mümkündür. Seri numaralı bilet bunu engelleyecektir. Çünkü koltuk sayısına göre bilet serisi oluşmaktadır. Örneğin bilgisayar programı üzerinde 50 koltuklu bir araç için oluşturulmuş bilet kaydında 250 seri numaralı bilet ile 300 seri numarası arasında 50 koltuk vardır. Bilet 290 numaralı seriye geldiğinde araçta 10 kişilik koltuk kaldığı anlaşılır.

Eğer seri numarası olmazsa araçtaki koltuk sayısından fazla bilet ve yer satılabilir. Böyle bir durumda da bazı yolcuların ayakta kalma tehlikesi ya da koltuk yeri olmadan ayakta seyahat etme mağduriyeti oluşacaktır.

¹²⁹ Zuhaylî, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, C:V, s. 3336.

2.4. Biletin Bağlayıcılığı

Seyahat firmasından belirli bir ücret ile belirli bir saatte belirli bir yere gitmek üzere bilet almış yolcu, alınan bilet ile yukarıda değindiğimiz kurallar çerçevesinde zımnen bir seyahat anlaşması yapmış bulunmaktadır. Hazırlanan bilet bir taşıma sözleşmesi senedi konumundadır. ”...*Ey iman edenler akitlerinizi yerine getirin...*”¹³⁰ emri gereği yapılan sözleşmeye uymak gerekir. Dolayısı ile seyahat firması da yolcu da bu anlaşmaya uymak zorundadır. Anlaşmaya uymak demek ise bilete yazılmış yükümlülüklerin taraflarca yerine getirilmesi demektir. Öte yandan geçmişten günümüze yolcu ve eşya taşıma alanında oluşmuş ve örf haline gelmiş kural ve sorumluluklar da yolcuyu ve seyahat firmasını bağlayıcı bir hususiyet arz eder.¹³¹ Her ne kadar seyahat alanında var olagelen teamüller ve mükellefiyetler yolcunun firmadan bilet alması öncesinde karşılıklı konuşulup karara bağlanmış olmasa da var kabul edilir. Hem yolcu hem de taşıma işini üstlenen firma bunları yerine getirmekle yükümlüdür.

2.5. Bilet Almanın Hükmü

Bilet almanın iki hususiyeti vardır, birincisi; kişilerin yaptığı herhangi bir alışverişte, satılan şeyin ne olduğu yahut satın alınan mala ödenecek bedelin miktarı belirlenmeli tarafları anlaşmazlığa götürecek bir bilinmezlik olmamalıdır.¹³² Bu durumu seyahat firmasından koltuk kiralama muamelesi çerçevesinde ele aldığımızda, bilet olarak uçaktan yahut otobüsten yer ayırttıran kişinin satın aldığı yerin hangi koltuk olduğu bilinmelidir.

Bilet olarak koltuk numarası tayin edilmediğinde satın alınan şeyde belirsizlik meydana gelmiş olur. Bunun için araçtaki koltukların numaralandırılmış olması gerekir. Yani seyahat yapılacak olan araçta bilete yazılı olan numaraya ait bir koltuk olması gerekir. Bu yönüyle bilet otobüs, uçak veya diğer araçlarla seyahat edecek kimselerin söz konusu araçta numaralanmış koltuklardan hangisini satın aldığını yani araçta oturacağı yeri belirleme fonksiyonu taşır. Çünkü bir araçta onlarca kişi aynı anda yolculuk yapmaktadırlar. Hepsi de bir ücret ödemektedirler. Yapılan seyahat anlaşmasına ait bilet yazılıp yerlerin belirlenmemesi karışıklık ve yolcular arasında yer kavgasına ve tartışmaya sebep olacaktır. Bu durumda yolcu ile seyahat firması arasında yapılan seyahat anlaşmasının yazılmasının gerekliliği yolculuk ve

¹³⁰ Mâide, 5/1.

¹³¹ Bknz. Ali Haydar, *Dürerü'l-hükkâm fi şerhi Gureri'l-ahkâm*, C:I, s. 44.

¹³² Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali* s. 186.

seyahat işlerinde meydana gelebilecek karışıklıklar ve mağduriyetler göz önüne alındığında kaçınılmaz görünmektedir. Yolculuk için ödeme yaptığı halde biletini almayan kişinin otobüse bindiğinde açıkta ve ortada kalması muhtemeldir.

Diğer hususiyet ise sözleşmeye olan ihtiyaçtır. Bu ihtiyacı belirleyen şey sözleşme yapılmadığında ortaya çıkacak olan sorunlardır. Yukarıda değindiğimiz gibi ticarî bir anlaşmaya dair sözleşme yazılmadığında haksızlık meydana geleceği zann-ı galip ile bilirse bu durumda akdi belgelemenin vacip olacağı mülahazası doğrultusunda bilet hazırlamak vacip olur.¹³³ Değilse bile en azından mendup olduğu görülmektedir.

2.6. Bilete Ait Diğer Hususiyetler

Seyahat için yolcu firmasına başvuran kimselerle yapılan muamelenin sonunda yolcuya yapılan ticarî işlemi gösterir bir bilet verilmektedir. Günümüzde seyahat akitlerinde meydana gelen mağduriyetlerin sebeplerinden biri tarafların haklarını bilmemeleri dolayısı ile haklarını ve mükellefiyetlerini gösterir bir belgenin olmayışıdır. Seyahat firması ile yapılan yolculuk anlaşmasının sonuçlarını gösteren genel itibariyle hak ve mükellefiyetlerini belirleyen kısa ve özlü olarak yazılmış bir akit belgesine ihtiyaç vardır. Yolculuğa çıkacak kişi ile seyahat firması arasında yapılan bu nevi bir anlaşmanın kayıtlanıp yazılması mahiyeti taşıyan belgeye günümüz Türkçesinde “bilet” denilmektedir ve akitlerin ve borç ilişkisi doğuran muamelelerin yazılması anlayışının bir tezahürüdür. Çünkü birbirleriyle, menfaate dayanan anlaşma yapan insanların yaptıkları bu anlaşmayı gösteren bir belge gereklidir.

Akitlerin yazılarak belgelenmesi ile ulaşılabilecek faydalara başka bir yolla ulaşmak mümkün değildir. Bu faydalar seyahat akdinin belgesi konumundaki bilet içinde söz konusudur. Bu faydaları aşağıdaki başlıklarda sıralamak mümkündür:

1. İslam'ın korumayı hedeflediği zarûrat-ı hamseden biri insanların mallarının korunmasıdır.¹³⁴ Biletin oluşturulması ile tarafların sahip oldukları mallar ve haklar korunmuş olacaktır. Bilet yolcunun ödediği paranın kayıt altına alınmasını sağlayacağı için herhangi bir ihtilafta hakkının zayı olmasını engeller. Bir ücret ödemediği yolculuk yapılması durumunda

¹³³ Ruhi Özcan, *el-Hâvi fi Şurûti't-Tahavî*, Bağdat, 1972, C:I, s. 73.

¹³⁴ Muhammed Ali es-Sabunî, *Ravaiu'l-beyan tefsiru ayati'l-ahkâm*, Mektebetü'l-gazalî, Dımeşk 1400/1980, C:2, s.52; Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî, *Makasid-ı şer'ati'l-İslamî*, Vizareti'l- evkaf ve şuuni'l-İslamî, Katar 1425/2004, C:I, s.12.

ise seyahat firmasının hakkını ispat eder. Çünkü bilet aynı zamanda ücretin ödendiğinin de belgesidir.

2. Yolcuya ait seyahat bileti muamelenin kayda geçirilmesini sağlayacağı için tartışma ve ihtilafı ortadan kaldırır. Zira akdi kayıt altına almak muamelelerde hakem rolü üstlenir. Bir tartışma vukua geldiğinde yazılan belgeye başvurulur böylece oluşabilecek anlaşmazlığın sonlanmasına sebep olur. Binek kiralama ve seyahat akitleri zamanla kayıtlı akitlerden olması sebebiyle unutmaya dayanan ve yanlışlıkla yapılan ihlalleri ihtiva eden bir hususiyet taşımaktadır. Akdin başında kayıt altına alınması bu ihlalleri önleyecektir.

3. Seyahat akdinin taraflarından herhangi biri akde ait yazılı belgenin varlığı sebebiyle diğerinin hakkını inkâr yoluna gitmeye cesaret edemez.

4. Akdin bilet yazılarak kayıtlanması şüpheyi de izale eder. Çünkü akdin üzerinden uzun süre geçtiğinde akde ait bedelin miktarı ve ödeme yapılacak zaman hakkında şüphe doğabilir. Biletin yazılması bu şüpheyi ortadan kaldıracaktır.

5. Seyahat akdinde taraflarından birinin vefat etmesi halinde mirasçılarının yapılan akde ait menfaatlerinin korunması da sağlanır. Çünkü çoğu zaman biri öldüğünde ticaret yaptığı kimselerde olan alacaklarının mirasçılara ödenmesinde sıkıntı ortaya çıkmaktadır.¹³⁵ Borçlu kimseler vefat eden kimsenin geride kalan mirasçılara borçlarını ödemedede gevşek davranmaktadırlar. Kişinin yaptığı bu akdi, bilet alarak belgelendirmesi özellikle yüksek meblağların ödendiği uzak mesafeli yolculuklarda yolcunun yolculuktan önce vefatı durumunda yol parasının mirasçılara iadesinde şüphe ve tereddüdü engelleyecektir.

6. Bilet herhangi bir anlaşmazlık durumunda hukuk önünde delil niteliği taşımaktadır.

7. Bilet yoluyla akdin yazılması, alışverişin konusu, şartları, bedeli gibi konuların belirlenmesini gerektireceğinden akdin fesadının da baştan engellenmiş olmasına vesile olur.

Neticede seyahat akdi gibi birçok kişinin müşterek haklarının bulunduğu akitlere ait belgenin olması gerekir. Burada tanzim edilen belge aynı zamanda hak sahiplerinin belirlenmesi fonksiyonunu da icra etmektedir.

---

¹³⁵ Serahsî, **el-Mebsût**, C:30, s. 168.

2.7. Bilet Almanın Hukukî Fonksiyonu

Sosyal hayatta bireylerin yaptıkları akitlerde cari olan şartlar, kaynağı itibari ile şerî ve ca'li olmak üzere iki kısma ayrılır.¹³⁶ Birincisi akdin karakterine göre şâri'nin koyduğu sıhhat ve nefazına yönelik genel ilkeler şeklindeki hükümlerdir. Yani şer'i şartlar Kitap ve Sünnetin belirlediği şartlardır. Ca'li şartlar ise akdi yapan tarafların örf ve teamüller ışığında akdin özelliğine göre kendi aralarında kabul ettikleri şartlardır. Günümüzde akitlerde Kitap ve Sünnete aykırı olmamak üzere konulmuş bazı şartları ca'li şartlar kapsamında değerlendirmek mümkündür.¹³⁷

Yolcu ve firma arasında düzenlenen biletin hedefi yapılan seyahat akdinde tarafların haklarının tespiti olunca bu hakların belgede yazılı olması en tabî ihtiyaçtır. Günümüzde seyahat için oluşturulan bilet; yolcu ile firması arasında seyahat akdinin gereksinimleri doğrultusunda oluşturulmuş bazı maddeleri ca'li şartlar mesabesinde bazıları ise icâre akdinin şartlarını karşılayan belge konumundadır. Dolayısı ile biletin üzerine ana maddeler halinde tarafların yükümlülükleri yazılmalıdır.

Bir icâre akdine ait şartların ve tarafların üzerinde ittifak ettikleri teamül ve örften gelen kabullerin yazıldığı bir biletin birçok fonksiyonu vardır bunlar özetlendiğinde;

- Bu belge yolcu ile firma arasında oluşacak herhangi anlaşmazlıkta tarafların yükümlülüklerinin ispatında kolaylık sağlayacaktır. Hukuk önünde hakkı ispat edici evrak niteliği taşımaktadır.
- Seyahat firmasının yolculara kestiği bilete bulunan seri numaraları o firmaya ait ücretli taşınmış yolcu sayısını ibraz etmesi için bir kayıt ve sicil niteliği taşımaktadır. Çünkü seyahat firmasının vergi yükümlüğü vardır. Biletle gerçekleşen yolcu sayısının tespiti, vergilendirilmemiş kayıt dışı kazancın önüne geçecektir.
- Yolcunun firma ile yaptığı seyahat akdinin firma tarafından yerine getirilmesi gereken mükellefiyetlerin yerine getirilmemesi durumunda bu hukukî bir belge konumundadır. Örneğin seyahat edilecek uçak yahut otobüsün kalkışının iptal edilip yolcuların cevapsız bırakılması yahut ücretinin ödenip ödenmediği hususunda yahut böyle bir akdin varlığı hakkında ihtilafa düşülse bu belge mahkemede delil olarak sunulabilir.

¹³⁶ Abdülkerim b. Ali b. Muhammed b. Nemle, **el-Mühezzeb fi ilmi'l-usuli'l-fihki'l-mukaren**, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 1999, C:I, s. 437.

¹³⁷ Mehmet Boynukalin, "Şart" **Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2010, C:XXVIII, s. 364-365.

- Yolcular ve seyahat firması bilette yazan hareket saatine göre hareket ederler. Yolcunun seyahatinin başlangıcı biletteki hareket saatidir. Hareket saatinin belgeye yazılması, yolcu ile firmanın akit konusu menfaatin tesliminde üzerinde mutabakata vardıkları sürenin tayin edilmiş şeklidir. Şu halde müşteri malı ne zaman teslim alacağını bilmektedir. Kendisine bildirilen bu saatten sonra gelen yolcu itiraz hakkını kaybeder. Önce hareket eden seyahat firması da hatalı davranmış olur.
- Bilette yazılan telefonla yolcu ile irtibata geçilebilir. Bilette sorumlu firmanın iletişim bilgileri de mevcut olmalıdır. Uçakla yapılan seyahatlerde rötar ve sefer iptali otobüste gecikme ve saatin değişmesi gibi durumlarda yolcu bu biletteki irtibat numarasından iletişime geçebilir. Aynı şekilde yolcu yolculuktan vazgeçtiğini yahut yolculuğu iptal ettiğinin telefonla bildirir. Bu nedenlerle iletişim numarası bilette yazılı olmalıdır.

B- SEYAHAT AKDİNDE MUHAYYERLİKLER

1. Seyahat Akdinde Muhayyerlik

Planlanmış herhangi bir seyahatten bazı sebeplerle vaz geçilmesi her zaman muhtemeldir. Bu durum seyahat firmasının seyahati iptal etme yönünde olabileceği gibi yolcunun yolculuğu erteleme veya gitmekten vazgeçmesi şeklinde de olabilir.

Tren, gemi, gibi araçlarla yapılan seyahatlerde de gecikme ve yolculuğun iptali söz konusudur. Uçaklarla olan yolculuklarda uçağın gecikmesi arıza yapması gibi nedenlerle uçak rötar yapabilmektedir. Yolcunun yolculuğa çıkmaktan vazgeçtiğini zamanında bildirmesi gerekir. Seyahat firması ise seyahati iptal ettiğinde yolcunun mağduriyetini gidermelidir. Seyahat alanında gecikme, rötar, sefer iptali yahut yolcunun seferini iptalinin gibi sorunlar İslam hukukunun vazettiği muhayyerlik hakları gündeme alınarak çözülebilir.

1.1. Muhayyerliğin Kelime ve İstilah Anlamı

Hıyâr kelimesi sözlükte iki şeyden birini seçme anlamına gelen خار filinden isimdir. Fıkıhta ise ticaret akitleri ile ilişkili bir kavram olarak “Şerî bir gerekçeyle yahut anlaşmaya

dayanarak¹³⁸ taraflarından birinin veya her ikisinin akdi feshetme veya onaylama seçeneklerine sahip olma hakkını ifade eder” şeklinde bir tanım getirilebilir.¹³⁹ Tercih sahibine muhayyer denir.

1.2. Hukukta Muhayyerlik

İslam hukukunda muhayyerlikler satışa konu olan aynın görülmesi gereken alış veriş akitleri ile kısmet (mal paylaşımı), bir malın aynındaki haktan sulh ve icâre gibi muâvaza (bedel değişimli)¹⁴⁰ akitlerinde vardır.¹⁴¹ Seyahat akdi bir icâre akdi olarak değerlendirildiğinde muhayyerliğe dair haklar bu türden ticarî muameleler için de geçerli olur.

Klasik fıkıh doktrininde muhayyerlikler farklı açılardan ele alınarak çeşitli başlıklar altında sınıflara ayrılmıştır. Genel olarak özetlendiğinde kaynağı açısından muhayyerlik ayrımı en kapsamlı tasnif olarak görünmektedir. Buna göre muhayyerlikler hükmî ve iradî kısımlarına ayrılmaktadır. Muhayyerlik doğrudan şerî bir gerekçeye dayanıyorsa hükmî muhayyerlik, eğer akdi yapan kimselerin iradesinden kaynaklanıyorsa iradî (şarta bağlı) muhayyerlik söz konusudur.¹⁴²

Ru’yet ve meclis muhayyerliklerini hükmî (kanûnî) muhayyerlikler kapsamında şart, tayin, ayıp, nakit, muhayyerliklerini şartlı (iradî) muhayyerlikler kapsamında değerlendirmek mümkündür.¹⁴³ Sayılan bu muhayyerliklerden seyahat akdi ile ilişkili olarak açıklanabilecekler ru’yet, meclis, şart, tayin ve ayıp muhayyerlikleridir. Günümüzde seyahat akitlerinde bedeller ülke parasıyla peşin olarak ödendiğinden nakit muhayyerliği söz konusu değildir.

1.2.1. Görme (ru’yet) Muhayyerliği

Görme muhayyerliği bir şeyi görmeden satın alan kişinin malı gördüğünde satın alıp almama hususunda tercih sahibi olma hakkını ifade eder. Böyle bir kimse dilerse akdi fesh eder dilerse onaylar.¹⁴⁴ Çünkü alışverişlerde satılan malın, cehaleti ve tartışmayı ortadan kaldıracak

¹³⁸ H. Yunus Apaydın, “Muhayyerlik” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2006, C:31, s. 25-30.

¹³⁹ Kal’acî, *Mu’cemü lügati’l-fukaha*, C:I, s. 202.

¹⁴⁰ Bknz. Bilal Aybakan, “Muâvaza”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2005, C:XXX, s. 331-332.

¹⁴¹ Haskefi ed-Dimaşkî, *Dürrü’l-muhtâr*, C:I, s. 405.

¹⁴² Apaydın, “Muhayyerlik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C:31, s. 25-30.

¹⁴³ Apaydın, “Muhayyerlik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C:31, s. 25-30.

¹⁴⁴ Gazzî, *Mevsûatu’l-kavaidi’l-fikhyye*, C:III, s. 301.

şekilde bilinmesi gerekir. Yani müşteri aldığı malın keyfiyetini ve kemiyetini bilmelidir.¹⁴⁵ Bunun için malı gözüyle görmeli, göremiyorsa eliyle dokunarak tarif ve tanıtımla bilinmezlik kaldırılmalıdır. Bu konuda Hz. Peygamber'in "...kim görmeden bir şey satın alırsa onun için seçim (hakki) vardır.¹⁴⁶ Malı gördüğünde dilerse alır dilerse bırakır." ...¹⁴⁷ buyurduğu rivayet edilmiştir.

Fıkıhta görme muhayyerliği teknik bir terim olarak hıyâru'r-ru'yet tamlamasıyla ifade edilir. Bir malı görmeden satın alan müşterinin görmeden önce de gördüğünde de malı satın alıp almama hususunda sahip olduğu tercih hakkıdır.¹⁴⁸ Hanefî mezhebine göre sıfatları bilinmeyen bir şeyin satışı caizdir ve müşteri görme muhayyerliğine sahip olur. Zahirî mezhebine göre ise vasıfları bilinmeyen bir şeyin satışı caiz değildir.¹⁴⁹ Söz konusu bu hak mal henüz mülkiyetine girmeyen kimseler için geçerli olduğundan mal sahibi yahut kiraya veren taraf olarak seyahat firmasını kapsamaz. Çünkü bunlar malları hakkında bilgi sahibidirler. Görmeden satsalar bile kusur kendilerindedir.¹⁵⁰ Görme muhayyerliğine sahip kişi öldüğünde bu hak iptal olur. Varislerine intikal etmez.¹⁵¹

1.2.2. Seyahat Akdinde Görme Muhayyerliği

Bir seyahat akdinde bileti satın alan kişi seyahat edecek olan kişi olduğuna göre yapılan alışverişte müşteri konumunda olan yolcunun hangi koltuğu satın alacağını bilmelidir. Yolcu bilet alacağı yazıhaneye veya havalimanına geldiğinde ya da bilgisayar sistemi üzerinden elektronik bilet¹⁵² almak istediğinde henüz satılmamış olan boş koltukların hangileri olduğuna bakabilir. Çünkü satış esnasında hazır olmayan ve görülmeyen şeyin satışı İslam fıkında yasak olan satış kapsamında değerlendirilmektedir.¹⁵³ Böyle durumlarda yolcunun aldanması ve aldatılması söz konusu olabilmektedir. Satış esnasında hangi koltukların boş olduğunu yolcu göremiyorsa diğer koltuklarda boş olduğu halde ona sadece aracın arkasında ya da köşe yerlerde kalan koltukların boş olduğu diğerlerinin satıldığı söylenebilmektedir. Bundan satışı tercih edilmeyen koltukların önce satılıp, satışı kolay olanların sona bırakılıp satılması

¹⁴⁵ Abdurrahman b. Muhammed Avdû'l-Cezerî, **el-Fıkh ala mezahibi'l-erbaa**, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1424/2003, C:II, s. 149.

¹⁴⁶ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf ez-Zeylaî, **Nasbu'r-riyâye**, Müessesetü'r-Reyyân, Beyrut 1988, C:IV, s. 9.

¹⁴⁷ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhakî, **Sünenü's-sağır li'l-Beyhakî**, Camiatü't-Diraseti'l-İslamiyye, Karaçi 1988, C:II, s. 240.

¹⁴⁸ Mevsilî, **el-İhtiyâr li ta'fili'l-muhtâr**, C:II, s. 5.

¹⁴⁹ Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Kurtubî, **el-Muhallâ bi'l-âsâr**, Daru'l-Fikr, Berut "ty", C: VII, s. 222.

¹⁵⁰ Döndüren, **Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali**, s. 84.

¹⁵¹ Kudûrî, **Muhtasarü'l-Kudûrî fi'l-fıkhî'l-Hanefî**, C:I, s. 81.

¹⁵² e-Bilet için Bknz. <https://www.flypgs.com/seyahat-sozlugu/e-bilet-online-ucak-bileti>, (Erişim Tarihi:13.04.2019).

¹⁵³ Döndüren, **Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali** s. 230.

böylece aracın hepsinin doldurulması hedefi gözetilmektedir. Oysa yolcunun araçta boş olan yerleri görüp tercih ettiği yeri satın alma hakkı vardır. Seyahat edeceği koltuğun araçtaki konumunu görmeden satın aldığında yapılan alışveriş caiz olmakla birlikte satın aldığı koltuk hususunda görme muhayyerliği hakkı doğar. Gördüğünde akdi ister onaylayıp sürdürür.¹⁵⁴ İsterse koltuğu satın almaz.

Aynı durum aracın yeniliği ile eskiliğinde de söz konusudur. Bazen özellikle otobüsle seyahatlerde yolculukların yoğun olduğu bayram günleri gibi zamanlarda ek seferler konulmakta ve bu seferde eski araçlar sefere sokulmaktadır.¹⁵⁵ Bu gibi durumlarda yolcu aracın konforunu beğenmediğinde muhayyerlik hakkına sahip olur, telefonla yahut internet sistemi üzerinden yer ayırsa bile aracı gördüğünde ru'yet hakkını kullanarak yolculuk akdini feshedebilir.

1.3. Meclis Muhayyerliği

Ticarî muamelelerde alış veriş veya diğer akitlerden herhangi birini yapmak isteyen tarafların akdi gerçekleştirdikleri yere yahut zamana¹⁵⁶ akit meclisi denir. Eğer akit telefon ile yapılıyorsa konuşmanın yapıldığı zaman dilimi ve konu akit meclisi sayılır. Akit karara bağlanmadan konu değişirse akit meclisi terkedilmiş olur.¹⁵⁷ Yahut seyahat biletinin satıldığı internet sitesi akit meclisi olur. Siteden çıkılması meclisin sona ermesidir.

Meclis muhayyerliği akdin taraflarının akit meclisinden ayrılmadıkları müddetçe kendi iradeleri ile akdi sürdürme veya fesh etme hakkını ifade eder. “ *Alış veriş yapanlar birbirlerinden ayrılmadıkça muhayyerdirler.*”¹⁵⁸ hadisi bu hakka işaret etmektedir. Şâfiî ve Hanbelî mezhepleri ayrılmadan kasıt bedenlerin ayrılmasıdır yani meclisten çıkmadır derken Hanefî mezhebi ayrılma ifadesini söz olarak ayrılma şeklinde yorumlamıştır. Onlar meclis muhayyerliğini kabul etmezler. İki taraf akdi sözleriyle onaylamışsa artık akit tamamdır, tarafları bağlar ve lazım olur. Dolayısı ile satıcının; bu malı sattım, alıcının da bende aldım kavli ile akit söz olarak bitmişse ayıp, ru'yet, şart gibi muhayyerlik sebepleri olmadıkça müşteri akitten rücu edemez görüşünü ileri sürmüşlerdir.¹⁵⁹ Bu duruma göre Şâfiî ve Hanbelî

¹⁵⁴ Kudûrî, *Muhtasaru'l- Kudûrî fi'l-fıkhi'l-Hanefî*, C:I, s.80.

¹⁵⁵ <https://onedio.com/haber/sehirler-arasi-yolculuk-yapanlarin-iyi-bildigi-durumlar-463226>. (Erişim Tarihi: 10.10.2018).

¹⁵⁶ Çeker, *İslam Hukukunda Akitler*, s. 57.

¹⁵⁷ Çeker, *İslam Hukukunda Akitler*, s. 58.

¹⁵⁸ Buhârî, *Sahîhi Buhârî*, Büyü, 3, 2079; Müslim, *el-Müsnedü's-sahih*, Büyü, 3, 1164; İbn Mâce, *Sünen*, Ticarât, 2, 2182.

¹⁵⁹ Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed el-Aynî *el-Binaye Şerhu'l-hidaye*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1420/2000, C:VIII, s.13.

mezhepleri düşünme ve karar verme fırsatını meclisten yani icap ve kabulden sonraya vermişlerdir. Hanefiler ise kabulden önceye tanımış olmaktadır.¹⁶⁰

1.3.1. Seyahat Akdinde Meclis Muhayyerliği

Günümüzde bireyler ziyaret, iş veya başka bir şehirde yapılacak olan toplantıya katılmak vb. sebeplerle seyahat etmektedirler. Sayılan bu sebeplerle seyahat etmek üzere seyahat firmasından yer ayırtmak için yetkili temsilciğe gelen müşteri bazen sonraki tarihe yer ayırtıp ayrılmakta bazen akdin gerçekleştiği güne yer ayırtarak aynı gün seyahat edebilmektedir.

Yer ayırtmak için yahut bilet almak için tahsis edilen yazıhane vb. bilet kesim bayileri yahut telefonla yapılacak olan bağlantı veya satışın yapıldığı internet sitesi seyahat akdinin gerçekleştirildiği meclis konumundadır.¹⁶¹

Müşteri kendisine otobüs ya da uçaktan koltuk almayı istediğini ifade ettikten sonra yolculuk ücretini yüksek bulması yahut başka sebeplerle firma ile kesin bir karara varmadan seyahatten vaz geçerse Hanefî ve Mâlikî mezheplerine göre meclis muhayyerliği hakkı sebebiyle yolculuktan vaz geçtiğini beyan ederek tek taraflı olarak akdi feshedebilir.¹⁶²

Örneğin yer ayırtmak için bilet bayine gelen kimse yolculuk yapmak istediğini beyan ettikten sonra telefon yahut başka bir yerden gelen haberle yolculuğa çıkma ihtiyacının kalmadığını öğrense bu durumu satıcı konumundaki bayiye bildirmesiyle akit sona ermiş olur. Çünkü onlara göre meclis birliği tarafların söz birliği demektir. Ancak yer ayırtan müşterinin satışı kabul etmesi durumunda artık diğer muhayyerlik haklarını kullanma yoluna girmeksizin alışverişten vazgeçemez. Bu alışverişte yer ayırtıp bilet kesilmesi özellikle müşteri tarafının iradesinin kesinleştiğinin delilidir. Diğer taraftan satıcı firma yolcuya ayırdığı yerin biletini keserek zaten seyahate rıza iradesini göstermiş olmaktadır.

İmam Şâfiî ise icabın ardından derhal kararın bildirilmesini şart koşmaktadır. Bu âciliyet satıcı tarafın müşterinin görüşünü öğrenmesi için yahut satıcı icaptan vaz geçmeden satışın sonuçlanması içindir.¹⁶³

¹⁶⁰ Çeker, **İslam Hukukunda Akitler**, s. 60-61.

¹⁶¹ Çeker, **İslam Hukukunda Akitler**, s. 53.

¹⁶² İbnü'l-Hümmam, **Fethü'l-kadîr**, Daru'l-Fikr, "yy" "ty", C:VI, s. 253.

¹⁶³ Muhammed Sellam Medkür, **el-Medhal li'l-fıkhi'l-islamiyyi**, Daru'l-kitabi'l-hadis, Kahire 1996, s.531

Taraflardan birinin icabının hemen ardından henüz taraflar anlaşmaya varmadan yazıhane terkedilmiş ise yahut araya akit konusu olmayan az bir konuşma girmiş olsa yahut telefon ve internet bağlantısı sonlandırılmış olsa meclis sonlanmış demektir. Meclisin sona ermesi akdin sona ermesi demektir. Dolayısı ile yer satın almak isteyen ve firmanın yazıhanesine gidip yer ayırtan kimse yazıhaneden çıkmadıkça meclisi terk etmiş olmaz. Akit meclisini terk etmediği sürece de Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre akdi feshetme veya onaylama hakkı vardır.¹⁶⁴ Ancak müşteri yolculuk için yer ayırttıktan sonra bilet bayiinden çıkar giderse akit karara bağlanmış ve kurulmuş olur.¹⁶⁵

1.4. Şart Muhayyerliği

Hıyâru’ş-şart, bey’u’l-hıyâr şeklinde de isimlendirilen bu muhayyerlik kiralama akdinin de içinde bulunduğu bedellerin değişimi esaslı feshi kabul eden lazım¹⁶⁶ akitler için söz konusudur.

Şart muhayyerliğinin delili yaptığı alışverişlerde sürekli aldandığından şikâyet eden şahsa Hz. Peygamber’in “...satın aldığında aldanma yok benim tercih için üç gün hakkım var de¹⁶⁷ sonra sen satın aldığı her malda üç geceye (güne) kadar muhayyersin. Eğer satıştan memnun kalırsan onu alırsın kalmazsan iade edersin...”¹⁶⁸ hadis-i şerifidir. Ancak Şâfiî fakihî İmam Nevevî bazı fıkıh kitaplarında olduğu şekliyle “senin için üç günlük muhayyerlik vardır manasına gelen bir ibarenin münker olduğunu, bilinmediğini ilave etmekte, şart muhayyerliğinin en kuvvetli delilinin icmâ olduğunu nakletmektedir.¹⁶⁹ Bu hak, akdi yapan tarafların yahut yetki sahibi üçüncü bir kişinin yapılan akdi kabul veya reddetme kararını almak için anlaşmalı olarak birbirlerine tanıdıkları süre şartından ibarettir.

Koşulan şartın gereği olarak bu hakka sahip olan kişi, akdi tek taraflı olarak feshetme yetkisine sahip olur. Bu şart Ebû Hanîfe, Şâfiî ve Züfer’e göre üç günden az olabilir fazla olamaz.¹⁷⁰

¹⁶⁴ İbn Rüşd, **Bidayetü’l-müctehid**, C:III, s. 187.

¹⁶⁵ H. Yunus Apaydın, “İrade beyanı” **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2000 C: XXII. s. 387-391.

¹⁶⁶ Ali Haydar, **Dürerü’l-hükkam şerhü Gururü’l ahkâm**, C:II, s. 151.

¹⁶⁷ Buhârî, **Sahîhi Buhârî**, Fi’l-istikrazi ve edâi’ d-düyün 3, 2407.

¹⁶⁸ İbn Mâce, **Sünen**, Ahkâm, 2, 2355.

¹⁶⁹ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, **el-Mecmu’ şerhu’l-mühezzeb**, Daru’l-Fikr, “yy” “ty”, C:IX, s. 190.

¹⁷⁰ İbn Rüşd, **Bidayet’ül-müctehid**, C:III, s. 227; Mevsilî, **el-İhtiyâr li ta’lîl’l-muhtâr**, C:II, s. 12.

İmam Mâlik, süre satışı konu olan malın durumuna göre belirlenmelidir. Karar verilmesi zaman alacak nitelikteki şeyler için uzun bir süre tanınabilir derken Ahmed b. Hanbel, Ebû Yusuf ve Muhammed b. Hasan ise, muhayyerlik için süre sınırlaması getirmemişler neticede bu hak, aldanmanın önlenmesine yönelik bir tasarruftur ne kadar süre tanınsa caizdir demişlerdir.¹⁷¹

1.4.1. Seyahat Akdinde Şart Muhayyerliği

Şart muhayyerliği kişinin yaptığı herhangi bir akitten belli süre içinde kabul yahut vazgeçme hakkını ifade etmektedir.¹⁷² Bu tür muhayyerlik tek taraflı veya alıcı ve satıcı olarak iki tarafı bağlayıcılığı olan kiralama, satış, mudarebe, kefalet gibi akitlere mahsustur.¹⁷³ Seyahat akdi bir kiralama akdi olduğuna göre şart muhayyerliği bu akit için de geçerlidir. Bu hukukî uygulama akdin taraflarından birine veya her ikisine veya da (Hanefiler ve Hanbelîler dışında ki mezheplere göre) üçüncü birine akdi sona erdirme veya sürdürme hakkı vermektedir.¹⁷⁴ Hem müşteri taraf olan yolcu hem de mal sahibi taraf¹⁷⁵ olan seyahat firması şart muhayyeri olabilir.

1- Müşterinin (yolcu) muhayyerliği: Günümüzde genelde tüketim eşyası alımı satımı yapılan bütün alışverişler için geçerlidir.¹⁷⁶ Seyahat akdinde ise yolcular ücreti peşin ödeyerek aynı gün yahut sonraki günler için seyahat anlaşması yapabilmektedirler. Seyahat için yer satın almış bu durumdaki kimseler yolculuktan vaz geçmeleri halinde şart muhayyerliği çerçevesinde bileti iade ederek ödediği ücreti alma hakkına sahip olur.

Diğer taraftan İslam hukukunun ortaya koyduğu bütün hükümlere ait işlemler ile özelde sözü edilen ticaret hukukuna ilişkin yaptırımlar; gerçekte bu hükümlerin taraflarca önceden bilinmesi ve kabul edilmiş olması yahut mevzuatta var olması durumunda ortaya çıkacak bir sonuçtur. Aksi halde yolcu; İslam hukukunun tanıdığı bu hakkı kullanmak istiyorsa bilet alımı öncesinde tercihli bir satış yapmalı yolculuktan vaz geçme ihtimalinden seyahat firmasını haberdar etmelidir. Çünkü hadis-i şerifte; *“benim tercih için üç gün hakkım var de”*¹⁷⁷ buyrulurken satıcıya bildirilmesi yoluyla bir anlaşma yapılması tavsiye edilmektedir. Buna göre

¹⁷¹ İbn Rüşd, **Bidayet’ül-müctehid**, C:III, s. 225.

¹⁷² Ali Haydar, **Dürerü'l-hükkâm fi şerhi Gureri'l-ahkâm**, C:II, s. 151.

¹⁷³ Döndüren, **Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali** s. 82.

¹⁷⁴ H. Yunus Apaydın, “Muhayyerlik” **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2006, C:31, s. 25-30

¹⁷⁵ Ebu Bekir Ali b. Muhammed el-İbadi ez-Zebidî, **el-Cevheretü'n-neyyire**, Matbaatu'l-Hayriyye, “yy”, 1322, C:I, s. 191.

¹⁷⁶ <http://tuketicilerdernegi.org.tr/2019/02/10/alisveris-sonrasi-cayma-hakki/> (Erişim Tarihi 28.05.2019).

¹⁷⁷ Buhârî, **Sahîhi Buhârî**, Fi'l-istikrazi ve edâi'd-düyün 3, 2407.

yolcu seyahate çıkıp çıkmayacağına dair kesin kararını; Ebu Hanife ve Şâfiî mezhebine göre üç gün içinde bildireceğini şart koşarak akdi tamamlamalıdır. Satıcı taraf bunu onaylar ve müşterinin muhayyerliğini kabul ederse yolcu şart muhayyeri olarak akdi yapmış ve üç günlük tercih hakkına sahip olmuş olur. Ahmed b. Hanbel, Ebû Yusuf ve Muhammed b. Hasan'a göre ise firma ile kararlaştıracağı güne göre istediği kadar süre isteyebilir.¹⁷⁸

Günümüzde otobüsle yapılan seyahat akitlerinde şart muhayyerliğine benzer bir uygulama mevcuttur. Bu muhayyerlik hakkından yararlanmaları için yolcuların en geç 24 saat öncesinde yolculuktan vaz geçtiklerini seyahat firmasına bildirmeleri gerekir. Bu durumda ödenen ücretin tamamı, 12 saat öncesinde bildirmeleri halinde ise 6 aylık açık bilet düzenlemesi yapılmaktadır.¹⁷⁹

2- Satıcı taraf (firma) muhayyerliği: Yukarda verilen örnek uygulama akdin müşteri tarafının muhayyerliğine ait bir tasarrufta yapılacak işlemdir. Yani müşterinin muhayyer olduğu durumlara ait sonuçlardır. Akdin satıcı tarafının da şart muhayyerliği kapsamındaki hakkı mevcuttur.¹⁸⁰ Seyahat hizmeti veren uçak ya da otobüs firması yahut demiryolu firması çeşitli sebeplerle eğer seyahatin gecikmesi yahut tamamen iptal edilmesi söz konusu ise bunu bilet sattığı yolculara akdin başında bildirmelidir. Bu durumda seyahat firması muhayyer olur.

1.4.2. Şart Muhayyerliğinin Sonuçları

İcâre akdinde muhayyerlikler akdin lüzumunu yani sonuçları itibari ile bağlayıcı olmasını engeller.¹⁸¹ Satıcının muhayyerliğinde mal satıcının mülkü durumundadır. Onun elinden çıkmaz ancak kiralamanın ücreti ittifakla müşterinin mülkünden çıkar.¹⁸² Örneğin seyahat akdinde koltuğun menfaati hâlâ firmanın zimmetindedir. Yolculuğun ücreti ise yolcunun zimmetinden çıkar.

Müşterinin muhayyerliğinde ise icâyeye konu olan ma'kudun aleyh İmam Ebû Hanife'ye göre sahibinin mülkünden çıkar fakat müşterinin mülküne de dâhil olmaz. İmam Muhammed ve

¹⁷⁸ Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısrî et-Tahâvî, **Muhtasarı ihtilafî'l-ulema**, Daru'l-beşairi'l-İslamiyye, Beyrut 1417, C:III, s.51.

¹⁷⁹ **Resmi Gazete**, 08.01. 2018/30295.

¹⁸⁰ Abdurrahman b. Muhammed Avdû'l-Cezerî, **el-Fıkh ala mezahibi'l-erbaa**, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1424/2003, C:II, s. 159.

¹⁸¹ Kâsânî, **Bedâiu's-sanâi' fi tertibi's-şerâi'**, C:VI, s. 201.

¹⁸² Cezerî, **el-Fıkh alâ mezahibi'l-erbaa**, C:II, s. 159.

İmam Ebu Yusuf'a göre ise müşterinin mülküne geçer. Dolayısı ile seyahat akdinde müşterinin muhayyerliği durumunda seyahat akdinin menfaati müşterinin mülküne geçer.¹⁸³

Yolcunun yaptığı seyahat akdinde süresiz muhayyer olması örneğin günlerce yahut ebediyen muhayyerim lafzıyla akdin kurulması durumunda bu şart ittifakla akdi fasit eder.¹⁸⁴ Üç gün ve azında muhayyerlik ise ittifakla caizdir.¹⁸⁵

Şart muhayyerliğinde taraflar akdi fesh etmeden belirlenen süre sona erecek olursa akit tamamlanır.¹⁸⁶ Yani akit lazım olur ve tarafları bağlayıcı hale gelir. Bu durumda müşteri (yolcu) muhayyer ise yolculuğun ücretini ödemekle mükellef olur. Firma muhayyer ise yolcuyu gideceği yere taşımakla sorumlu hale gelir. Şart muhayyerliği mirasçılara intikal etmez.¹⁸⁷ Çünkü o düşünme ve tercih süresidir. Mirasla intikal etmesi tasavvur olunamaz.¹⁸⁸

Dolayısı ile muhayyer olarak yolcu firmasından yer satın alan kişi yahut yeri satan firmanın mirasçıları bu alışverişten sorumlu olmazlar. Diğer taraftan seyahat akdi icâre akdi hüviyetinde olduğu için kiracı taraf ölünce akit Hanefî mezhebine göre sona ererken başta Şâfiî ve Mâlikî mezhepleri olmak üzere cumhura göre devam eder ve tâbî olarak muhayyerlik hakkı da varislerine intikal eder.¹⁸⁹

1.5. Tayin Muhayyerliği

Tayin muhayyerliği; bir satışta müşterinin vasıfları veya kıymetleri farklı şeylerin arasından hangisini satın alacağını belirleme ve tercih etme hakkı demektir.¹⁹⁰ Bu hak daha çok müşteriye tanınmış bir hak hüviyetindedir.¹⁹¹ Tayin muhayyerliği en fazla üç şeyde tercih yapma hakkıdır. Örneğin üç gün süre ile muhayyer olmak yahut üç şeyden birini seçmek gibi.

¹⁸³ Kudûrî, **Muhtasarü'l-Kudûrî fi'l-fikhi'l-Hanefî**, C:I, s. 80.

¹⁸⁴ Cezerî, **el-Fıkh ala mezahibi'l-erbaa**, C:II, s. 161.

¹⁸⁵ Ali Haydar, **Dürerü'l-hükkâm fi şerhi Gureri'l-ahkâm**, C:II, s. 151.

¹⁸⁶ Zuhaylî, **İslam Fıkhı Ansiklopedisi**, C:V, s. 3521.

¹⁸⁷ Ebu'l-Hasan Burhannedin Merginânî, **Hidaye fi şerhi Bidayeti'l-mübtedi**, Daru İhyâit'Türasi'l-Arabiyyi, Beyrut, "ty" C:III, s. 33.

¹⁸⁸ Mevsilî, **el-İhtiyâr li ta'lîli'l-muhtâr**, C:II, s. 13.

¹⁸⁹ Tahâvî, **Muhtasarü ihtilâfi'l-ulema**, C:III, s. 51.

¹⁹⁰ Vizaretü'l-Evkâf, **Mevsûatü'l-Fikhiyye Kuveytiye**, C:IX, s. 16.

¹⁹¹ H. Yunus Apaydın, "Muhayyerlik", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C:XXXI, s. 25-30.

Çünkü bir şeyin kalitesinin iyi orta ve kötü olmak üzere olarak üç hali vardır.¹⁹² Müşteriden, birini tayin etmesi istenen şey üçten fazla olursa caiz olmaz.¹⁹³

Sosyal hayatta yapılan ticarî muamelelerde alınan satılan şeylerde olan çeşitlilik ve fiyat farklılıkları sebebiyle birçok kere tercih ve tayin ihtiyacı ile karşı karşıya kalınır. Buna karşılık satın alınmak istenen şeylerde cehalet ve belirsizlik tartışmaya sebep olur. Bir alışverişte tayin olmaksızın birkaç şeyin satışa konu olması akdi bozar. Bu sebeple neyin hangi fiyatla satıldığı alıcının da bunlardan hangisinde karar kıldığı bilinmesi zarureti vardır.

Alışverişlerde ma'kudun aleyhin (mebi'), tayin edilmeden satışı Hanefî mezhebine göre akdi ifsat eder. Çünkü Hz Peygamber içinde garâr (aldanma) ve müphemlik bulunan akitlerden nehyetmiştir.¹⁹⁴ Ancak akit tercih edilecek şeyin üç ve az olması ve tayin muhayyerliği hakkı saklı olarak yapılması halinde geçerli olur. Mâlikî mezhebine göre ise üçten fazla ya da az olsa yine caizdir. Şâfiî mezhebine göre ise tayin muhayyerliği hakkı olsa bile caiz değildir. Hanbeli mezhebine göre ise tayin ve tercih edilecek şeylerin kıymetlerinin aynı olması halinde tayin muhayyerliği caiz olur.¹⁹⁵ Cumhura göre tayin muhayyerliği mirasçılara intikal eder.¹⁹⁶

1.5.1. Seyahat Akdinde Tayin muhayyerliği

Yolculuk için seyahat acentelerinden yer satın alacak kişilerin önlerinde bazen aynı firmaya ait farklı saatlerde hareket araçlarının olması halinde hangisi ile yolculuk yapacağı hususunda bir tercih muhayyerliği söz konusu olabilir. Özellikle uçakla seyahatlerde biletler; ekonomik sınıf, orta konfor sınıf (business class) ve birinci sınıf konfor (first class) sınıflandırılmaktadır.¹⁹⁷ Yine uçak ya da otobüs ya da tren yolculuklarında aynı gün farklı saatlerde yapılacak yolculuklar için bir tayin muhayyerliği olabilir. Ya da aynı firma ile gece veya gündüz yolculuğuna ait bir tayin muhayyerliği söz konusu olabilir. Çünkü bazen yolculuğa akşam gitmeye karar verdikten sonra meydana gelen çeşitli sebeplerle yolculuğun başka bir saate alınması söz konusu olabilmektedir.

¹⁹² Ali Haydar, *Dürerü'l-hükkâm*, C:III, s. 154.

¹⁹³ Zuhaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, C:V, s. 3521.

¹⁹⁴ Müslim, *el-Müsnedü's-sahih*, Büyü, 3, 1513.

¹⁹⁵ Ebu Ömer Dübyân b. Muhammed b. Dübyân, *el-Muâmelâtü'l-maliyyeti Esaleten ve muâsaraten*, Mektebtü'l-Melik, Riyad 1432, C:IV, s. 69.

¹⁹⁶ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, C:V, s. 268.

¹⁹⁷ <https://www.enuygun.com/bilgi/ucakta-hangi-koltuk-sinifi-vardir-ve-ozellikleri-nelerdir>. (Erişim tarihi: 01.06.2019).

Başka bir saatte gidilmek istendiğinde de yer bulamama sorunu ile karşı karşıya kalılabilmektedir. Bu sorunun çözümü; söz konusu durumlarda yolcu yerini satın aldıktan sonra hangi saatte ya da hangi araçla yahut hangi uçak içinde hangi sınıfta yolculuk yapacağını sonra bildireceğini seyahat firmasına taahhüt eder. Böylece tayin muhayyerliği hakkını kullanır.

İşleri bitirip yolculuk kesinleştiğinde kendine uygun saatte giden araçla seyahati gerçekleştirir. Yukarıda verilen fikhî hükümlere göre yolculuk firmaları ile yapılacak olan akitte bu şekilde bir muhayyerlik Hanefî ve Mâlikî mezheplerine göre ve Hanbelî mezhebinden bir görüşe göre (kıymette eşitlik şartının karşılanması halinde) caiz olur. Şâfiî mezhebine göre caiz olmaz.¹⁹⁸

1.6. Ayıp Muhayyerliği

Satışa konu olan bir malda ticaret ehline göre değerini düşüren her türlü kusur ayıp olarak nitelenir.¹⁹⁹ Yapılan herhangi bir alışverişte satın alınan mebi'nin kalitesi tartışmaya sebep olmayacak şekilde bilinmesi gerekir. Eğer satın alınan yahut kiralanan şey akit mahallinde ise bakılarak kontrol edilmelidir. Eğer akit esnasında orada yoksa numunesi yahut bir örneği gösterilir.²⁰⁰ Yahut seyahat araçlarında olduğu gibi kiralanan koltuk standartları herkesçe bilinen bir mahiyette ise bu düşünülen varsayılan vasıf kabul edilerek akit gerçekleşir.

Ayıp muhayyerliği akdin taraflarından birinin mebi'de ya da semende akdin maksadı olan menfaatlenmeyi engelleyici mahiyette bir kusur bulması halinde alışverişi feshetme hakkına sahip olmasıdır. Akitlerde bu hak daha çok satın alan tarafla ilişkili olur.²⁰¹ Mebi' müşteri tarafından teslim alındığında varsayılan vasıflarda eksiklik yani beklenen kalite yoksa bu durumda alıcı taraf ayıp muhayyerliği hakkına sahip olur. Dilerse onu satın alır dilerse almaz.²⁰² Hiçbir vasıf zikredilmeksizin mutlak satış yapılsa bile kusursuzluk asıldır.²⁰³ Hz. Peygamber'in yaptığı alışverişte buyurduğu “...*Onda herhangi bir hastalık, kötü özellik ve hile yoktur...*”²⁰⁴ sözü bu konuda delil gösterilmektedir. Bu durum yapılan her akitte önceden konulmuş şart mesabesindedir. Alışverişten hedeflenen gaye satıcı için semen alıcı için ise

¹⁹⁸ Dübyân, **el-Muamelatu'l-maliyyeti**, C:IV, s. 75.

¹⁹⁹ Mevsilî, **el-İhtiyar fi ta'fili'l-muhtâr**, C:II, s. 5.

²⁰⁰ Mevsilî, **el-İhtiyar fi ta'fili'l-muhtâr**, C:II, s. 5.

²⁰¹ Apaydın, “Muhayyerlik”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C:XXXI, s. 25-30.

²⁰² Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed el-Bâbertî, **el-İnaye şerhu'l-hidaye**, Daru'l-Fikr, “yy” “ty”, C:IV, s. 354.

²⁰³ Merginani, **el-Hidaye**, C:III, s. 336.

²⁰⁴ İbn Mâce, **Sünen**, Ticarât, 2, 2251.

maldan faydalanmadır. Mebî'de çıkacak kusur satıştan beklenen temel hedefin gerçekleşmesine manidir. Bu sebeple mebî' kusurdan ârî değilse akit lazım olmaz üzerine hüküm terettüp etmez.²⁰⁵ Ayıp muhayyerliği hakkının gerçekleşmesi için bazı şartlar aranır:

1. Ayıbın kadim yani satıştan önce var olması gerekir.²⁰⁶
2. Alıcı tarafın malın ayıbından habersiz olması gerekir.²⁰⁷
3. Satıcı tarafından her türlü ayıptan beri olma şartı koşulmuş olmamalıdır.²⁰⁸
4. Ayıbın mebî'nin emsallerinde görülmeyen kabul edilemez şekilde olması gerekir.²⁰⁹

Ayıplı malla karşı karşıya kalan kişinin ödemede ayıbın kıymetini düşürdüğünü ifade ederek belirlenen fiyattan daha düşük bir semenle malı kabul edip edemeyeceği konusu mezhepler arasında ihtilafıdır. Mâlikî ve Hanbelîler kusurun sebep olduğu kadar eksik ödeme yaparak malı alabilir derken ve Hanefî ve Şâfiîler bunu kabul etmezler.²¹⁰ Ayıp muhayyerliğinin mirasçılara intikal edeceğinde cumhur ittifak etmiştir.²¹¹

1.6.1. Seyahat Akdinde Ayıp Muhayyerliği

Seyahat akdinde ayıp muhayyerliği otobüs ve tren gibi araçlarda yapılacak yolculuklarda satın alınıp belirlenen seyahat saatinde eski bir tren yahut otobüsün seferde olması halinde olabilir. Yahut daha çok otobüslerde karşılaşılan bir sorun olarak bilete yazan belirlenmiş koltuğun araca binince değiştirilmesi durumunda söz konusu olabilir. Ayıp muhayyerliği hakkı veren durumlardan biri satın alınan koltuğun oturmaya müsait olmayışıdır. Bunlar; önceki seferde koltuğa oturan kişinin koltuğu ıslatmış olması, kötü kokuyor olması²¹² yahut emniyet kemerinin olmaması yahut rahat edilemeyecek derecede kırık ve yatık olması vb. durumlardır. Sözü edilen bu durumlarda müşteri muhayyerdır.

²⁰⁵ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, C:V, s. 273.

²⁰⁶ *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*, Mad.337.

²⁰⁷ *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*, Mad.341.

²⁰⁸ *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*, Mad.342.

²⁰⁹ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, C:II, s. 291.

²¹⁰ Cezerî, *el-fıkh alâ mezâbihi'l-erbaa*, C:II, s. 171-173.

²¹¹ Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi fi tertibi's-şerâi*, Darü'l-kütübi'l-ilmiye, "yy" 1406/1986 C:V, s. 268.

²¹² <https://www.sikayetvar.com/firma/otobus> (Erişim Tarihi: 10.06.2019).

Diğer taraftan çoğu kez seyahat için araca binildiğinde yerler yanlış yazılmış sizi şuraya alalım, bayanla bayan yan yana otursun gibi sözlerle yapılan hata düzeltilmek istenmekte bu durumda da yolcu arka koltuklardan birine yahut tek oturmayı planladığı tekli koltuktan alınıp ikili koltuğa oturması istenmektedir. Bu durum ise bir mağduriyet sebebidir. Çünkü günümüzde tek koltukta seyahat ikili koltuklara göre lüks kabul edilmektedir.

Bu sebeplerle kişi baştan planlayıp satın aldığı koltukta seyahat edemeyeceğini anladığında yahut beklenen standart nitelikte aracın seyahat öncesi değiştiği ve eski araçlarla seyahat etme durumu ortaya çıktığında ayıp muhayyerliğine sahip olarak yolculuktan vazgeçebilir. Hanefî mezhebine göre böyle durumda ücreti eksik vererek akdi sürdürmez. Çünkü satışta fiyat vasfa tekabül etmez.²¹³

Aracın yolculuğa tam manası ile elverişli olmamasına yönelik ayıp veya kusurun kiralamadan sonra araca binmeden önce yahut bindikten sonra meydana gelmiş olması hükmü değiştirmez. Her iki durumda da muhayyerdir. Ancak araca binip koltuğa oturması akdi sürdürdüğü ve bu şekliyle rıza gösterdiği anlamına gelir. Bu akdin kiralama ya da satış akdi olması arasında fark yoktur.²¹⁴

Ayıp muhayyerliğini gerektirecek durumlardan biri de herhangi bir sebeple seyahat esnasında araçta arıza meydana geldiğinde ortaya çıkmaktadır. Seyahat firmasının başka araçla yolcuu üzerinde anlaşılan yere ulaştırma yükümlülüğü vardır. Bu durumda yolcu için binmeye karar verdiği ilk araçla ikinci gelen araç arasında ayıp muhayyerliği hakkı oluşur. Dilerse ikinci araç ile yolculuğunu sürdürür dilerse akdi fesh eder.²¹⁵

²¹³ Merginâni, **el-Hidaye**, C:3, s. 36.

²¹⁴ Kâsânî, **Bedâiu's-sanâi**, C:IV, s. 196.

²¹⁵ Abdulaziz el-Feryan, **Mesûliyyeti'n-nâkili'l-beriyi an'in-nakli'l-eşhasi**, İmam Muhammed bin Suud İslam Üniversitesi Yüksek Adalet Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.57.

<http://www.univ-bouira.dz/fr/wp-content/plugins/download-attachments/includes/download.php?id=207953>
(Erişim tarihi 27.01.2019).

C- SEYAHAT AKDİNDE TARAFLARIN HUKUKİ STATÜSÜNE GÖRE SEFER HÜKÜMLERİ

1. Ehliyet ve Hak İlişkisi

Ehliyet sözlükte yetki demek olup, İslam hukukunda bireylerin tasarruflarının sıhhati için konulmuş şarta denir.²¹⁶

Hukukî anlamda ehliyet vücûb (haklardan yaralanma) ve hakları kullanma (eda) ehliyeti olarak ikiye ayrılır.²¹⁷ İslam hukukunda kişilerin ehliyet ve sorumluluk açısından sahip oldukları hukukî statü akit yapma yetkilerini etkilemektedir. Bu sebeple ehliyet sahibi yetişkin bir kimse olarak erkek ve kadın ile çocuğun tasarrufları farklı hükümlere tâbidir.²¹⁸

2. Çocuğun Seyahati

İslam hukukunda kişilerin sahip oldukları haklar ve tasarruf yetkileri hayatının içinde bulunduğu evresine göre değişir. Bu evreler; anne rahminde cenin olma, temyiz öncesi küçüklük, mümeyyiz çocukluk, me'zun çocukluk, buluş ve rüşd evreleri olarak isimlendirilir. Dolayısı ile bu evrelerin her birinde sahip olunan hak ve yetkiler farklılık arz eder. Genel itibariyle her şahıs hak sahibidir, fakat her hak sahibi tasarrufta bulunamaz. Örneğin gayri mümeyyiz çocuk ilzama (borçlandırma, yükümlü tutma) ve iltizama (borçlanma, yükümlülük altına girme) ehildir. Ancak kendisi adına tasarrufta bulunmak için eda ehliyeti yoktur. Gayri mümeyyiz çocuğun tasarrufları veli yahut vasisinin yönetimindedir. Bu sebeple ister faydasına ister zararına olsun kendi başın yaptığı bütün tasarrufları Şâfiî²¹⁹ ve Mâlikî²²⁰ mezheplerine göre geçersizdir. Çünkü akitlerde sabinin ibaresi muteber değildir. Hanefî mezhebinde de hüküm aynıdır.²²¹ Buna göre sabi çocuk kendi adına seyahat akdi yapamaz

²¹⁶ Muhammed Sıdkı b. Ahmed el-Bornu Ebü'l-Hâris el-Gazzî, "Ehliyet", **Mevsuâtü'l-kavaidi'l-fıkhiyye**, Müessesetü'r-Risaleti, Beyrut 1424/2003, C:VI, s. 216.

²¹⁷ Zeydan, **el-Medhal**, s. 296.

²¹⁸ Orhan Çeker, **İslam Hukukunda Akitler**, Damla Matbaası, Konya 1999, s.18.

²¹⁹ Ebü Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref b. Müri en-Nevevî, **Ravzatu't-talibîn ve umdetü'l-müffîn**, el-Mektebetü'l-İslamî, Beyrut, 1412/1991, C:III, s.344.

²²⁰ El-Gazzî, **Mevsuâtü'l-kavaidi'l-fıkhiyye**, C:VII, s.370.

²²¹ Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed ibni Nüceym el-Mısırî **El-Bahru'r-raik şerhü kenzi'd-dekâ'ik** daru'l-kitabi'l-İslamî, "yy" "ty", C:VIII, s.89.

yolculuğa çıkamaz. Fakat velisi yahut vasisi onun adına seyahat akdi yaparsa akdin ücretinin ödemesini çocuk adına velisi yahut vasisi yapar.²²²

2.1. Buluğ Öncesi Dönem

Buluğ ve rüşt öncesi evre olan çocukluk evresinde; zarar ve fayda ihtimali barındıran alım satım, kiralama gibi yarar ve zarara ihtimali bulunan tasarrufları velâyete ihtiyaç gösterir. Bu dönemdeki çocuğun sözü edilen tasarrufları sahih olarak in'ikat eder fakat işlerlik kazanması (nefâz) velisinin icazetine bağlıdır. Velisi icazet verirse nafiz olur, vermezse yapıldığı andan itibaren bâtil sayılır. Şafiiler ise mümeyyiz çocuğun yaptığı hukukî işlemleri velinin gözetim ve denetimine tâbi kılmazlar ve çocuğun bütün tasarruflarının ister mümeyyiz olsun ister olmasın²²³ bâtil olacağını ileri sürerler.²²⁴ Bu durum çocuğun kendi başına yapacağı bir tasarruf sayılabilecek olan seyahatinde de söz konusudur.

Dolayısı ile çocuğun sefer mesafesindeki bir yere velisinden izinsiz gitmesi düşünülemez. Ayrıca sefer mesafesindeki bir yere gitmek için yapacağı akit batıldır. Çünkü velisinin izni olmaksızın yapacağı bu yolculuğun ona ne gibi bir zarar veya fayda sağlayacağı müphemlik arz etmektedir. Bu evredeki çocuk seyahat akdi yapsa velisinin iznine bağlı mevkuf bir akit olur. Velisi izin verirse nâfiz, vermezse akit iptal olur.²²⁵

2.2. Buluğ Sonrası Dönem

Buluğ ve rüşt evresi ise bireylerin hukuka uygun olmak şartı ile kendilerine ait her türlü tasarruf hakkına sahip oldukları evredir. Bu evrede olan bir kişi, seyahat akdi başta olmak üzere meşru olan akitleri kendi iradesi ile yapma tasarrufuna sahiptir.

Fakat bu evrede de kişi anne babasının hakkına riayetle seyahat için onlardan izin alarak rızalarını araması gerekir. Bakıma muhtaç, kendi işini kendisi göremeyen anne babanın ihtiyaçlarını görecek imkânın sağlanması yetişkin evladının görevidir. Bu vazife ya evladın bizzat kendisi veya bakıcı gibi bu işlerle vazifeli kimseler tarafından yerine getirilmesi gerekir. Bu durumda kişi bakacak kimsesi olmayan ebeveyninin gitmesini istemediği ticaret

²²² Orhan Çeker, **İslam Hukukunda Akitler**, Damla Matbaası, Konya 1999, s.18.

²²³ En-Nevevî, **Ravzatu't-talibîn ve Umdetü'l-müftûn**, el- Mektebetü'l-İslamî, Beyrut 1412/1991, C:III, s.344.

²²⁴ H. Yunus Apaydın "Velayet", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C: XL, s. 15-19.

²²⁵ Zeydan, **el-Medhal**, s. 299.

yahut umre gibi ibadet için yapılacak mubah ya da müstehap bir seyahate çıkması caiz değildir. Çünkü ana babanın sıkıntından korunması ve onlara itaat farzdır.²²⁶ Farz ile mubah yahut mendup bir amel bir araya geldiğinde hüküm olarak üstün olan tercih edilir.²²⁷ Ancak ebeveyn bakıma muhtaç değil yahut ücretli veya gönüllü kimseler tarafından hizmetlerinin yerine getirilmesi sağlanmışsa bu yükümlülük evlat üzerinden kalkmış olacaktır.

3. Kadının Seyahati

İslam fıkhında kadının seyahatine dair hükümler erkeğin seyahatinden farklı hükümlere tâbidir. Fıkıhta onun seyahatinin hukukî sonuçlarının mahremiyet ve halvet gibi kavramlar çerçevesinde değerlendirildiği görülmektedir.

3.1. Mahremiyet Kavramı

Mahrem kelimesi sözlükte yasaklanmış (dokunulması) haram edilmiş şey anlamına gelir.²²⁸ Fıkıh ıstılahında ise; kendisiyle evlenilmesi yasak olan kimse demektir. Evlilik yasağı; kan bağı, (akrabalık) sütkardeşliği (radâ) ve evlilik (sıhriyet) sebebiyle oluşur. Sayılan sebeplerle oluşan mahremiyet ile bazı kimseler arasında ebedi evlenme yasağı meydana gelir.²²⁹ Bu yasak erkek için annesi, kızı, kız kardeşi ve onun kızının kızları, halası, teyzesi, süt kız kardeşi ve sütannesini ve karısının annesini kapsar.²³⁰ Sayılan bu kimselerle kadın arasında oluşan haramlık olgusuna mahremiyet denir.

Bu anlamda kadının mahremi denildiğinde; bununla evlenmesi ebedi haram olan erkekler; yani babası, oğlu, torunları, erkek kardeşi ve onun oğlu, kız kardeşinin oğulları, amcası, dayısı, süt erkek kardeşi, sütbabası, kastedilmiş olur.

3.2. Halvet

Halvet kelime manası itibariyle boş olmak, bir mekânın ve bir kabın içinin boş olması,²³¹ biriyle yalnız kalmak, tecrit olmak, tek başına kalmak²³² gibi anlamlara gelen (خلو) خلا

²²⁶ Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr el-Fergânî el-Merginânî **el-Muhît'ül-Burhânî fi'l-Fıkhî n-Numani**, Daru'l Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2004, C:V s. 392.

²²⁷ Ebü Abdullah Muhammed İbn Ahmed el-Kurtubî, **el-Câmî li-Ahkâmî'l-Kur'ân**, (2.Bsk) Kahire, 1384/1964 C:X s. 240.

²²⁸ Kalacî, v.d. **Mu'cemu lugatî'l-fukahâ**, C:I, s. 411.

²²⁹ İbrahim Mustafa, v.d. **el-Mu'cemu'l-vasît**, C:I, s. 169.

²³⁰ Bknz. Nisâ 4/23.

²³¹ İbrahim Mustafa v.d. **Mu'cemu'l-vasît**, C:I, s. 254.

²³² Abdülhamid Ömer, **Mu'cemu'l-lugatî'l-arabiyyeti'l-muâsıra**, C:I, s. 692.

filinden isimdir. Genel anlamı itibari ile birbirleri ile evlenmeleri caiz olan kimselerin tenhada baş başa kalmaları anlamına gelir.²³³ Bir fıkıh terimi olarak ise sıhhat şartlarına haiz bir evlilik akdi ile evlenen eşlerin nikâhlarının ardından birbirlerine yaklaşmalarına maddi (bedensel) ve manevi (dini) hiçbir engelin olmadığı kendilerine özel bir mekânda baş başa kalmalarını ifade eder. Bu şartlarla gerçekleşmiş bir halvete sahih halvet denilir ve fıkıh mezheplerine göre farklı sonuçları vardır.

İslam hukukunda, ilişkiler mahremiyet açısından değerlendirmek istendiğinde, kadınlar ile erkeklerin sosyal hayatta doğrudan ya da dolaylı münasebetlerinin çerçevesi genel itibari ile halvet kelimesi etrafında şekillenmektedir. Kadının tek başına seyahatinin ve yolculuğunun yasaklanması İslam'ın halvete ait ortaya koyduğu hükümler etrafında değerlendirilmelidir. Hz. Peygamber'den rivayet edilen hadiste şöyle buyurmaktadır. “...Sizden biri (namahrem) bir kadınla baş başa kalmaz ki üçüncüleri şeytan olmasın.”²³⁴

Yine kadınlarla ilgili yanında mahremi olmadan yolculuğa çıkmalarının helal olmayacağını ifade eden bir hadisi şerifte “...Allaha ve ahiret gününe iman eden bir kadına, yanında mahremi olmaksızın üç gece sürecek yolculuğa çıkması helal değildir.”²³⁵ buyurmaktadır. Bu hadise bakıldığında yabancı kimselerin halvet hallerine dikkate değer bir uyarı ve sakındırma olduğu görülmektedir. Buradaki sakındırma böyle bir buluşma ve baş başa kalışın mutlak manada günah ve haram oluşundan öte tarafları zinaya sürükleyecek vasıta ve imkânları ortadan kaldırmaya yöneliktir.

Tenhalık ve ıssızlık kötü niyetli kimselere tahrik, taciz ve tecavüz kapısını aralayabilir. Günümüzde taciz ve cinsel saldırıya maruz kalmış kadınların bazılarının tanıdık yakın arkadaşları, hatta akrabaları olmaları göz ününe alındığında İslam'ın halvet yasağının ne kadar isabetli ve kadını koruyucu olduğu anlaşılmaktadır. Aynı ikaz ve uyarıların başka bir hadisi şerifte; “...Bir erkek sakın yanında bir mahremi bulunmayan kadınla baş başa kalmasın ve bir kadın yanında mahremi olmaksızın seyahate çıkmasın”...²³⁶ şeklinde yer almaktadır. Öte yandan halvetin yani birbirlerine yabancı (namahrem) erkek ve kadının tek başına bir yerde kalmalarının doğuracağı sıkıntılardan biri de başkalarının suizan etmelerine ve fitneye düşmelerine de yol açabilme durumudur.

²³³ Orhan Çeker, “Halvet”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 1997, C:XV, s. 385-386.

²³⁴ Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, **Sünen-i Tirmizî**, Daru'l-garbi'l-İslamiyyi Beyrut 1998, Fiten, 4, 2165.

²³⁵ Müslim, **el-Müsnedü's-sahih**, Hacc, 2, 1338.

²³⁶ Buhârî, **Sahîhi Buhârî**, Sayd, 3, 1862.

Böyle bir durumun sonunda ortaya çıkacak söylenti kişiyi rahatsız edecektir. İşte kadına ve erkeğe konulan namahremiyle halvet yasağının temel amacı, aileyi parçalanmaktan koruyup sürekliliğini sağlamaktır. Yanında mahremi olmadan uzak yerlere seyahate çıkacak olan kadına konulan yasak onun tacizden ve maruz kalması muhtemel her türlü tecavüzdən korunması, incinmesinin engellenmesine yönelik olan emir ve tavsiyelerdir.²³⁷ Yoksa tersine bir anlam ile insanın davranışlarını ve özgürlüğünü kısıtlama gayesine matuf değildir.

Sonuç olarak bütün bu mülahazalar bir bütün olarak değerlendirildiğinde nikâhı olmayan ve birbirinin namahremi olan kişilerin halvetinin ve yalnız başına seyahatin sakındırılmasının hikmeti ve isabetliliği daha da iyi anlaşılmaktadır.

3.3. Kadının Tek Başına Yolculuğunun Mezheplere Göre Hükümü

Kadının sefer mesafesine yolculuğuna dair fihhi hükümler, yukarda üç maddede saydığımız başlıklarla doğrudan ve dolaylı olarak ilişki halindedir. Bu hükümlerin neşet ettiği kaynak olan sünneti incelediğimizde kadının seyahatine ait hükümler, sayılan bu esasların yerine getirilmesi için konulmuş ilkeler olarak görülmektedir. Kadının yalnız başına seyahatinin yasak oluşuna dair Kur'an-ı Kerimde bir açıklama yoktur.

Hadis-i şeriflerde ise Hz. Peygamberin; “...Allaha ve ahiret gününe iman eden bir kadının üç gün üç gece ya da daha fazla mesafeye yanında babası, kardeşi, eşi, oğlu veya mahremi olmaksızın yolculuğa çıkması helal değildir.”²³⁸ buyurduğu; halvete dikkat çeken hadiste ise; “...beraberinde mahremi olmayan kadının yanına yabancı erkek giremez.”²³⁹ buyurduğu görülmektedir. Öte yandan erkeklerin de kadınlarını yalnız bırakmamaları, çıkacakları yolculuklarda onlara eşlik etmeleri tavsiyesi yapılarak, kendisi cihada gitmek isterken eşi hac yolculuğuna çıkacak olan sahabiye; eşine yoldaş ol emrinin verildiğini müşahade ediyoruz.²⁴⁰ Buna göre kadının sefer mesafesine yolculuğu ile ilgili hükümleri mezheplere göre şöylece sıralayabiliriz. Konu hakkında birçok akademik çalışma yapılmıştır. Burada konu bütünlüğünü sağlamak amacıyla ayrıntıya girmeden kısaca mezhep görüşleri verildikten sonra bir değerlendirme yapılacaktır.

²³⁷ <http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/hayat2/0056.htm> (erişim tarihi: 12.12.2018).

²³⁸ Ebû Dâvûd, Menâsik, 2, 1746.

²³⁹ Buhâri, **Sahîhi Buhâri**, Sayd, 3, 1862.

²⁴⁰ Süleymân b. Ahmed et-Taberânî, **el-Mu'cemu'l-kebir**, Mektebetu İbn-i Teymiye, Kahire “ty”, C:XI, s.425.

3.3.1. Hanefî Mezhebi

Hanefî mezhebi üç günlük yolculuğu yasaklayan hadis-i şerifleri esas almış ve kadın yanında mahremi yahut kocası olmaksızın üç gün üç gece sürecek bir yolculuğa çıkması caiz değildir hükmüne varmıştır.

Ancak kadının yanında mahremi veya kocası varsa bu durumda sefere çıkması caiz olur. Yapacağı bu yolculuk üzerine farz olmuş hac yolculuğu olsa bile hüküm böyledir.²⁴¹ Üç gün üç gecelik bir mesafeden Mekke'ye geleceksen hacca gidemez. Buna göre Hanefî mezhebine göre kadının üç gün üç gece ve daha fazla sürecek yolculuklara yanında eşi yahut mahremi olmaksızın çıkması caiz değildir. Hadis-i şerifte üç gün üç gece ile kayıtlanma bulunduğu için üç gün üç gecedan az sürecek yolculuklar yanında mahremi bulunmaksızın mubahtır.²⁴²

3.3.2. Şâfiî Mezhebi

Kadının yanında eşi yahut mahremi olmaksızın sefer mesafesine yolculuğa çıkması şâfiî mezhebine göre de caiz değildir. Nevevî (ö. 676/1277); “*âlimler farz olan hac ve umre ibadeti dışında daru'l-harp memleketinden İslam diyarına hicret amacı bulunmadıkça kadının seyahatinin caiz olmadığına ittifak etmişlerdir*” demektedir.²⁴³ Ancak Şâfiî mezhebinde kadının yolculuğunda temyiz çağında bir mahreminin bulunması yeterlidir.²⁴⁴

Şâfiî mezhebine göre kadın tek başına kocasının izni olmaksızın yolculuğa çıkamaz. Eğer çıkarsa nüşûz etmiş (kadının evlilik hukukuna uymaması, evlilik birliğini zedeleyecek düzeyde geçimsizlik sergilemesi) olur. Bu durumdaki kadına nâşize denir.²⁴⁵

Şâfiî mezhebinde kadının sefer mesafesine yanında eşi yahut mahremi olmadan çıkma yasağı farz olmayan yolculuklar içindir. Hac için azık ve binek imkânına sahip olan kadın haccın farz olması konusunda erkek gibidir. Dolayısı ile kadına hac farz olduğunda güvenilir kadınlar grubu içinde hac yolculuğuna çıkabilir.²⁴⁶

²⁴¹ Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed el-Kudûrî, **Muhtasaru'l- Kudûrî fi'l- fikhi'l-Hanefî**, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, "yy" 1997, C:I s. 66.

²⁴² Ebü Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme et-Tahâvî, **Şerhü Meâni'l-âsâr**, Âlemü'l-Kütüp,"yy" 1999, C:2, s. 112.

²⁴³ Bknz. el-Gazzî, **Mevsûatü'l-Kavaidü'l-Fıkhiyyetü**, C:IX, s. 367.

²⁴⁴ Ebül-Beka Kemâlüddin Muhammed b. Mûsâ b. İsâ, **en-Necmü'l-vehhaci fi şerhi'l-minhâc**, Darü'l-minhac, Cidde 2004, C:3, s. 414.

²⁴⁵ Bknz. Hacı Mehmet Günay, “Nüşûz” **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2007, C: XXXIII, s. 303-304.

²⁴⁶ Ebü Abdillâh Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî, **el-Ümm**, Darü'l-Marife, Beyrut 1990, C:II, s. 127.

3.3.3. Mâlikî Mezhebi

Mâlikî mezhebine göre ise Şâfî mezhebinin görüşlerine ek olarak içinde mahremi bulunmasa bile hac için seyahat edecek olan kadının, kadınlardan bir cemaat içinde yahut hacca giden bir emniyetli ve güvenilir insanlardan grupla gitmesi caizdir.²⁴⁷

3.3.4. Hanbeli Mezhebi

Hanbeli mezhebine göre ise seyahat ve sefer; haram, mekruh, mubah, müstehap ve vacip sefer olmak üzere beş kısımda değerlendirilmiştir. Haram bir iş için seyahate çıkılması ve kadının tek başına seyahate çıkması haram olan seyahat kapsamında olanlardandır. Piknik ve gezinti gibi dinlenme amaçlı dolaşma mubah yolculuk olarak değerlendirilirken hac için yolculuk vacip hükmündedir.²⁴⁸

3.3.5. Sonuç

Kadınların yanında eşi yahut mahremi olmaksızın seyahat ya da sefere çıkmasını yasaklayan hadis-i şeriflere (bütün mezheplerin hükme dayanak edindiği hadisler) bakıldığında; o günün şartları göz önüne alınarak kadının eziyetten sıkıntıdan ve yabancı kimselerin taciz ve tasallutundan koruma maksatlı yasaklar olduğunu anlaşılmaktadır. Bu noktada Hayreddin Karaman hadislerdeki illet hüküm bağlantısına işaret ederek günümüzde kadının yolculuğunun hükmü hakkında şu fiki değerlendirme yapmaktadır:

“ Kadının yalnız başına yolculuğunu yasaklayan hadis-i şeriflerdeki yasak hükmü, illete mebni bir sakındırmadır. Taabbudî bir hüküm değildir.

Yani uzun yolcuğun saydığımız tehlikeleri barındırması, kadına vereceği sıkıntı ve eziyet, yabancı erkeklerle halvet tehlikesi gibi sakıncalarına binaen verilmiş bir emir ve hükümdür. Yapılacak olan yolculuk, hadis-i şeriflerin hesaba katıp dikkate aldığı unsurları taşııyorsa kadının yolculuğunun tahrîmi ve yasaklığı ortadan kalkar mubah ve caiz olur.”²⁴⁹

²⁴⁷ Ebu Bekir Muhammed b. Abdullah es-Sakali, **el-Cami li mesaili'l-müdevvene**, İhyâü't-Türasi'l-İlmiyyi,"yy" 2013, C:XXIV, s.162.

²⁴⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. Sâlih b. Muhammed b. Süleymân el-Useymin et-Temîmî, **eş-Şerhu'l-mümti' alâ Zâdi'l-müstakni**, Darü İbni'l-Cevzi,"yy" 1428.C: IV s. 349.

²⁴⁹ <http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/hayat2/0056.htm> (Erişim tarihi: 12.12.2018)

4. Eda ehliyeti olmayanların (nâkıs) seyahati

Bireyler rüşt yaşına girdiklerinde eda (hakları kullanma) ehliyetine sahip olurlar. Ancak eda ehliyetini kısmen yahut tamamen kaybetmesine etki eden bazı durumlar vardır. Bunlara “ehliyeti etkileyen haller” ismi verilir.²⁵⁰ Eğer delilik ve ateh (bunama) gibi kişinin kendi ihtiyarı olmaksızın Allah’ın verdiği semavi bir sebep ehliyete arız olmuşsa semavî âmil, saçıp savurma, hesapsızlık ve cehalet gibi kendi ihtiyarıyla arız olmuşsa müktesep âmil denilir.²⁵¹

4.1. Akıl Engelliler

Delilik (cünun) Akıl melekesini izale eden bir hastalıktır.²⁵² Bir kimsenin sağlıklı bir aklın gereklerine göre anlaşılması gereken fiil ve sözlerinin ifadesiz ve anlamsız hale gelmesidir.²⁵³ Olayları birbirinden ayıramaması, akıl ve muhakeme gücünü kaybettiğinin açıkça görülmesi cünunun belirtileridir.²⁵⁴ İnsanın deli olarak buluşa ermesi ve sonradan aklını yitirmesi olarak iki şekli vardır. Bu iki durum haklardan yararlanma ehliyetine zarar vermezken hakları kullanma ehliyetini (eda) ortadan kaldırır. Deli kimsenin yaptığı her türlü tasarruf batıldır.²⁵⁵ Fiillerinde, söz ve tasarruflarında gayri mümeyyiz çocuğun hükümlerine tâbidir. Bu sebeple yapacağı diğer akitler gibi seyahat akdi de hükümsüzdür.²⁵⁶

4.2. Matuh Kimse

Matuh; söz ve davranışlarında tutarsızlık görülen idrak ve kavraması noksan, tedbiri eksik kimsedir.²⁵⁷ Ateh, insan üzerinde iki şekilde etki eder. Birincisi tamamen şuur ve aklı muhakemeyi yitirme, temyiz gücünü kaybetme şeklinde tezahür eden vasıf, diğeri ise idrak ve anlayışı var olup akıllılar gibi kullanamama halidir.²⁵⁸ Birincisinin tasarrufları delinin tasarrufu gibi olup batıl ve hükümsüzdür. İkincisinin vücüb ehliyeti tam ancak eda ehliyeti nâkıs olduğu için yaptığı alış-veriş, icâre vb. akit muameleleri akli tam sabi yani gayri

²⁵⁰ Zeydan, **Medhal**, s. 300.

²⁵¹ Vizaratü'l-Evkaf ve Şuûni'l-İslam, “Müktesep amil”, **el-Mevsûatü'l-fıkhiyyetü'l-Küveytiye**, Kuveyt 1404/1427, C:I, s. 96.

²⁵² Ahmed b. Muhammed b. İsmail et-Tahâvî, **Haşiyetü Tahavî ala meragi'l-felahi şerhu Nuri'l-izâh**, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1418/1997, C:I, s. 91.

²⁵³ Zeydan, **Medhal**, s. 301.

²⁵⁴ Zeynüddîn b. İbrahim b. Muhammed İbn Nüceym, **el-Bahru'r-raik şerhu Kenzü'd-dekaik**, Darü'l-Kütübi'l-İslamiyye, “yy” “ty”, C:I, s. 41.

²⁵⁵ Osman b. Ali b. Mihcen Fahrüddîn Zeylaî, **Tebyînü'l-hakâik şerhu Kenzü'd-dekaik**, Matbaatü'l-Kübra, Kahire 1313, C:V, s. 191.

²⁵⁶ Zeydan, **Medhal**, s. 301.

²⁵⁷ **Mecelle-i-Ahkâm-ı Adliyye**, md. 945.

²⁵⁸ Beşir Gözübenli, “Ateh” **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1991, C:IV, s. 51-52.

mümeyyiz çocuk hükmündedir.²⁵⁹ Bu nedenle nâkıs eda ehliyeti sahibi çocuğun yapacağı seyahat akdi velisinin yahut vasisinin icazetine mevkuftur.

II. BÖLÜM

SEYAHAT AKDİNDE TARAFLARIN HAK VE SORUMLULUKLARI

1. Haklar

İnsan hayatında beşeri münasebetlerin sınırlarını belirleyen temel prensiplerin çoğu kişilerin hakları üzerine kuruludur. Dolayısı ile insanların sahip oldukları maddî ve manevî imkânlar haklar ölçüsünde belirlenir.²⁶⁰ Hukukun uzandığı alanlar olarak seyahat akdi bu gerçeklikten soyutlanamaz.

1.1. Seyahat Akdinde Hakkın Anlamı

Hak (الحق) kelimesinin sözlükte mastar anlamı; gerçek, sabit ve doğru olmak, gerekmek, bir şeyi gerçekleştirmek; bir şeye yakinen muttali olmak iken,²⁶¹ isim olarak “gerçek, sabit, doğru, varlığı kesin, batılın zıddı olan anlamlarına gelmektedir. Çoğulu hukuktur.²⁶²

Fıkıh terimi olarak ise yapılan tariflerden biri; “Hukukun bir yetki veya bir yükümlülük olarak belirleyip kabul ettiği aidiyettir.” şeklindeki tanımdır.²⁶³ Bu açıklama doğrultusunda anlam genişletildiğinde haklar kelimesi ile kişilerin kurumlara ve birbirlerine karşı olan sorumlulukları ve yükümlülükleri ifade edilmiş olur. Seyahat akdinde hak denildiğinde ise akdin sonucunda hak sahibi kılan kimse olarak akdin satıcı tarafı (hakkın borçlusu firma) için

²⁵⁹ Siraciüddîn Ömer b. Ömer b. İbrahim b. Nüceym, **en-Nehrü'l-faik şerhü Kenzü'd-dekaik**, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, “yy” 2002, C:III, s. 416.

²⁶⁰ Mustafa Çağrırcı, “Hak”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 1997, C: XV, s. 137-139.

²⁶¹ İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, Beyrut 1414, C: X, s. 51.

²⁶² Muhammed Murtazâ ez-Zebîdî, **Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs**, Daru'l-Hidayeti, “yy” “ty”, C:XXV s. 171.

²⁶³ Mustafa ez-Zerka, **el-Medhal ila nazariyet'il-iltizam fi'l-Fıkhî'l-İslamî**, Daru'l-Kalem Dimeşk 1999, s. 19.

yerine getirilmesi gereken bir mükellefiyet iken ona sahip olan (hak sahibi yolcu) için ise bir kazanç ve yetki olmuş olur.²⁶⁴

Seyahat hakkı ve bu hakkın sonucu olarak yapılacak olan seyahat akdiyle kişiler başka haklara sahip olur ve taraflar bazı mükellefiyetler altına girerler. Bu hakların bir kısmı birey olma sebebiyle sahip olunan haklar,²⁶⁵ bir kısmı hem cinsleriyle yaptığı anlaşma ve akitlerden doğan haklardır.²⁶⁶ Bu gereksinim seyahate çıkmış yolcu için de vardır. Bu amaçla yaptığı akdin ilk anından başlayan süreçte sahip olduğu haklardan bazısı Şârî'nin verdiği haklar bazısı akitten doğan haklar bazısı ise akitlerin teamül ve örfüne ait haklardır.²⁶⁷

1.2. Hukukun (Şârî'nin) Yolculara Verdiği Haklar

Şârî ismi şeriatın sahibi anlamına gelmektedir. Arapça'da (شرع) fiilinden ism-i fail olup kanun koyucu demektir. Kitap ve sünnette teşri yalnızca Allah'a isnat edilir.²⁶⁸ İslam hukukunda hükümlerin tek kaynağının (menşeinin) Allah'ın iradesi olduğu hususunda ve bu anlamda aklın istiklâli olmadığına ittifak edilmiş bu gerçekten hareketle "Hüküm Allah'ın hakkıdır." şeklindeki kural kabul edilmiştir. Bu düstur "*Hüküm ancak Allah'a aittir; o hakkı anlatır ve o hakkı batıldan ayıranların en hayırlısıdır.*"²⁶⁹ ayetinden çıkarılmıştır.²⁷⁰ Gerçekte yalnızca Allah Teâlâ kastedildiği halde şeriate dair hükümleri açıkladığı için bazen mecâzi olarak Hz. Peygamber'e de şârî denilir.²⁷¹ Şârî'nin verdiği haklardan kastedilen bireylerin insan olmaları hasebiyle doğuştan sahip oldukları haklardır.²⁷² Bu haklar İslam dininin korumayı hedeflediği zarûrât-ı hamse (beş ana gereksinim) olarak belirlenen ilkelere neşet etmektedir. Mülkiyet hakkı ve bu hakkın ifa edilmesinin gereği olarak var olan ticaret hakkı başta olmak üzere seyahat etme hakkı Şârî'nin verdiği haklardandır.²⁷³

²⁶⁴ Ali Bardakoğlu, "Hak", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Ankara 1997, C: XV, s. 139-151.

²⁶⁵ Zuhaylî, **İslâm Fıkhi Ansiklopedisi**, C: IV s. 2854.

²⁶⁶ Feryan, **Mesûliyeti'n-nâkili'l-beriyi an'in-nakli'l-eşhasi**, Yüksek Lisans Tezi, s.57.

<http://www.univ-bouira.dz/fr/wp-content/plugins/download-attachments/includes/download.php?id=207953>

(Erişim tarihi 27.01.2019).

²⁶⁷ Ebü'l-Fazl Celâlüddin Abdurrahmân es-Süyûfi, **el-Eşbah ve'n-nezair**, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, "yy", 1990, C:I, s.7.

²⁶⁸ Bekir b. Abdullah Ebu Zeyd b. Muhammed, Daru'l-Âsime, Riyad 1996, **Mu'cemu menahi'l-lafziyye ve Fevaid fi'l-elfaz**, C:I, s. 493.

²⁶⁹ En'âm, 6/57.

²⁷⁰ Ahmet Akgündüz, "Hâkim" **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1997, C:XV, s. 182-183.

²⁷¹ Sadi Ebu Habib, **el-Kamûsu'l-fıkıh**, Daru'l-Fikr, Dımeşk, 1408/1988, C:I, s. 193.

²⁷² Ali Bardakoğlu, "Hak", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C: XV, s. 139-151.

²⁷³ Ziya Şen "Kur'an-ı Kerimin İnsana Sunduğu Haklar", **Ekev Akademi Dergisi**, S.59, s.392. <http://dergipark.gov.tr/ekvev/issue/5436/73724> (Erişim Tarihi:02.06.2019).

1.2.1. Seyahat Etme Hakkı

Bireylerin seyahat etme hakkının bizzat kendisi Şarî'nin verdiği haklardandır. "...*Yeryüzünü sizin emrinize amade kılan odur. Öyleyse onun üzerinde dolaşın ve Allah'ın rızından yiyin...*"²⁷⁴ buyrularak bu hak ilan ve teşvik edilmiş; yeryüzünün şehirlerinin, yollarının²⁷⁵ dağlarının,²⁷⁶ eski yerleşim yerlerinin gezilmesi²⁷⁷ tavsiye edilmiştir. "...*Onlar, yeryüzünde dolaşıp kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğuna bakmadılar mı ...?*"²⁷⁸ çağrısı yapılarak ibret, ders almak²⁷⁹ ve Allah'a ibadete zemin bulmak vb. amaçlarla²⁸⁰ bu hakkın kullanılması istenmiştir. Hz. Peygamber'in yaptığı yolculuklarını, hac ve umre gibi ziyaretlerini²⁸¹ ve bu yolculuklardaki ibadetlerini anlatan²⁸² birçok hadis-i şerif seyahat ve sefer hakkının sünnetten delilidir. Seyahat etme bireyin iradesine bırakılmış bir haktır, yapılması istenen mükellefiyet değildir.

1.2.2. İbadet Etme Hakkı

İnsanlar sevgi, korku, sığınma, acziyet, yüceltme, zarar ve sıkıntıdan kurtulma vb. duygu ve sebeplerle varlık sahasına çıktığı andan beri yüce bir varlığa inanmış ve bazı ritüel ve davranışlarla kulluklarını ifade etmişlerdir.²⁸³ "*Cinlerin ve insanların yaratılış amaçlarının Allah'a ibadet olduğunu*" ortaya koyan ayet-i kerime²⁸⁴ ve "*Ey İnsanlar! sizi yaratan rabbinize ibadet edin.*"²⁸⁵ mealindeki ona ibadete çağırان birçok ayet-i kerime yaratıcının insana verdiği ibadet hakkını anlatmaktadır. Hz. Peygamber sahabeti Muâz b. Cebel'e kulların ibadetini Allah'ın hakkı olarak anlatan hadis²⁸⁶ ve diğer birçok hadisin varıp dayandığı ana konu Allah'a ibadet hakkının nasıl yerine getirileceği hususudur. Esasında yüce yaratıcının insanoğluna indirdiği kitaplar ve gönderdiği peygamberlerin hepsi kendisine ibadet hakkını verdiğinin en açık ve net delilidir.²⁸⁷

²⁷⁴ Mülk, 67/15.

²⁷⁵ Fâtır, 35/27.

²⁷⁶ Nahl, 16/81.

²⁷⁷ Ankebut, 29/20.

²⁷⁸ Rum, 30/9.

²⁷⁹ Yusuf, 12/109.

²⁸⁰ Nisâ, 4/97.

²⁸¹ Buhârî, **Sahîhi Buhârî**, Mahsar, 3,1806.

²⁸² Buhârî, **Sahîhi Buhârî**, Salatü'l-havf, 2, 942.

²⁸³ Mustafa Sinanoğlu, "İbadet" **Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1999, C:XIX, s. 240-247

²⁸⁴ Zâriyat, 51/56.

²⁸⁵ Bakara, 2/25.

²⁸⁶ Buhârî, **Sahîhi Buhârî**, Cihad, 4, 2856.

²⁸⁷ Bakara, 1/1.

Bu minvalde inanç ve ibadet hakkı, insanın doğuştan sahip olduğu varlıksal hakların en başındadır. Birey sahip olduğu ibadet hakkını yaşadığı şehirde, içinde bulunduğu toplumda, iş yerinde, mahallesinde uygun şartlar içinde mümkün olan vasıtalarla kullanır.

Hayatın bir parçası olarak kişi seyahat ederken de ibadet ihtiyacı içindedir. Bu sebeple seyahat firması yolcuların ibadet haklarını kullanmalarını sağlayacak imkân ve zemini hazırlamalıdır. Özellikle kara yolculuklarında seyahat aracının hareket saati, güzergâhı ve mola yerleri bireylerin ibadet hakkı gözetilerek planlanmalıdır. Bu hakkın ihlal edilmesi aracı durdurarak uygun vakitlerde yolcuya ibadet imkânının tanınmaması bir hak ihlalidir.

1.3. Seyahat Akdinden Doğan Haklar ve Mükellefiyetler

Akit sözlük anlamı itibariyle; çözüme ve dağıtmanın zıttı olarak; bir şeyin iki tarafını toplayıp bağlamak ve kuvvetlendirmek²⁸⁸ anlamlarına gelir. İslam hukuku ıstılahında ise akit; insanların yerine getirmek üzere karar verdiği kendisini veya başkasını²⁸⁹ sorumluluk altına alan her türlü tasarruftur şeklinde açıklanmıştır.²⁹⁰ Bu açıklamada belirtilen “sorumluluk” akdin taraflarının haklarının tespitinde ana veri konumundadır. Çünkü akdin taraflarından birinin, yapılan anlaşma gereği yerine getirmesi gereken sorumluluk diğerinin elde etmesi gereken hakkı olmaktadır. Örneğin nikâh akdi kadın için nafaka ve miras hakkının doğmasına sebeptir.²⁹¹ Seyahat akdi bir icâre yani menfaatin satışı olarak gerçekleştirilip lazım hale gelince başta karşılıklı bedellerin değişimi, muhayyerlik ve diğer haklar; akdin seyahat firmasına ve yolcuya yüklediği sorumluluklardır.

1.3.1. Haklar

Yolcunun yaptığı seyahat akdinden doğan bir takım hakları vardır. Bu haklara icâre akdinin meclis muhayyerliğinden ârî olarak icap ve kabul ile gerçekleşmesi ile sahip olunur. Çünkü akit icap ve kabul ile tamamlanır.²⁹² Genel itibariyle bu haklar şunlardır:

²⁸⁸ Muhammed Ahmed Milkavî, *Akîdetü't-tevhîdi fi'l-Kur'ani'l-Kerim*, Mektebetü Dari'z-Zaman, “yy” 1985, C:I, s. 19.

²⁸⁹ Câ'fer Şerefüddin, *el-Mevsuâtü'l-Kurâ'ni*, Daru't-Takrîb Beyne'l-Mezahibi'l-İslâmiyye, Beyrut 1420, C:II, s. 208.

²⁹⁰ Ahmed, *Mu'cem ve Tefsîr lugavî li kelimâti'l-Kur'ân*, C:III, s. 148.

²⁹¹ Zuhaylî, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, C:IV, s. 2854.

²⁹² Mevsilî, *el-İhtiyar fi ta'fili'l-muhtâr*, C:II, s. 5.

1.3.1.1. Menfaatin teslimi

Yapılan herhangi bir akitten doğan en birinci hak tarafların akdin bedellerine sahip olma hakkıdır. Satışın konusu mebî'nin (burada aracın taşıma menfaati) müşteriye teslimi satıcı için satış akdinden doğan mükellefiyet²⁹³ yolcu için bir haktır. Bu sebeple akit mutlak ve muhayyerlikten uzak olarak gerçekleştirilmişse Hanefî ve Mâlikî mezhebine göre mebî' akdin ardından hemen teslim edilmelidir.²⁹⁴ Seyahat akdine konu olan araç koltuğunun yolcuya teslimi ücret mukabili olan menfaatin teslimi demektir. Dolayısı ile bu akitte yolcunun araca bindirilip koltuğuna yerleştirilmesi ve bu yönde rehberlik alması onun hakkıdır.²⁹⁵ Teslim gerçekleşmeyip yolcu gideceği yere gidemezse hakkı zail olduğundan firma seyahat bedelini geri vermek zorundadır.²⁹⁶

1.3.1.2. Yolcunun gideceği yere taşınması hakkı

Yolcunun gideceği yere ulaştırılması hakkıyla bağlantılı üç hususiyet söz konusudur:

1. Yolcunun gideceği yere ulaştırılması: Klasik fıkhıta binek kiralaması denildiğinde bir hayvanın bir yerden bir yere yük ve insan taşımak için ücretle tutulması anlaşılmaktadır.²⁹⁷

İnsanı yahut yükü taşıyacak ayrıca bir işçi kiralananmışsa kişi tek başına bineği sevk ve idare edici olarak bineğin menfaatine sahip olur. Burada kiralanan şey bineğin taşıma gücü (haml)'dir.²⁹⁸ Günümüzde seyahat yahut insan ve mal nakli denildiğinde ise; binek konumundaki vasıta ile yolcuların ve eşyaların, akdin mal sahibi konumundaki tarafının uhdesinde yapılan taşıma anlaşılmaktadır.

Dolayısı ile menfaatin kullanımının sağlanmasından müeccir sorumludur. Çünkü yapılan akit yolcunun ve eşyasının mal sahibi tarafından bir araçla taşınması taahhüdü üzerine kurulmaktadır. Bu nedenle seyahat firması yolcuyu anlaşma gereği biletle yazılı olan gideceği yere taşıyıp bıraktığında akit sona ermiş olur. Aldığı ücretin karşılığı yapılacak iş budur. Bu durumda yolcunun yaptığı seyahat akdinden elde ettiği haklardan biri de seyahat firmasının yolcuyu gideceği yere taşıyıp ulaştırması olmaktadır. Bu hakkın sonucu olarak seyahat aracı

²⁹³ İbn Âbidin, *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr*, C:VI, s. 30.

²⁹⁴ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, C:IV, s. 179.

²⁹⁵ İbn Âbidin, *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr*, C:VI, s. 13.

²⁹⁶ *el-Fetâva'l-Hindiyye*, Daru'l-Fikr, "yy" 1310, C:IV, s. 411.

²⁹⁷ Mevsilî, *el-İhtiyar li'ta'lili'l-muhtâr*, C:II, s. 51.

²⁹⁸ Merginânî, *el-Muhît'ül-Burhânî fi'l-fıkhi'n-Nûmanî*, C:VII, s. 563.

olan uçak yahut tren yahut otobüs sefer sırasında arızalanırsa söz konusu bu hakkın bir sonucu olarak seyahat firması başka vasıtalarla yolcuyla yerine ulaştırma sorumluluğu altındadır.

2. Yolcunun taşınma hakkının sabitliği: İcârenin feshine sebep olan özürler olmadıkça akdin yükümlülükleri bakidir. Bu sebeple seyahat firmasının aracın mülkiyetini satması halinde de yolcunun hakkı sürer. Bu durumda seyahat firması başka bir araç tedarik ederek müşterisini (yolcu) yerine ulaştırmakla sorumludur.

3. Yolcunun menfaati zamanında teslim alması: Buda akdin zamanına (aracın hareket saatine riayet) riayetle mümkün olur. Çünkü menfaatin satılması (icâre) akitleri belli başlangıçlı olup belli bir sonu olan süreli akitlerdir. Bu çeşit akitlerde süre belirlenmesi menfaatin belirlenmesi gayesine matuftur.²⁹⁹ Seyahat firması aracı anlaşmada yani bilette yazılı olan saatte hareket ettirerek yolcuyla varacağı yere zamanında yetiştirmek zorundadır. Otobüsün hareket saatinin gecikmesi mebi'nin tesliminin gecikmesi anlamına gelir. Bu, hakkın tesliminin gecikmesi demektir. Belirli bir zaman ve mekânla kayıtlı akitlerde taraflar üzerinde anlaşmaları zamanı dikkate alınmalıdır.³⁰⁰ Menfaatin satılması şeklindeki akitlerde menfaati satan kimsenin o menfaate konu olan mebi'yi zamanında teslim etmemesi menfaatin zarara dönüşmesine sebep olacaktır.

Örneğin bilette yazan hareket saatinde hareket etmeyen araç yolcuların gidecekleri yere zamanında gidememeleri sonucunu doğuracaktır. Bu durumda yolcu gittiği yerde katılacağı toplantıyı, sınavı veya aktarmalı gideceği diğer seyahat aracını kaçırmaması söz konusu olabilecektir. Bütün bu mağduriyetlerin yaşanmaması için seyahat firması üzerine düşen sorumluluğu zamanında yerine getirmelidir. Ayet-i Kerimede "*Akitlerinizin (gereğini) yerine getirin.*"³⁰¹ buyrulmaktadır. Buna göre vaktinde hareket etmeyen araç sebebiyle yerine zamanında ulaşamayan yolcudan seyahat firması sorumlu olur.

1.3.1.3. Cayma hakkı

Yolculuğa çıkmak için seyahat firması ile anlaşma yapmış kişinin yaptığı bu akitten doğan haklarından biri cayma hakkıdır. Ancak bu hakkını kullanmak için bazı şartları yerine getirmelidir. Seyahate çıkmak üzere seyahat firmasından koltuk ayırtan kişi bu seyahatinden

²⁹⁹ Kudûrî, *Muhtasaru'l- Kudûrî*, C:I, s. 101.

³⁰⁰ İbn Âbidin, *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr*, C:VI, s. 10.

³⁰¹ Mâide, 5/1.

vaz geçtiğinde bunu yukarda geçen muhayyerlik kuralları gereği belirlenen süreler içinde firmaya bildirmelidir. Zamanında seferden vazgeçtiğini bildirmeyen kimsenin bileti yanar ve ödediği ücreti alma hakkını kaybeder. Bu durum muhayyerlik hakkı sabit olarak yapılmış bir akitte satılan mal satıcının mülkünden çıkar alıcının mülküne girer³⁰² ve yolcu yolculuktan vaz geçtiğini bildirmediğinde zaten kendi mülkünde olan bir tasarruftan vaz geçmiş olur³⁰³ hükmünün bir sonucudur. Bu durum yolcu parasını vererek bilet kestirmesi sonrasında yolculuk için gelip araca binmesi akdi sürdürdüğü yönünde bir irade göstermesi anlamına gelmesi sebebiyledir. Aracın kalkış saatinde araca binmediğinde ve yolculuk anlaşması yaptığı firmaya yolculuktan vaz geçtiğini belirlenmiş olan süre içerisinde bildirmediğinde zımnen yolcuktan vazgeçmiş, kendisine ait bir hakkı almaktan feragat etmiş sayılır. Bu durum kişinin başkasının zimmetinde sabit olmuş hakkından kendi rızası ile karşılıksız vazgeçmesi (ibra) anlamına gelir.³⁰⁴ Yani parasını verip bileti alan kişi bu hakkından kendiliğinden vaz geçmiş sayılır. Biletin ücretinin iadesini talep edemez. Aksi takdirde aracın hareket saatinde yolculuktan vazgeçtiğini bildirmesi satın aldığı koltuğun boş kalmasına dolayısı ile seyahat firmasının zarar etmesine sebep olacaktır.

Çünkü belirlenen sürede yolculuğa çıkmaktan vazgeçtiğinin bildirilmesinin istenmesi cayılan koltuğun başkasına satılabilmesi için seyahat firmasına zaman kazandırması içindir. İslam hukukunda ilke haline gelmiş olan “lâ darara velâ dırâra” yani “zarar verme ve zarara zararla karşılık verme yoktur” hadisi³⁰⁵ gereği zarar vermek yoktur. Yolcunun yolculuktan vazgeçtiğini zamanında bildirmeyip sonra da ödediği parayı geri istemesi bahsettiğimiz sakınca sebebiyle seyahat firmasının zararına bir davranış olur.

Günümüzde yolculuk yapmak üzere yer ayırttırıp ödeme yapan yolcu, eğer seyahatten vazgeçer ve bu kararını aracın hareket saati olarak belirlenen saatten bir gün önce haber verirse ödediği bilet ücretinin tamamını geri alır. 12 saat öncesinde haber vermesi durumunda ise 6 ay geçerli olmak üzere açık bilet hakkına sahip olur.³⁰⁶ Bu altı aylık süre içinde bileti kullanmak zorundadır.

³⁰² Kudûrî, **Muhtasaru'l- Kudûrî**, C:I, s. 80-81.

³⁰³ Osman Kaşıkçı, “Şart” **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2010, C:38, s. 367-368.

³⁰⁴ Bknz. H.Yunus Apaydın, “İbra”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 2000, C: XXI, s. 261-266.

³⁰⁵ İbn Mâce, **Sünen**, Ahkâm, 2, 2340.

³⁰⁶ **Resmi gazete**, 08.01.2018/ 30295 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/01/20180108-1.htm> (Erişim Tarihi:11.04.2019) .

1.4. Örften Doğan Haklar

Örf (عرف) fiilinden olup; irfan, bilinen, iyilik, güzel kabul edilen, cömertlik, birbiri ardından gelen gibi anlamalara gelmektedir.³⁰⁷ Terim anlamı itibariyle ise aklın delâleti ve selim tabiatın kabulüyle benimsenip yerleşmiş kurallar ve şartlar demektir.³⁰⁸ Hanefî fıkında akitlere ait konularla ilişkili olarak örf kavramının bey', icâre vb. ticarî ilişkilerde tarafların şartlarında kavillerinde olmadığı halde zımnen varsayılan yerleşik kural ve teamül³⁰⁹ anlamında kullanıldığı görülmektedir.

Örfün hüccet oluşundan birçok kaide ortaya çıkmıştır. Mecelle'de bu kapsamda birçok madde yer almaktadır. “Âdet muhakkemdir.” (md.40) kuralı ile “Örfen bilinen şey şart koşulmuş gibidir.” (md.43), “Tüccar arasında örf olan şey beyinlerde de şart gibidir.” (md.44) kaideleri bunlardandır. Niteliğine göre; muamelelerde cari olana amelî, konuşma ve sözlerde cari olan manalara kavli örf denir. Örneğin belli bir süre içinde (garanti süresi) arızalanan buzdolabı ve çamaşır makinesi gibi aletlerin tamirinin satıcı tarafından üstlenilmesi, araç satışlarında aracın yedek lastik ve tamir aletlerinin satışa dâhil olması bu kuralların sonucu elde edilen haklardır.

Örf; genel örf (âmm) hususi örf (hâss) olarak ikiye ayrılır. Hanefî fakihî Ebu Yusuf muamelat ve alışverişler başta olmak üzere yemin vb. bütün fikhî iş ve işlemlerde muhalif bir nas bulunmadıkça örf muhakkem kabul edilir demiştir.³¹⁰ Bütün mezhepler sahih örfü hükme delil olacak kaynaklar arasında kabul etmektedirler.³¹¹

Örfî teamüllerin kabul ettiği hakların seyahat akdinde de bazı uygulamalara yansıdığı görülmektedir. Bu uygulamalardan terettüp eden yolcuya ait haklar; beraberindeki eşyasının ve kucağında taşıdığı küçük yaşta çocukların ücrete tabi olmaması, seyahat esnasında yolcuya yapılan ikram, eşyasının seyahat aracına yerleştirme işinin seyahat firması tarafından gerçekleştirilmesi gibi uygulamalardır.

³⁰⁷ Zebîdî, *Tâcu'l-arûs*, C:XXIV, s. 141; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, C:IX, s. 236.

³⁰⁸ Eyyub b. Musa el Garimî el-Kefevî, *Külliyât, Mu'cemü fi'l-mustalahati ve'l-furuku'l-lugaviyyeti*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut “ty”, C:I, s. 617.

³⁰⁹ Merginânî *el-Muhîtu'l-burhâni fi'l-fikhi'n-Numânî*, C:XI, s. 357.

³¹⁰ Gazzî, *Mevsûatü'l-kavâidi'l-fikhiyye*, C:I-2, s. 14.

³¹¹ Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, s. 196.

1.4.1. Eşyasının Taşınma Hakkı

Yolcunun seyahat akdinde cari olan örf ve âdetlerden doğan haklarından biri eşyasının taşınma hakkıdır. Çünkü seyahat firması ile yolcu arasında yapılan akdin içinde zımnen yolcunun eşyasının taşınması şartı da vardır. Bu şart konulmasa da vardır. Çünkü bu durumda yukarda işaret edildiği üzere yolcularla seyahat için yapılan akitlerde genel geçer teamül diye isimlendirilen fıkhıta ise “*Adet muhakkemdir.*”³¹² şeklinde hukukileşmiş örfün kabul ettiği şart var kabul edilir. Bir alış veriş akdinde satın alınana tâbi olduğu örfen kabul edilen şey de satılmış sayılır.³¹³ Örneğin bir ev satılırken pencereleri ve kapıları satışa dâhil mi diye sorulmaz çünkü buraların eve dâhil olduğu halkın genel kabulüyle bilinir.³¹⁴ Aynı şekilde yolcu bir yere gitmek arzusuyla seyahat yapmak için yer satın aldığında beraberinde olan eşyada taşınacak mı sorusu konu edilmez. Çünkü yolcunun beraberinde taşıdığı eşyası ile birlikte yolculuk yapması adettir. Yolcu kendisi ve beraberindeki eşyasını taşımak niyetiyle bu akdi yapmaktadır. Ancak bu eşyanın makul ağırlıkta ve evsafa olması gerekir. Günümüzde bu hakkın gereği olarak yolcuların 30 kilograma kadar olan bagajları ücretsiz taşınmaktadır.³¹⁵ Diğer taraftan yolcunun elinde bulunan küçük evsaftaki çanta vb. bagaja teslim etmediği eşyaların taşınması ve yolculuk süresince yanında bulundurma imkânına sahip olması da örften doğan haklardandır.

1.4.2. Çocukların Taşınma Hakkı

Seyahat akdinde satın alınan şey yolcu ve beraberindekilerin gidecekleri yere taşınmaları işidir. Burada beraberindekiler ifadesi bu akdin örfte var sayılan sonuçları göz önünde bulundurularak kaydedilmektedir. İcâre bir işin yapılması üzerine kararlaştırılıp akit tamam olduğunda bu işle ilgili her şey (söylenmemiş olsa bile) akdin gereklerine dâhil olur. Bir kimse bahçesinde su kuyusu bulunan bir ev kiralasa; bu kuyudan istifade eder. Çünkü kiralanan şeye tâbi menfaatler de akde dâhildir.³¹⁶ Burada bir menfaate ait olan şeyin ona tâbi olması söz konusudur. Örnekte olduğu gibi seyahat aracından bir yer satın alan kişi kucağındaki çocuğu aracın kendisine ait bölümünden istifade ile taşıyabilir. Çünkü küçük çocuk, yolcu anne ise anneye, baba ise babaya tâbidir.

³¹² Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye, Md.36.

³¹³ Bknz. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye, Md. 230.

³¹⁴ İbn Âbidîn, Reddül-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr, C:IV, s.547.

³¹⁵ Resmi gazete, 08.01.2018/30295.

³¹⁶ el-Fetâva'l-Hindiyye, C:IV, s. 455.

Günümüzde aracın koltuğuna ait kemeri takması mümkün olmayacak kadar küçük çocuklardan ücret alınmaması seyahat alanında teamüldür. Otobüsle seyahatlerde 6 yaşın altındaki çocuklar için ücret ödemedi seyahat etmeleri kabul edilmiştir.³¹⁷

1.4.3. Yiyecek ve İçecek İkramı

Yolculuk esnasında firmaların yolculara yaptıkları içecek ve yiyecek ikramı otobüs seyahatlerine ait örfî bir uygulamadır.³¹⁸ Yolcu bunu talep edemez çünkü bu hediye mukabilinden rizâî bir ihsan ve ikramdır.

2. Mükellefiyetler

Akit yapan bireyler akdin özelliğine göre bazı haklar ve sorumluluklar yüklenmektedir. Seyahat yolcusu yaptığı akitle bazı haklar elde ettiği gibi hem seyahat firmasına karşı bazı sorumlulukları yüklenir, hem de beraberindeki diğer yolculara karşı aynı araç içinde yolculuk yapıyor olması sebebiyle bazı sorumlulukları vardır.

2.1. Mükellefiyetin Tanımı

İçinde meşakkat ve güçlük bulunan bir işle sorumlu tutma, mesuliyet yükleme anlamına gelen teklif kelimesinden türeyen³¹⁹ mükellef, isim olup kendisine sorumluluk yüklenmiş bazı görevleri yapması talep ve teklif edilen kimse demektir. Mükellefiyet ise teklife muhatap olma, sorumlu ve yükümlü olma halini ifade etmektedir.³²⁰

Hak sahibi olma ile mükellef olma arasında fark vardır. Hakkın sahibi, Allah'a ibadet hakları hariç sahip olduğu hakkı kullanmadığında sorumlu değildir. Yani hakkın ifası kısmen ihtiyarîdir. Mükellef ise kendisine yüklenen sorumluluklarını yerine getirmediğinde teklifin bağlayıcılığına göre bazen kınanır³²¹ bazen cezayı hak eder.³²²

³¹⁷ Resmi gazete, 08.01.2018/30295.

³¹⁸ <https://www.uludagsozluk.com/k/otob%C3%BCs-firmalar%C4%B1-ve-da%C4%9F%C4%B1tt%C4%B1klar%C4%B1-ikramlar/> (Erişim Tarihi:13.06.2018).

³¹⁹ Muhammed A'lâ b. Ali et-Tehânevî el-Fârûkî, *Mevsûatü Keşşâfü Istilâhâtî'l-fünûn ve'l-ulûm*, Mektebet'ü-Lübnan Beyrut 1996, C:I, s. 505.

³²⁰ Abdülhamid Ömer, *Mu'cemu lugati'l-Arabiyyeti'l-muâsıra*, C:III, s. 1950.

³²¹ Zeydan, *el-Veciz*, s. 37.

³²² Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. el-Endelüsî, *Bahru'l-muhît, fi't-tefsir*, Darü'l-Fikr, Beyrut 1420, C:IV, s. 36. Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, (çev. İ. Kâfi Dönmez) s. 238.

2.1.1.Yolcunun Mükellefiyetleri

Seyahat akdinde yolcunun mükellefiyetlerini; mükellef insan (kul) olması hasebiyle olan sorumluluklar yaptığı akitten doğan sorumluluklar ve örf kaynaklı sorumluluklar olmak üzere üç başlıkta toplamak mümkündür.

2.1.1.1. İnsanî sorumluluklar

İnsanî sorumluluklardan kasıt kul olma sorumluluğudur. Sayılan yolculuk çeşitlerinden hangisi ile sefere çıkmış olursa olsun kulluk ehliyetine haiz her yolcu sefer halinde gerektiğinde kendisine tanınan ruhsatlardan da istifade ederek kulluk vazifelerini ayrıca İslam hukukunun başkalarının haklarına riayetle ilişkili ortaya koyduğu yükümlülükleri yerine getirmekle mükelleftir. Yolcu ve seyahat halinde olmak kulluk vazifelerini ve haklara uymayı istisnalar hariç kişiden düşürmez.³²³

Yolculuk esnasında yolcunun ibadet mükellefiyetleri tezin konusu olmadığından burada değinilmeyecektir. Yolcularla olan münasebetlerdeki sorumlulukları ise şu başlıklar altında sıralamak mümkündür:

1. Seyahat esnasında gözü haramdan sakınma: Günümüzde yolcuların büyük çoğunluğu toplu taşıma şeklinde yapılmaktadır. Kadınli erkekli yapılan bu yolculuklarda yolcuların oturma düzenleri birbirine yakın ve biraradadır. Bu sebeple yolcular İslam ahlâkının gereklerine riayet etmeli ister uçak ister otobüs ve diğer araçlarda gözünü sakınmalı, başkalarını rahatsız edici bakışlardan ve taciz edici davranışlardan kendini uzak tutmalıdırlar. Bu mükellefiyet; ”... Mü'min erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ...Mü'min kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar...”³²⁴ ayetiyle hatırlatılmaktadır. Ayrıca Hz Peygamber veda haccında bineğinin terkinde bulunan Fazl bin Abbas'ın bir yabancı kadına olan bakışlarını görmüş Fazl'ın başını eliyle çevirerek engellemiş bu konuya özenle dikkat edilmesi gerektiğini bu davranışıyla bizzat göstermiştir.³²⁵

2. Yolcuları rahatsız edecek fiil ve davranışlardan sakınma: Örneğin başkalarının sağlığını rahatsız edici sigara içmek, araçta ayakkabıyı ayağından çıkarmak, yüksek sesle konuşmak, koltuğa düzensiz oturup başkalarına yaslanmak gibi davranışlardan sakınmalıdır. Zira

³²³ Bknz. Bakara, 2/184; Nisâ, 4/43, 101.

³²⁴ Nur, 24/30-31.

³²⁵ Buhârî, *Sahîhi Buhârî*, Hac, 2, 1513; Müslim, *el-Müsnedü's-sahih*, Hac, 2, 1333.

seyahatlerde yolcular aynı zamanda birbirleriyle komşu hükmündedirler. Hz. Peygamber “Müslüman diğer Müslümanların elinden ve dilinden zarar görmediği kimsedir.” buyurmuştur.³²⁶ Seyahat esnasında emniyet görevlisi değilse silahla araca binmemeli, yolcular korkutulmamalıdır. Hadis-i Şerifte “Bize silah çeken bizden değildir.”³²⁷ buyrulmuş mü’min kardeşine silah çekme veya bu manaya gelecek davranışlardan sakınılması tavsiye edilmiştir. Dinlenme ve ihtiyaç için durulduktan sonra bekleme sürelerine dikkat etmeli mola bittiğinde hemen araca dönmeli yolcuları bekletmemelidir. Çünkü böyle bir davranış diğer yolcuların haklarını ihlaldir.

3. Çevreyi temiz tutma: İslam temizlik dinidir. İnananlara temizliği emreder.³²⁸ Yolcular dinlenme yerlerinde ve molalarda tuvalet, mola yeri, mescit ve seyahat aracının içinin temizliğine özen göstermelidirler. Bu mekânların umama ait olduğu bilinmeli buraları kirletmenin bir hak ihlali olduğu bilinciyle hareket edilmelidir.

2.1.1.2. Seyahat akdinden doğan sorumluluklar

İslam hukukunun akit şartlarına haiz bir seyahat akdinde taraflara yapılan bu akitten sonuçlanan bazı sorumluluklar yüklenir.³²⁹ Yolcunun bu sorumluluklarından bazıları akdin diğer tarafı olan seyahat firmasına karşı iken bazıları yolcunun beraberinde seyahat eden diğer yolculara karşıdır. Akdin ardından seyahat bedelini ödemek, aracın (uçak, tren, otobüs vb.) hareket mahalline zamanında gelmek, seyahat biletini yanında bulundurmamak, terminal ve limanlarda dinlenme yerlerinde beklemek, firma yahut şirketin sorumlularına ait yerlere girmemek, hareket esnasında elektronik alet kullanımı ile ilgili talimatlara uymak vb. seyahat firmasına karşı olan mesuliyetlerdir. Sözü edilen sorumlulukların tamamı yolcunun rahat, güvenli seyahatine ve akdin kazandırdıklarının hayata geçirilmesine yönelik tedbir ve kurallardır.

Yolcunun mesuliyeti dendiğinde akitten doğan sorumlulukları ile seyahat boyunca uyması gereken yolculuk kuralları anlaşılmalıdır. Bu hususiyetler sırasıyla açıklanacaktır.

³²⁶ Buhârî, *Sahîhi Buhârî*, er-Rikak, 8, 6484; Müslim, *el-Müsnedü’s-sahih*, İman, 1, 42.

³²⁷ Buhârî, *Sahîhi Buhârî*, Diyât, 4, 6874; Müslim, *el-Müsnedü’s-sahih*, İman, 1, 98.

³²⁸ Bknz. Tevbe, 9/108; Müslim, *el-Müsnedü’s-sahih*, Tahâret, 1, 223.

³²⁹ Zuhaylî, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, C:IV s. 2854.

1. Seyahat bedelini ödemek: Sıhhat şartları tamamlanmış bir icâre akdinin hükmü kiracının (yolcu) menfaatten yararlanması, menfaatin sahibinin de icâre bedeline mâlik olmasıdır.³³⁰ Ancak Hanefî ve Mâlikî mezheplerine göre icâra veren kişi kira bedelini peşin isteyemez. Bunu sebebi menfaatlerin hemen kendisine sahip olunan şeyler olmamalarıdır. İcâreye konu olan şeyden istifade zaman içinde gerçekleşmektedir.³³¹ Seyahat akdinde yolcu gideceği yere ulaştığında menfaatten istifade gerçekleşmiş olacaktır.³³² Bu şartlarda müşterinin ödemesine ait üç durum söz konusu olur. Birincisi yolcu zimmetinde sabit olmuş borcu bir an evvel ödeyip sorumluluğundan kurtulmak istiyorsa ücreti peşin ödeyebilir.³³³ İkincisi; icâre akdini yapan taraflar akit esnasında bunu şart koşmuş iseler yine peşin ödenebilir.³³⁴ Çünkü akitlerde akdin fesadına sebep olmayan meşru şartlara uyulur. Hz. Peygamber: “*Haramı helal helali haram yapan müstesna*³³⁵ Müslümanlar şartlarına uyarlar”³³⁶ buyurmuştur. Üçüncüsü ise yolcunun menfaatten istifadesi gerçekleştiğinde yani gideceği yere ulaştığında ödeme yapması şeklindedir.

Günümüzde yolcular ücreti peşin olarak ödemektedirler. Bu durum ilerde ele alınacağı gibi anlaşma şartları gereği değil kira sözleşmesi konumundaki akitlerde ücretin peşin olarak ödenmesinin örf haline³³⁷ gelmesinden dolayıdır.

2. Yolcunun aracın kalkış yerine zamanında gelmesi: Yolcu seyahat biletinde yazan saatte terminal yahut limanda bulunmakla sorumludur. Aracın hareket zamanında gelmeyip aracı kaçırmaması durumunda ise, satın aldığı menfaati kullanım için süresi içinde girişimde bulunmadığından kendisine ait bir menfaati kendi kusuruyla zayi etmiş olur. Bir ev kiralayıp mümkün olduğu halde içinde oturmayan kişinin ev kirasını ödemekle sorumludur. Bir binek kiralayıp kendi arzusuyla ona binmeyen kimse de ücreti ödeme ile sorumludur.³³⁸ Aracın kalkış yerine zamanında gelmeyen kişinin seyahat firmasından bir şey talep etme hakkı yoktur.

³³⁰ Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi*, C:V, s. 201.

³³¹ İbn Rüşd, *Bidayetü’l-müctehid*, C:IV, s. 13.

³³² İbn Âbidin, *Reddü’l-muhtâr ale’d-Dürri’l-muhtâr*, C:VI, s. 5.

³³³ Zuhaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, C:V, s. 3839.

³³⁴ *el-Fetâva’l-Hindiyye*, C:IV, s. 411.

³³⁵ Tirmizî, *Sünen-ı Tirmizi Ahkâm*, 3, 1352.

³³⁶ Ebû Dâvûd, *Ekzıye*, 3, 3594.

³³⁷ Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, s. 195.

³³⁸ *el-Fetâva’l-Hindiyye*, C:IV, s. 409.

2.1.1.3. Örften doğan sorumluluklar

Seyahat ve yolculukta geçen süreç içinde oluşup yerleşmiş örf ve teamüller mevcuttur. Yolcu ve seyahat işlerini yürüten kimseler örf ve adet bu uygulamaların çoğunu bilirler. Sözü edilen bu teamüller zaman içinde meydana gelen aksaklık ve sorunları yaşayan kimselerin tecrübeleriyle çözüm olarak ortaya konulmuş önerilerden ve tavsiyelerden ibarettir. Bu tavsiyeler zamanla seyahat alanına ait örfi kurallar haline gelmiştir. Bu kuralların çoğu yolcuyu ilgilendirmektedir. Genel hatları itibariyle şunlardır:

1. Yapılan akdin belgesi konumundaki bilet yolcunun beraberinde bulunmalıdır. Çünkü bilet seyahat akdinin taraflarının menfaatini koruma hususiyetini taşır. Biletin gerekliliğine dair mülahazalar yukarıda bahsedildiğinden burada üzerinde durulmayacaktır. Seyahatin herhangi bir yerinde çıkacak bir ihtilaf anında gösterilebilmesi için seyahat biletini yanında bulundurmak yolcunun sorumluluklarındandır.

2. Yolcu kendisine tanınan haktan fazla miktarda eşya getirmemesi gerekir. Seyahat araçlarının eşya taşıma kapasitesi sınırlıdır. Yolcu taşıma amacı ile sefere konulmuş araçların kapasiteleri yolcunun beraberindeki eşyasını taşımasına kifayet etmektedir. Çünkü daha çok ve ağır eşya taşımaya mahsus farklı kargo araçları mevcuttur. Yolcu seyahat anlaşmalarında belirlenen miktardan daha fazla miktarda eşya getirdiğinde bagaj almayacak, kalan eşyası terminalde kalacaktır. Bu sorunlarla karşılaşmaması için seyahatlerde belirlenen miktara uymalıdır. Günümüzde yolcuların 30 kilogram ücretsiz bagaj bulundurma hakları vardır.³³⁹

Yolcunun bagajına dair diğer sorumluluklarından biri de araca zarar verecek yanıcı delici ve patlayıcı maddeleri beraberinde getirmemesidir. Bu durum araç için tehlike oluşturur dolayısı ile bu durum yolcuların tehlikeye düşmesi demektir.

3. Terminal, liman ve dinlenme yerlerinde izin verilen alanlarda beklemek yolcunun uyması gereken kurallardandır. Yolcu indirme bindirmelerinin yapıldığı hareket mahallerinde yolculara dinlenme ve bekleme alanları tahsis edilmektedir. Yolcular bekleme ve dinlenme için bu yerleri tercih etmeli şirketlerin sorumlularına tahsis edilmiş mekânlara zaruret hali

³³⁹ Resmi Gazete, 08.01.2018/30295.

müstesna girmemelidirler.³⁴⁰ Bu yerler yolcuların iş ve işlemlerinin yapılması için özel kişilere tahsis edilmiş mekânlardır. Buralarda oluşacak yoğunluk ve düzensizlik hem işlerin aksamasına ve zorlaşmasına sebep olacak hem de kişiye özel mekâna izinsiz girme yanlına sebep olacaktır. Hz. Peygamber; “...*Kolaylaştırın (işleri) zorlaştırmayın...*”³⁴¹ buyurmuştur. Başkalarının işlerinin zorlaşmasına sebep olunmamalıdır.³⁴² Diğer taraftan yabancı meskenlere “...*Ey İman edenler! Başkasına ait evlere, girmek istediğinizi hissettirip (izin almadan) ve evin ehline selâm vermeden girmeyin. Bu davranış sizin için daha iyidir...*” ayetinde emredildiği üzere yabancı mekânlara izinsiz girilmesi caiz değildir.³⁴³

4. Hareket esnasında elektronik alet kullanımı ile ilgili talimatlara uymak yolculuğun sorumluluklarındandır. Günümüzde seyahat araçları başta uçak olmak üzere tren otobüs ve gemiler elektronik sistemlerle sevk edilmektedir. Yolcuların kullanacağı diğer telefon, tablet vb. cihazların araçların belli zamanlarda (özellikle kalkış ve inişlerde) araçların sistemlerine zarar verdiği yetkililerce belirtilmektedir. Aracın sisteminin zarar görmesi, yolcuların hayatının tehlikeye atılması demektir. Mü'min eliyle yahut diliyle diğer Müslümanları tehlikeye atmamalıdır.³⁴⁴

3. Seyahat Firmalarının Hak ve Mükellefiyetleri

Akitlerin ilzam ve iltizam edici hususiyeti seyahat akdi içinde caridir. Bu durumda yapılan seyahat akdi mal sahibi ve menfaati satan (kiraya veren) taraf olan seyahat firmasına da kiracı tarafa karşı bir takım haklar vermekte bazı mükellefiyetlerin altına sokmaktadır. Bu haklar Şâri'nin tanıdığı haklar ve mükellefiyetler, seyahat akdinden doğan haklar ve mükellefiyetler örften doğan haklar ve mükellefiyetler olarak üç ana başlık altında toplanabilir.

³⁴⁰ Feryan, *Mesûliyyeti'n-nâkili'l-beriyi an'in-nakli'l-eşhasi*, s. 57.

<http://www.univ-bouira.dz/fr/wp-content/plugins/download-attachments/includes/download.php?id=207953>(Erişim tarihi 27.01.2019).

³⁴¹ Buhârî, *Sahîhi Buhârî*, İlim, 1, 69.

³⁴² Müslim, *el-Müsnedü's-sahih*, Cihad ve seyr, 3, 1732.

³⁴³ Nûr, 24/27.

³⁴⁴ Bknz. Buhârî, *Sahîhi Buhârî*, İman, 1, 10; Müslim, *el-Müsnedü's-sahih*, İman, 1, 41.

3.1. Şarî'nin Verdiği Haklar

Burada Şarî'nin verdiği haklardan kasıt daha önce tezin konusunun geçtiği yerde değinildiği gibi; Allah'ın Kitap ve Peygamberinin sünneti yoluyla kullarına tanıdığı³⁴⁵ İslam fikhî âlimlerinin (müçtehit/fakih) açıklayıp bildirdiği her türlü hak kastedilmektedir.³⁴⁶

3.1.1. Ticaret Yapma Hakkı

Karşılıklı rıza ile yapılan mal ve menfaat değişimine ticaret denir.³⁴⁷ Ticaret yapma hakkı hukukî şartlara haiz herkese verilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de bu hak "...*Namaz görevi ifa edildiğinde artık yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan (ticaret yoluyla) nasibinizi arayın...*"³⁴⁸ ayeti ile ifade edilmiş, Nisâ suresi 29. ayet-i kerimesinde de ticaret hakkını kullanımının esaslarına dair ana ilkeler; helal yoldan kazanma ve karşılıklı rıza olarak belirlenmiştir.

Hadis-i Şeriflerde ise ticaret yapan insanların sahip olmaları gereken ahlâk anlatılmış bu hakkın ifasında doğruluğun, dürüstlüğün esas olması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bu manada ticaret İslâm'da övülmüş ve Hz. Peygamber, "*Kendisine güvenilen, dürüst tüccar peygamberler, siddıklar ve şehitlerle beraberdir; onlarla (haşrolunur).*"³⁴⁹ buyurmuştur. Seyahat firmasının yapmış olduğu ticarî faaliyet hakkı Şarî'nin tanıdığı Kur'an ve sünnetle sabit bir hak konumundadır.

3.1.2. Umuma Açık Yolları Kullanma Hakkı

Seyahat firması ister havayolu ister karayolu olsun yahut deniz yolu olsun umuma ait ulaşım alanlarını kullanma hakkına sahiptir. Çünkü bireylere ve kamuya mahsus kamu mülkü ve özel mülk konumundaki ev, bahçe ve yolların dışında kalan yerlerdeki yollar umuma aittir. Herkesin bu yollardan yararlanma hakkı vardır. Bu yararlanma hakkının kullanımı yollarda araçla seyahat, yürüme, ulaşılmak istenen herhangi bir mekâna geçiş şeklinde olabilir. Ayrıca yolun vasıta geçmeyen uygun yerine otobüs vb. araçlar konulabilir.³⁵⁰ Bu kullanma

³⁴⁵ Zeydan, *el-Medhal*, s. 10.

³⁴⁶ Talip Türcan, "Şeriat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2010, C:XXXVIII. s. 571-574

³⁴⁷ Mahir Yasin, *Eserü ilel'l-hadisi fi ihtilafil fukahâ*, Daru İmar, Umman 1420/2000, C:I, s. 191.

³⁴⁸ Cuma, 62/10.

³⁴⁹ İbn Mâce, *Sünen*, Ticârât, 2, 2139; Tirmizî, *Sünen-ı Tirmizî*, Büyü', 3, 1208.

³⁵⁰ Zuhaylî, *İslam Fikhî Ansiklopedisi*, C:VI, s. 4677.

başkalarına zarar verme hali ve izin durumu müstesna engellenemez.³⁵¹ Yolu kullanan kimse işi ve fiiliyle kimseye zarar vermiyorsa Ebû Hanife`ye göre ancak hâkimin izin vermesiyle câiz olur ve hak kullanılabilir. Şâfiîler`e³⁵² ve Hanefî mezhebinden Ebû Yusuf ve Muhammed`e göre ise izin şart değildir bu yollar halka aittir ve bu durumda yetkililerden izin alma şartı aranmaz. Çünkü hadis-i şerifte; " *(Kullanılması) mübah olan bir şeye başkalarından önce sahip olan kimse, onda daha fazla hak sahibidir.*"<sup>353</sup> buyrulurak umuma ait yol vb. kullanımının Şâri`nin verdiği bir hak olduğu ortaya konulmaktadır.

3.2. Akitten Doğan Hakları

Akitler hakların doğrudan sebepleri sayılırlar.³⁵⁴ Seyahat firması yolcularla yaptığı alışverişle yolcunun sahip olduğu haklar nev`inden bazı haklara sahip olur.

3.2.1. Ücret Hakkı

Yolculuk yapmak üzere seyahat araçlarından herhangi biri ile yapılan akdin bir menfaat satışına dayanan icâre akdi hüviyetinde olduğuna değinilmişti. Seyahat hizmeti veren firma ile şartları anlatılan sahih bir akit yapıldığında menfaat mülkiyetinin müste`cirin, belirlenen ücretinde müeccir (seyahat firması) üzerinde sabit olması akdin hükmü ve sonucudur.³⁵⁵ Hanefî mezhebine göre menfaatin temliki olan bu çeşit akitlerde faydalanma aşama aşama gerçekleştiğinden ödemenin peşin yapılacağı şartı yok ise sırf akdin kendisiyle ücret gerçekleşmez.³⁵⁶ Bu nedenle yolcunun ücreti mal sahibine yolculuk başlamadan vermesi gerekmez. Kiracı kiraladığı şeyden yararlandıkça gördüğü yarar kadarını perdepey olarak ödemesi vacip olur. Mâlikî mezhebinde de hüküm aynıdır. Ancak İmam Şâfiî ve Hanbelî mezhebi akdin bizzat gerçekleşmesi ile ücret hak olur görüşündedir.³⁵⁷ Günümüzde yolcunun seyahat akdi için firmadan aldığı bilet ile akit kesinleşip lazım hale geldiğinden ücretin peşin ödenmesi örf haline gelmiştir. Yolcu henüz akdin menfaati olan gideceği yere taşınmadığı halde (bilet) ücretini peşin ödemektedir. Bu durumun sebebi olarak biletin yolcuya teslimi menfaatin teslimi hükmünde sayıldığından yani bu teslimin menfaatin kullanımına imkân

³⁵¹ İbn Âbidin, **Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr**, C:VI, s. 593.

³⁵² Şemsüddin Muhammed b. Ahmet el-Hatîp eş-Şirbîni, **Muğni'l-muhtac ila marifeti elfazi'l-minhâc**, Daru'l-kütübi'l-ilmîye "yy" 1415/1994, C:III, s.509.

³⁵³ Taberânî, **Mu'cemu'l-kebir**, C:I, s. 280; Abdülmelik b. Abdullah b. Dehiş, **el-Müstehrec min ehâdisi'l-muhtâr**, Dâru Hadar, Beyrut 1420/2000, C:IV, s. 228.

³⁵⁴ Zuhaylî, **İslam Fıkhi Ansiklopedisi**, C:IV, s. 2855.

³⁵⁵ Zuhaylî, **İslam Fıkhi Ansiklopedisi**, C:V, s. 3837.

³⁵⁶ Merginânî, **el-Muhît'ül-Burhânî fi'l-Fıkhi n-Numani**, C:VII, s. 399.

³⁵⁷ Kurtubî, **Bidayetü'l-müctehit**, C:IV, s.13.

verme olarak değerlendirilmesi seyahat akitlerinde ücretin peşin teslimini teamül haline getirmiştir denilebilir.

3.2.2. Malının Korunması Hakkı

Bu şart ile bağlantılı olarak sabit olan haklardan birisi de firmadan habersiz kaçak yolculuk yapılmamasıdır.³⁵⁸ Bu durum gemi ve tren gibi kalabalık yolculuğun olduğu ve seyahat edenlerin sayılmasının güçleştiği iniş ve binişlerde kontrolün zor olduğu hallerde meydana gelmektedir. Yukarıda görüldüğü gibi ücret firmanın hakkıdır. Bu sebeple yolcular ücret vermeden seyahat araçlarına binemez ve seyahat vasıtası olarak kullanamazlar. Kullanıldığında seyahat firmasının hakkı gasp edilmiş olur.

3.3. Örften Doğan Haklar

Örf, bey' icâre vb. ticarî ilişkilerde tarafların şartlarında ve kavillerinde olmadığı halde zımnen varsayılan yerleşik kural ve teamüllerdir.³⁵⁹ Çeşitli mesleklerin muamelelerinde örf haline gelmiş birçok uygulamaya rastlamak mümkündür. Ülkemizde çalışma saatlerinin sabah saat sekizde başlaması akşam saat beşte sona ermesi, bu saatler arasında çalışmış kişinin bir gün çalışmış sayılması, çalışan işçiye öğle yemeği verilmesi bu nevi örfî uygulamalardır. Yolcu taşıma işinde de geçmişten gelen bazı teamüller söz konusudur. Bunlardan bazıları seyahat firmasının hakkı olarak kabul edilir. Bu teamüller şunlardır:

3.3.1. Hareket Yeri Hakkı

Otobüs, tren, uçak, gemi gibi yolcu taşıma araçlarının garaj, terminal, gar ve liman gibi kendilerine tahsis edilen yerlerden hareket etmeleri örfî bir uygulamadır. Seyahat firmalarının buraları kullanmaları yolcuları buralarda indirip bindirmeleri; bu işle uğraşan seyahat firmalarına tanınmış bir haktır.

3.3.2. Mola Yeri Tercih Hakkı

Yine özellikle karayolu seyahatlerinde dinlenme tesislerinde mola verme, tesislerin hangisinde durulacağını tercih etme hakkı seyahat firmasınınındır. Araçları kullanan şoför ve

³⁵⁸ Feryan Mesûliyyeti'n-nâkuli'l-beriyi an'in-nakli'l-eşhasi, s.57.

<http://www.univ-bouira.dz/fr/wp-content/plugins/download-attachments/includes/download.php?id=207953>

(Erişim tarihi 27.01.2019).

³⁵⁹ Merginâni el-Muhîtu'l-burhâni fi'l-fikhi'n-Numânî, C:XI, s. 357.

ekibinin yedikleri yemeğe cüzi bir para ödemeleri yahut onlardan ücret alınmaması bu mesleğin örfe dayanan uygulamalarıdır.³⁶⁰

3.4. Mükellefiyetleri

Mükellefiyetin ne olduğu hususundaki açıklamalar ekseninde bakıldığında yolcu taşıyan iş insanlarının yerine getirmesi gereken gerek Şâri'nin emrettiği gerekse akit ve akde ait örften doğan sorumlulukları vardır. Bu mesuliyetlerin bazısı yerine getirilmediğinde hem dünyevî hem uhrevî sorumluluk oluşurken bazısını yalnızca dünyevî sonuçları vardır.³⁶¹

3.4.1. Şarî'nin Yüklelediği Mükellefiyetler

İnsanlar çeşitli amaçlarla ve vesilelerle seyahat etmektedirler. Bu seyahatlerde vasıtalarından biri tercih edilmekte bazen saatlerce süren bazen de birkaç gün sürecek yolculuklar yapılmaktadır. Bu yolculuklarda yolcular seyahat aracının yönetimine ve bu yönetimin tercihlerine tâbidirler. Bu sebeple seyahat boyunca müşterilerine rehberlik eden firma temsilcilerinin yerine getirmeleri ve özen göstermeleri gereken Şâri'nin yüklediği bazı sorumlulukları vardır. Bunların bir kısmı Şârî hakkı olarak temayüz ederken bir kısmı yolcuların hakkına taalluk etmektedir.

3.4.1.1. Yolcuların ibadet ve taat hakkına riayet mükellefiyeti

Şehirlerarası yolculuklarda ibadet hakkının ifası ve dinî hususiyetlere ilişkin seyahat firmasının sorumluluklarını şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

1. İbadet hakkını temin mükellefiyeti: Günümüzde seyahatin önemli sıkıntılarından birisi yolcunun ibadetlerini yerine getirmede karşılaştığı zorluklardır. Bu noktada taşıyıcı firma yolcuların dinî hassasiyetlerini gözetmeli karayolu seyahatlerinde yolculuk güzergâhını buna göre planlamalıdır. Gerekirse yolcular nerelerde mola verileceği ve ibadet için nereleri kullanabilecekleri hakkında önceden bilgilendirilmelidir.

Mola saatleri yolcuların yeme içme ve diğer ihtiyaçlarının yanında ibadet ihtiyaçları da göz önüne alınarak ayarlanmalıdır. Normal zamanlarda yolcuların temizlik ve namaz ibadetleri

³⁶⁰ <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=103177> (Erişim Tarihi:10.06.2019).

³⁶¹ Zuhaylî, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, C:IV, s. 2856.

dikkate alınırken ramazan aylarında iftar ve sahur vakitleri de yolcunun ibadet zamanları olarak hesaba katılmalı bu işler için fırsat verilmelidir.

İbadet etme hakkı insanların en temel haklarından biridir. Şu veya bu sebeplerle engellenmemeli yahut ibadetin ifasının ihmaline sebep olmamalıdır.³⁶² Yolcu çeşitli kısıtlamalar ve zaman darlığı sebebiyle ibadetlerinden geri kalırsa bu sorumluluğun bir kısmı seyahati yöneten kimselere aittir. Çünkü iyiliğe yol açıp sebep olan ondan pay sahibi olurken kötülüğe ve günaha sebep olan kimsenin de ondan payı olur.³⁶³

2. Yolcuların hayatını koruma mükellefiyeti: Kur'an-ı Kerim'de "...Yanlışlıkla (hata ile) olması müstesna bir müminin bir mümini öldürmeye hakkı olamaz..."³⁶⁴ ayeti ve konu ile ilgili diğer ayetler³⁶⁵ insan hayatını korumayı emretmektedir. Bu hakkın gözetilmesi ile ilişkili olarak seyahat firmasının iki mükellefiyeti söz konusudur ve bu mesuliyetler seyahat aracını kazaya sürükleyecek etkenlere karşı tedbir almaya yöneliktir. Trafikte kazaya sebep en önemli etkenlerden biri alkollü araç kullanımınıdır.³⁶⁶ Yapılan istatistiklerde bazı ülkelerde alkollü araç kullanımının kazalara etkisi yüzde 30/40 tır.³⁶⁷ Bu nedenle alkollü kimselere aracın sevk ve idaresi teslim etmemeleri sorumluluğu seyahat firmalarınındır. Bu hususta Allah Teâlâ "...Ey iman edenler! (Aklı örten) içki....şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçın ki kurtuluşa eresiniz..."³⁶⁸ buyurarak alkollü içkiyi yasaklamıştır. Seyahat firması yolcuların canlarını koruma hakkına riayetle bu yasağa göre hareket etmelidir. Netice olarak firmalarında araç sevkinde görevlendirilen kimselerin alkollü araç kullanılmasına izin verilmemesi, kullanan kimselere de araç sevkinin teslim edilmemesi seyahat firmasının mükellefiyetlerinden biridir.

Seyahat firmasının diğer mükellefiyeti ise trafik kurallarına uyma sorumluluğudur. Çünkü bu kurallar insan, can ve mal emniyetini sağlamak için konulmuştur.³⁶⁹ Bu sebeplerle konulmuş kurallara uymak Şârî'nin "...Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e itaat edin ve sizden olan ulu'l-emre (idarecilere) de..."³⁷⁰ buyruğunun gereğidir.³⁷¹ Günümüzde söz

³⁶² Bakara, 2/114.

³⁶³ Bknz. Müslim, **el-Müsnedü's-sahih**, Zekât, 2, 1017.

³⁶⁴ Nisâ, 4/92.

³⁶⁵ Bknz. Bakara, 2/178; En'âm, 6/151; Furkan, 25/68.

³⁶⁶ "Alkol ve Madde Etkisi Altında Araç Kullanımı ile İlişkili Psikolojik Faktörler"
http://www.cappsy.org/archives/vol7/no3/cap_07_03_10.pdf (Erişim Tarihi:13.06.2019).

³⁶⁷ <http://www.trafikvakfi.org.tr/sayfaalkolvetrofik.asp> (Erişim Tarihi:13.06.2019).

³⁶⁸ Maide, 5/90

³⁶⁹ Fazl, **el-Mukaddime fi fihhi'l-asr**, C:I, s. 8.

³⁷⁰ Nisa, 4/76.

³⁷¹ Fazl, **el-Mukaddime fi fihhi'l-asr**, C:I, s. 494.

konusu kuralların kazalara sebep olması bakımından en başta ihmal edileni aşırı hızdır. Bu hususta Şârî'nin buyurduğu "...Yeryüzünde böbürlenerek dolaşma. Çünkü sen (ağırlık ve azametle) ne yeri yarabilir ne de dağlarla ululuk yarışına girebilirsin..."³⁷² ayetinin açıklaması sadedinde Yusuf el-Karadavî şöyle demektedir: "*Bazı kimseler altlarında sahip oldukları büyük araçlarla böbürlenerek süratle gezme arzusu ile yollardalar. Ne seyr edebine uyuyorlar ne de trafik kurallarına. Sanki yolda olan her şeyi ezip geçmek arzusundalar. Yahutta kanatsız uçmaya çalışıyorlar.*"³⁷³ Karadavi bu ifadeleri ile insanların trafik kurallarına uymalarının gerekliliğini vurgulamaktadır. "...*Tedbir ve teenni Allah'tan acele ise şeytandandır...*"³⁷⁴ hadis-i şerifi acele karar vermeme hususunda fertleri uyarmaktadır.

3. Yolculara seyahat rahatlığı sağlama mükellefiyeti: Seyahat esnasında yolcuları rahatsız etmemelidir. Özellikle otobüslerle yapılan kara yolculuklarında içinde günah sözlerin bulunduğu isyan çağrıştıran müzikler yolculara dinletilmektedir. Firmaların insanlara eziyet veren davranışlardan sakınma mükellefiyeti vardır. Yukarıda da işaret edildiği gibi mü'min eliyle yahut diliyle diğer Müslümanları tehlikeye atmamalıdır³⁷⁵ ve onu günaha sevk edecek işlerden korumalıdır. Diğer taraftan şehirlerarası yolculuklarda karşılaşılan sıkıntılardan biri seyahat aracının yolcu alıp indirmek için sürekli dur kalk yapmasıdır.³⁷⁶ Bu durum yolculuğu sıkıntılı hale getirmekte belirli bir saatte ulaşılacak yerlere ait yolculuk saatler sürmektedir. Seyahat firması yolcu terminaleri dışında indirme bindirme yapmamalıdır.

3.4.1.2. Ticaret ilke ve prensiplerine uyma mükellefiyeti

1. Yolcudan haksız kazanç sağlamadan sakınma mükellefiyeti: İslam ticaret hukukunda haksız kazanç sebebi sayılan davranışlar yasaklanmıştır. Alışverişlerin rızaya dayanması ilkesi benimsenmiş rızayı etkileyen ve zedeleyen dış etkilere karşı önlemler alınmıştır.³⁷⁷ Günümüzde özellikle büyükşehir terminallerinde yolcuları kendi firmasına yönlendiren çığırtaçan ismi verilen müşteri karşılayıcıları bulunmaktadır. Bu tür uygulamalar yolcunun yanlış yönlendirilmesine sebep olmakta yolcunun iradesini kullanmasını zorlaştırmaktadır. Yolcu olmayan kişileri bile olumsuz etkilemektedir. Bu sebeple seyahat firmaları yolcuyu

³⁷² İsrâ, 17/37.

³⁷³ Yusuf el-Karadavî, *Fetâvâ muâsıra*, Mektebetü'l-İslam, 1421/2000, C:I, s. 41.

³⁷⁴ Tirmizî, *Sünen-ı Tirmizî*, Birr ve's-sıla, 3, 2012.

³⁷⁵ Buhârî, *Sahîhi Buhârî*, İman, 1, 10; Müslim, *el-Müsnedü's-Sahîh*, İman, 1, 41.

³⁷⁶ <https://www.sikayetvar.com/otobus/sehirlerarasi> (Erişim Tarihi:10.06.2018).

³⁷⁷ Ali Bardakoğlu, "Gabn" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, C:XIII, s. 268-273.

tacizden sakınmalıdır. Günümüzde terminal girişlerinde karşılayıcı bulundurmak yasaklanmıştır.

İslam hukukunda bir şeyi cehalet veya ihmal gibi sebeplerle değerinin altında yahut değerinin üstünde pahalı olarak satma durumuna *gabn*³⁷⁸denir. Seyahat akitlerinde karşılaşılan durumlardan birisi de yolculuk ücretlerinin sık sık değişikliğe uğramasıdır. Firma yetkilileri haksız kazançtan sakınmalıdır yolcuyu aldatmamalıdır. Hadis-i Şerifte; “...*Bizi aldatan bizden değildir...*”³⁷⁹ buyrulur aldatma ve haksızlık yasaklanmaktadır. Kişilerde meydana gelen gaflet ve cehaletten istifade ile farklı ücretlerle pahalı satış yapmamalıdır.

2. Engelli ve yaşlı yolculara yardım mükellefiyeti: Seyahat ve yolculuk hakkı herkese şamdır. Seyahat firmalarının engelli ve yaşlı yolcular için gerekli tedbirleri almaları ticarî mükellefiyetlerindedir. Uçak, tren, otobüs vb. araçlarda hasta, yaşlı ve engelli kimselerin bu araçlara inmelerinde ve binmelerinde kolaylık sağlayacak merdiven ve asansör bulundurmaları firmaların görevidir. Çünkü reklam ve çeşitli ilanlarla yapılan icap mesabesindeki arz herkese hitap etmektedir. Dolayısı ile yolcudan alınan ücretin içinde engelli, hasta ve zayıflara verilecek hizmetin bedeli var kabul edilir. Öte yandan Hz. Peygamber’den rivayet edilen “*Zayıflarınızı koruyup gözetin*”³⁸⁰ şüphesiz siz onlar sayesinde rızıklanıyorsunuz ve yardım görüyorsunuz.”³⁸¹ hadisi bu sorumluluğu yüklemektedir.

3.5. Akitten Doğan Mükellefiyetler

Akitlerin mükellefiyet yükleyici özelliği bulunmaktadır. Seyahat firmasının yolcu ile yaptığı anlaşma satıcı taraf olan firmaya bazı mesuliyetler yükler. Bunlar seyahat akdinin özelliğine göre diğer icâre akitlerinden farklılık arz etmektedir. Taşıyıcı firmanın seyahat akdine özel mükellefiyetleri şunlardır:

3.5.1. Yolcuyu Yerine Ulaştırma (Menfaatin Teslimi)

Seyahat firmasının mükellefiyetlerinden en önemlisi akdin ana gayesi olan yolcuyu yerine ulaştırma sorumluluğudur. Seyahat firmasından bilet alıp yer ayırtmak menfaatin kiralması

³⁷⁸ Gazzî, *Mevsuâtü'l-kavâidi'l-fıkhiyye*, C:VII, s.498.

³⁷⁹ Müslim, *el-Müsnedü's-sahih*, İman, 1, 101; İbn Mâce, *Sünen*, Ticârât, 2, 2224.

³⁸⁰ Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî *Sünenü Ebî Davud*, Mektebetü'l-asriyye, Beyrut “ty”, Cihad, 3, 2594.

³⁸¹ Ahmed b. Hüseyin Ali b. Musa el-Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1424/2003, C:III, s. 480.

akdidir. Kiralama akdi diğer lazım akitler gibidir. Keyfi olarak bozulamaz.³⁸² Hanefî mezhebine göre icâre akdi; tarafların karşılıklı anlaşarak ikâlesi, akdin taraflarından birinin ölümü, kiralanan mahalden istifade etme imkânın ortadan kalkması ve sürenin sona ermesi olmak üzere dört ana sebeple sona erer.³⁸³ Firma akit kurulmazdan evvel muhayyerliği bildirmediği halde akdi kurar sonra da satışı konu olan malı teslim edemezse yani yolcunun seyahat aracına binmesini sağlayamazsa ya da satın alınan hizmeti yerine getiremezse yolcuyu aracına bindirinceye kadar geçen zamandaki masraflarından firma sorumlu olur, yolcunun arada geçirdiği süredeki temel ihtiyaç harcamalarının parasını öder. Çünkü yolcu demek evi, kalacak yeri, hazırda yiyeceği olmayan yoldaki kimse demektir. Bu nedenle bir yere gitmek üzere uçak, tren, gemi gibi araçlarla yolculuklarda özellikle aktarmalı seyahatlerde seferin aksaması yolcuyu mağdur eder. Çünkü kalacak yeri olmaz ve bazı ihtiyaçlarını karşılayamaz. Söz konusu bu durumlarda sorumlu seyahat firması müşterisinin bazı masraflarını tazmin eder. Dolayısı ile yolcu yahut yolcuların dahil olmaksızın seyahat firmasının seferi iptal etmesi halinde yolcuların bilet ve seyahat hakları saklıdır. Çünkü firma yolcudan ücret alarak yolcuyu taşıma zimmeti altına girmiştir. Bu mükellefiyeti yerine getirmeden borcunu ödemiş olmaz. Yolcuya borçlu olarak kalır. Bu nedenle yolcuyu gideceği yere taşıma taahhüdünü bilet üzerinde yazılı olan gün ve saate riayet ederek yerine getirmelidir. Aksi durumlarda seyahat firması seyahati iptal ettiğinde yolcuyla yaptığı akdi fesh etmiş olur. Feshettiği bu akit için aldığı bedeli sahibine eksiksiz öder. Fesih kararı vermesi çeşitli sebeplerle uzun sürer ve yolcunun ödediği ücretin aslında bir artış olmuşsa bu hasılayı da yolcuya ödemekle mükelleftir.³⁸⁴

Seferin ertelenmesi (tehir) durumunda ise yolcular ikamet ettikleri yere uzak mesafede olan terminallerde sıkıntı yaşamaktadırlar. Çünkü böyle bir durumda yolcu için kalacak yer, yeme, içme sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple seyahatin ertelenmesi sebebiyle yolcunun uğrayacağı bir takım zararlar yetkili firma tarafından karşılanması gerekir.

Bu tazmin yükümlülüğü seyahat firmasının yolcu ile yaptığı akdin yüklediği bir sorumluluktur. Buna hukukî sorumluluk denir.³⁸⁵ Kur'an-ı Kerîm'de: "*Ey iman edenler, akitleri(nizi) yerine getirin.*"³⁸⁶ buyrulmaktadır. Öte yandan akdi yapan tarafların kendi koydukları şartlara da uygun hareket etmeleri anlaşmanın gereğidir. Bu konudaki hadis-i

³⁸² Serahsî, *el-Mebsût*, C:XV, s. 135.

³⁸³ Zuhaylî, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, C:IV, s.781-782.

³⁸⁴ Ali Bardakoğlu, "Fesih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1995, C: 12, s. 427-436.

³⁸⁵ Kemal Yıldız, "Sorumluluk" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2009, C:37, s. 380-382.

³⁸⁶ Mâide, 5/1.

şerifte ise; "*Müslümanlar helali haram, haramı da helal kılan şart müstesna (sözleşmelerinin) şartlarına uyarlar.*"³⁸⁷ ifadesi akdin taraflarının koyduğu şartları yerine getirmelerini emretmektedir. Burada firmaya yüklenen ödeme seyahat firmasının yolcuyu gideceği yere taşıma taahhüdünü zamanında yerine getirmemesi sebebiyle ortaya çıkmıştır. Dolayısı ile aldığı para karşılığında yerine getirmesi gereken hizmeti geciktirmesiyle, zamanında yerine getirmemesiyle, müşterisinde meydana gelen zararı tazmin etmesi gerekir.

İslam hukukuna göre yapılmış bir akdin tarafı ister tüzel kişilik bir firma, ister özel kişiler olsun malî sorumluluğu çerçevesinde "*Hukuka aykırı bir eylem ve işlemin yol açtığı zarar ve ziyanın ödemesi gerekir.*"³⁸⁸ Seyahat firmasının gecikme sebebiyle yolcunun hangi ihtiyaçlarını gidereceği konusu yine seyahat firmaları için önceden kararlaştırılmış yükümlülükler çerçevesinde belirlenir. Bu yükümlülükler işaret ettiğimiz gibi akde konulan şartlar içindedir. Bu sebeple özellikle havayolu seyahati gibi ücretleri pahalı yolculuklarda belirlenen uçuş saatinde uçuşa geçmemesi yani rötar (gecikme)³⁸⁹ durumunda firmaların 6 saat ve daha fazla süren gecikmelerde makul ölçüde sıcak ve soğuk içecekler ile öğünlere ait kahvaltı veya yemek hizmeti sağlama mükellefiyeti vardır. Rötar sebebiyle yolcu bir veya daha fazla geceleme durumunda ise, otelde veya uygun bir tesiste konaklama masrafını karşılamakla yükümlüdür.

3.5.2. Akdin Zamanına Riayet

Seyahat akdinde aracın yolculuğa çıkma vakti yolcunun icâresinin başlangıç vaktidir. Bu sebeple seyahat firması aracı zamanında hareket ettirmek zorundadır. Yolcuda aracın kalkış saatinde araçta olmalıdır. Çünkü bazen yeterli yolcu gelip koltuklar dolmuş ise yolcu alınmadan hareket edilmekte veya karışıklık ve hatalı kontrol sebebiyle yolcu terminalde unutulabilmektedir.

3.5.3. Bilette Yazılı Yerden Hareket

Seyahat firması bilette yazılı olan yerden (peron, liman, gar vb.) bilette yazılı olan saatte aracı hareket ettirmelidir. Bilette belirtilen hareket yerinden ve hareket saatinden önce yolcuyu beklemeden hareket etmesi durumunda veya yolcuyu unutması durumunda, yolcu ile yaptığı akdin gereğini yerine getirmede kusurlu davranmış olur.

³⁸⁷ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, C:XVII, s. 22.

³⁸⁸ Hamza Aktan, "Daman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1993, C:8. s. 450-453.

³⁸⁹ Bknz. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, (11.Bsk.), İstanbul 1996, s. 934.

Bu durum; yolcunun seyahat aracından koltuk satın alması, menfaatin satışı olarak değerlendirildiğinde satışı yapılan mebi'nin satın alan kişiye tesliminin gerçekleşmemesi anlamına gelir. İmam Şâfiî, İmam Mâlik, Süfyan-ı Sevrî'ye göre kiralama akitlerinde kiraya verilen şey kiralayan kimseye herhangi bir sebeple teslim edilmez, kiralanan şeyden istifade imkânı ortadan kalkarsa³⁹⁰ kiralama akdi fesh olurken, Hanefilere göre böyle bir durumda kiralama akdi kendiliğinden sona erer.³⁹¹ Buna göre; seyahat aracının yolcuyu almadan gitmesi "kiranın mahallinin" kiracının istifadesinden uzaklaşması olacağından sûtanne olarak kiralanan kişinin ölmesi meselesinde olduğu gibi üzerinde akit yapılan mahalden istifade imkânsızlaştığında akit fesh olur.³⁹² Buna göre seyahat firması aldığı ücreti geri vermek ya da biletin tarihini başka bir güne almak şeklinde telafi yollarına gitmelidir.

3.5.4. Yolcu Firmasının Yolcuyu Yerine Ulaştırması

Seyahat anlaşması yolcunun belli bir zamanda gitmek istediği belli bir yere ulaştırılması üzerine kurulu bir akittir. Akdin bu vasıfta olması süre veya mekânın tespit edilip açıklanmasını gerekli kılar.³⁹³ Bilet üzerinde hareket saatinin ve gidilecek yerin yazılmasıyla akdin ne zaman ve nerede başlayıp nerede ve ne zaman sona erdiği tespiti gerçekleşmiş olur. Buna göre bu akdin gereği yolcunun araca bineceği havalimanından yahut terminalden alınıp yolcunun gitmek istediği yerin terminaline indirilmesi ile sona erer.³⁹⁴ Diğer yolculuk şekilleri için de aynı durum söz konusudur. Seyahat firmasının akdin gereği olarak yolcuyu sağ salım gideceği yere ulaştırma sorumluluğu vardır. Yolcuyu terminal dışında yolda ya da şehrin başka bir yerinde indiremez. Bilette yazılı olan yere ulaştırmadan yolcuyu indirdiğinde yapılan icâre muamelesi, üzerinde anlaşılan süre dolmadan ve ulaşması gereken yere ulaşmadan sona erdirilmiş olur. Örneğin; herhangi bir ilden İstanbul'a gitmek üzere bilet almış kişi İstanbul'a ve ilgili terminale ulaşmadan araçtan indirilse kiraladığı koltuğun süresi dolmadan geri alınmış olur. Bu durumda mükellefiyet yerine getirilmemiş olacaktır.

3.5.5. Yolcunun Eşyasının Taşınması

Yolcuların beraberinde eşyasının bulunması seyahatin olağan hallerinden biridir. Yolcu eşyasının yolcuyla beraber taşınması seyahat akdinde ücrete dâhildir. Eşyalar, çanta ve küçük evsaftaki yük için ücret talep edilmez. Çünkü eşyasız yolculuk nadirattan olduğu için seyahat

³⁹⁰ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, C:IV, s. 14

³⁹¹ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, C:IV, s. 223.

³⁹² Zuhaylî, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, C:IV, s. 781.

³⁹³ Zuhaylî, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, C:IV, s. 764.

³⁹⁴ Zuhaylî, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, C:IV, s. 766.

iş yapan araçların mutlaka eşya ve bagaj bölümü mevcuttur. Bu araçlar imal edilirken bu duruma göre tasarlanıp üretilmektedir.

Buna göre seyahat akitlerinde belli bir ağırlıktaki eşya ücrete tâbi değildir. Bunun sebebi yolcu ücretleri ayarlanıp belirlenirken eşya taşıma ücreti yolcu ücretlerine dâhil edilir. Bu seyahat muamelelerinin teamüllerindedir.

3.5.6. Yolcunun Eşyasının Hususiyeti

Seyahat firmaları gerek uçakla gerekse otobüslerle yapılan seyahatlerde yolcunun eşyasını alır,³⁹⁵ üzerine sahibinin ismi yazılır, numaralandırılır ve araçların bagaj bölümüne,³⁹⁶ uçaklarda kargo bölümüne yerleştirirler. Bu şekilde firmaların seyahat akdinin gereği olarak kayıtlayarak teslim aldıkları bagajlar emanet hükmündedir. Çünkü karşılıklı rıza ile korumak ve taşımak üzere teslim edilmektedir. Yolcu seyahat firmasına eşyasının teslim etmenin güvenci ile yolcuğunu sürdürür.

Eşyasını seyahat boyunca aramaz, koruma ve kollama ihtiyacı hissetmez.

3.5.7. Fıkıhta Emanet

Bu kelime Arapça (وديعة); vedia olarak isimlendirilir. Türkçesi emanet demektir.³⁹⁷ Vedia kelimesi aslen; ahit ve söz verme anlamın vedi' kelimesinden gelmektedir. Savaşı bitirip herkesin çatışmayı terk etmesi ve silah bırakması müvadaa olarak isimlendirilmiştir. Bu kelime savaşı bıraktıran ahit anlamına gelir. Vediada birine bırakılıp teslim edilen şey demektir.³⁹⁸ İslam fikhında ise birine bir şeyi koruması için bırakarak yapılan akdi ifade etmektedir.³⁹⁹ Vedia meşru ve mendup bir akittir. Çünkü birinin malını koruyarak yardım etme ve kolaylık sağlama vardır. Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerimde "...iyilik ve takvada yardımlaşın...."⁴⁰⁰ buyurmaktadır.

Hz. Peygamber "...İhanet olmadıkça emanetçiye tazmin yoktur..." buyurmuştur.⁴⁰¹ Nasıl ki bir yer kiralayan kimsenin o yer elinde emanet olur yahut ödünç bir eşya alan kimsenin elinde o eşya emanet olur ve onu korumak zorundadır. Emanet bir şey alan kimse de o şeyi korumak

³⁹⁵ Resmî Gazete, 03.12.2011/28131.

³⁹⁶ Resmî Gazete, 08.01.2018/30295.

³⁹⁷ Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, s. 934.

³⁹⁸ İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, C:VIII, s. 386.

³⁹⁹ Mustafa Yıldırım "Vedia", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2012, C:42, s. 596-598

⁴⁰⁰ Mâide, 5/2.

⁴⁰¹ Ebü Bekr Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003, C:VI, s. 149.

zorundadır.⁴⁰² Kendi kusuru ile emanetindeki mal zayi olursa tazmin eder. Çünkü hiçbir zaruret ve zorlama olmaksızın üzerine onu koruma görevini almıştır ve emanet sahibine bu güveni vermiştir. Yaptığı akitle kendisini iltizam etmiştir.⁴⁰³

3.5.8. Seyahat Akdinde Emanet

Seyahat firması yolcu ile yaptığı akitle yolcunun yanında bulunan eşyasını bagaja emanet olarak almaktadır ve vedia hükümlerine tâbi olur. Genel itibariyle bütün yolcu araçlarına ait eşya bölümü mevcuttur. Seyahat firmaları yolculara ait bavul ve eşyayı aracın bagajına yerleştirip yola çıkmaktadırlar. Böylelikle seyahat boyunca yolcu eşyaları firmanın emanetine geçmiş olmaktadır. Yolcu aracın bagajını açıp seyahat firmasının yetkililerinin gözü önünde eşyasını koysa ve onlarda bu duruma sessiz kalsalar bu durumda bile vedia akdi gerçekleşmiş olur ve sözü edilen bu eşya zayi olduğunda seyahat firması sorumludur.⁴⁰⁴

Öte yandan bazı durumlarda yolcunun eşyası fazla olduğunda örfte kabul edilmiş miktardan fazlası için ücret talep edilmektedir. Böyle bir durumda ise artık ücretli taşıma ve koruma yani malı taşıma ve koruma karşılığında ücret alınmasını içeren ayrı bir akit kurulmuş olmaktadır. Böyle bir eşyanın zayi olması halinde seyahat firmasının zararı tazmin etmesi gerekir.

⁴⁰² Ebü Bekr Alâüddîn Muhammed b. Ahmed es-Semerkindî, **Tuhfetü'l-fukahâ**, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1994, C:III, s.171.

⁴⁰³ Mevsilî, **el-İhtiyâr li ta'fili'l-muhtâr**, C:III, s. 25.

⁴⁰⁴ Mevsilî, **el-İhtiyâr**, C:III, s. 25.

SONUÇ

İnsan kendisi de akıp gitmekte olan zamanın içinde sürekli bir yerlerden bir yerlere sefer ve seyahat halinde olan bir varlıktır. Birey hacca veya umreye gider yolcudur. Bir şehirden başka bir şehre taşınır yolcudur. Eğitim için yola çıkar yolcudur. Sınavlara girmek için şehirdeki okula gider yolcudur. Tatile gider, bayrama gider yolcudur. Bu yolculukların büyük çoğunluğu toplu seyahat araçları; uçak, tren ve otobüslerle yapılmaktadır. Bazen bu yolculuklar aynı aracın içinde onlarca kişiyle beraber şehirler ve kasabalar kat ederek saatler hatta günler sürebilmektedir. Yapılan bu seyahatler seyahat şirketleri ile yapılan seyahat anlaşması sonucu satın alınan yerde (koltuk) ta yapılır. Seyahate çıkacak olan yolcu gideceği yöne yolcu taşıyan seyahat şirketinin temsilciliğine (yazıhane) terminale gider ve oradan kendisi için bilet kestirerek bir koltuk satın alır. Bu işlemle seyahat için bir akit yapılmış demektir. Bu akit İslam hukukunda başkasına ait bir evi veya dükkânı veya aracı kiralayan kimsenin durumu gibi bir aracın içinde bir yerin (koltuk) yolculuk etmek için menfaatinin yani kullanımının satın alınması demektir.

Yolcunun yapacağı söz konusu bu akit ile taraflar bazı haklara sahip olur ve bazı mükellefiyetler altına girmiş olurlar. Burada hizmet satın alan taraf olan yolcunun hakları olduğu gibi satıcı tarafı olan seyahat firmasının da hakları vardır. Bu hakların bir kısmı Şârî'nin verdiği haklar iken bir kısmı yapılan akitten doğan haklardır. Dolayısı ile bireyin seyahat firmasından koltuk satın alması ile başlayan süreçte yapılan akdin hak terettüp ettiren hususiyeti ortaya çıkmaktadır.

İslam fihhında bu tür akitler icâre akdi olarak isimlendirilir. Yapılan bu akitte menfaat satışını ifade eden diğer akitler gibi icâre akdi hükümlerine tabidir. Akit öncesinde yolcu seyahat akdi yapmaya ehil ise akdi nafiz olur ve yürürlüğe girer. Akdi gerçekleştiren kimse eğer çocuk yahut mümeyyiz çocuk ise velisinden yahut vasisinden onay almalıdır. Yolcu akıl engeli olan birisi ise akdi zaten geçersizdir. Matuh ise onun velisinin iznine tâbidir.

Eda ehliyeti tam kişinin akdi muhayyerlik hakları saklı olmakla beraber lazımdır. Hükümleri tarafları bağlar. Bu akdin öncesinde bireylerin meclis muhayyerliği tayin muhayyerliği şart muhayyerliği vardır. Akit sonrasında ise görme ve ayıp muhayyerliği vardır.

Seyahate çıkan kimseye Şârî'nin verdiği bir takım haklar ve yüklediği sorumluluklar vardır. Yapılan akit yolcuya da seyahat aracının mülkiyetinin sahibi seyahat firmasına da yüklediği bazı sorumluluklar ve haklar vardır. Şârî'nin yolcuya tanıdığı haklar seyahat etme hakkı, ibadet

etme hakkı gibi haklardır. Seyahat şirketinin hakları ise ticaret yapma hakkı, umumi yolları kullanma hakkı vb. haklardır.

Yolcunun yaptığı akitten koltuğun menfaatini kullanma, kendisinin zamanında yerine ulaştırılması hakkı vardır. Seyahat firmasının akitten doğan hakkı ise ücrettir. Yolcunun seyahat örfünden doğan hakları eşyasının taşınması, küçük çocuğunun taşınması, yiyecek ikramı hakkıdır. Seyahat firmasının seyahat esnasında örfden doğan hakkı hareket yeri hakkı, yollarda dinlenme yerini tercih hakkı gibi hakları mevcuttur.

Yolcunun yolculuk sırasındaki mükellefiyetleri; seyahat bedelini ödemek, aracın hareket zamanına riayet edip zamanında gelmek, ibadet vazifelerini yapmak, akdin belgesini (bilet) yanında bulundurmak gibi vazifeleri vardır.

Seyahat firmasının ise bilete yazan yerden hareket etme ve bilete yazan saate hareket etme, yolcuların ibadet hakkını temin, yolcuların hayatını koruma vb. hakları vardır. Bireylerin haklarını bilmeleri ve mükellefiyetlerini yerine getirmeleri menfaatlerinin korunması içindir.

Sonuç olarak bu tezimizde şehirlerarası seyahat için yola çıkan kimsenin İslam hukukuna göre sahip olduğu hak ve yetkileri ortaya konulmuş böylece sözü edilen alanda meydana gelen hukuki sorunlara İslam fıkının getirdiği çözümler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Kapsamı itibari ile yolcunun hukuki statüsünün seyahat akdine etkisi, muhayyerliğin seyahat akdinde ki işlevi ve yolcu ve yolcu firması hakları üç ana başlık altında toplanan bu tezde seyahat sigortası, seyahatte meydana gelebilecek kazalarda yolcunun uğrayacağı zararların tazmini konusu, seyahat etmenin hükmü gibi konular araştırma dışında tutulmuştur. Sayılan bu konularda yapılacak olan araştırmalar seyahat alanında yapılan bu çalışmanın kalan boşluklarını dolduracaktır.

KAYNAKÇA

(1) Kitap

Tek yazarlı kitap

Âbidin, A. (1412/1992). *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr*. (2.Basım).Beyrut: Daru'l-Fikr.

Aynî, A. (1420/2000). *el-Binaye Şerhu'l-hidaye*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Bağdâdî, Y. (1420/2000). *Camiu'l-beyan fi te'vili'l-Kuran*. (y.y.): Müessetü'r-Risâle,

Bağdâdî, H. (1417). *Tarihu Bağdad ve Züyûlihi*. Beyrut: Daru'l Kütübi' -İlmiyye.

Beyhakî, H. (1988). *Sünenü's-sağîr li'l-Beyhakî*. Karaçi: Camiatü't-Diraseti'l-İslamiyye.

Buhârî, İ.(1422). *Sahîhi Buhârî*. Daru Tavki'n-Necat.

Cezerî, M. (1399/1979). *en-Nihaye fi garibi'l-hadis ve'l-eser*. Beyrut: Mektebetü'l-İlmiyye.

Çeker, O. (1999). *İslam Hukukunda Akitler*. Konya: Damla Matbaası.

Döndüren, H. (2016). *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*. İstanbul: Erkam Yayınları.

Dübyân, M.(1432). *El-Muâmelâtü'l-maliyye esâleten ve muâsaraten*. (2.Basım). Riyad: Mektebetü'l-Fehdü'l-Vatanî.

Emin, M. (1412/1992) *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr*. Beyrut: Daru'l-Fikr.

Fevzan,A. (1423). *el-Mûlahhasül Fıkhıyye*. Riyad: Daru'l-Âsıme.

Feyyûmî, A. (t.y.). *Misbâhu'l-münîr fi garîbi şerhi'l-kebîr*. Beyrut: Mektebetü'l-İlmiyye.

Gırnâtî, A. (t.y.). *Kavanini'l-fıkhıyye*. (y.y.)

Hanbel, A. (1421/2001). *Müsned*. (y.y.): Müessetü'r- Risale.

Haskefî, A. (1423/2002). *ed-Dürri'l-Muhtâr şerhü tenvîrü'l-epsâr*. y.y. Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

- Haydar, A. (t.y.). *Dürrü'l-hükkâm fî şerhi Ğururi'l-ahkâm*. y.y. Daru İhyâ-i Kütübi'l-İlmiyye.
- İbni Rüşd. (1425/2004). *Bidayetü'l-müctehid Nihâyetü'l-muktesid*. Kahire: Daru'l-Hadis.
- Kâsânî, A. (1406/1986). *Bedaiu's-sanâi fî tertibi's-şerâi*, (y.y.): Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Kazvînî, M. (t.y.). *Sünen-i İbni Mâce*. (y.y.): Daru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye.
- Kemalettin, İ. (2004) *en-Necmü'l-vehhaci fî şerhi'l-minhâc*. Cidde: Darü'l-Minhâc
- Kudûrî, A. (1318/1997). *Muhtasaru'l- Kudûrî fî'l-fikhi'l-Hanefî*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye,
- Kurtubî, A. (1964). *el-Câmi'li-Ahkâmi'l-Kur'ân*. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye.
- Mâce, Y. *Sünen-i İbn Mâce* (t.y.). (y.y.): Daru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye.
- Makdisî, H. (1437/2016). *Şerhu süneni Ebi Davud*. Mısır: Darü'l-Felah.
- Merginânî, B. (1424/2004). *Muhitu'l-burhanî fî'l-fikhi'n-numanî*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Mevsilî, M. (1356/1937) *el-İhtiyar li Ta'lîli'l- muhtâr*, Kahire: Matbaâtu Halebi.
- Muhammed, Z. (1996). *Mu'cemu menahi'l-lafziyye ve Fevaid fî'l-elfaz*. Riyad: Daru'l-Âsıme.
- Murad, A. (1437/2016). *el-Mukaddime fî fikhi'l-asr*. San'a: El-Cîli'l-Cedîd.
- Müslim, H. (t.y.). *el-Müsnedü's-sahîh*. Beyrut: Daru İhyâi't-Türasi'l-Arabî.
- Nakûr, H. (1424). *Ahkâmü's-seyâhati ve âsâruha*. Riyad: Daru'l-İbni Cevzî.
- Nasır, B. (1435/2014). *El-Mesailü'l-fikhiyyi*. Kuveyt: Mecelletü'l-Va'yi'l-İslami.
- Nemle, M. (1420/1999). *el-Mühezzeb fî ilmi'l-usuli'l-fihki'l-mukaren*, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd.
- Nehdî, Ş. (1971) *es-Seyahatü (Adabüha ahkamüha)*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Nevevî, M. (1412/1991). *Ravzatu't-talibîn ve Umdetü'l-müftîn*. Beyrut: Mektebetü'l- İslamî.
- Nisâbü'rî, M. (1994). *el-Vasîf fî tefsîri'l-Kur'ânî'l-mecîd*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Nuceym, M. (t.y.). *el-Bahru'r-raik şerhu Kenzü'd-dekaik*, (y.y.): Darü'l-Kütübi'l-İslamiyye.

- Özcan, R. (1972). *el-Hâvi fi Şurûti't-Tahavî*. Bağdat.
- Râzi, F. (1420). *Mefatihü'l-gayb*. Beyrut: Daru İhya'it-Türâsi'l-Arabi.
- Râzî, A. (1414/1994). *Ahkâmü'l-Kur'ân*. (1.Bsk.) Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Rızâ R, M. (1995). *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Hakîm: Tefsîrû'l-Menâr*, y.y.
- Serahsî, A. (1414/1993). *el-Mebsût*. Beyrut: Daru'l-Marife.
- Sabunî, A. (1400/1980). *Ravaiu'l-beyan tefsiru ayati'l-ahkâm*. Dımeşk: Mektebetü'l-Gazalî.
- Sakali, A. (2013). *el-Cami li mesaili'l-müdevvene*. (y.y.): İhyaü't-Türâsi'l-İlmiyyi.
- Süyûtî, A. (1990). *el-Eşbah ve'n-nezair*. (y.y.): Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Şâfî, İ. (1990). *el-Ümm*, Beyrut: Darü'l-Marife,
- Taberânî, E. (1415/1994). *Mu'cemü'l-kebîr*. Kahire: Mektebetü İbni Teymiye.
- Tahâvî, İ. (1418/1997). *Haşiyetü Tahavî ala meragi'l-felahi şerhu Nuri'l-izâh*, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Tahâvî, S. (1417). *Muhtasaru ihtilâfi'l-ulema*. Beyrut: Daru'l-Beşairi'l-İslamiyye.
- Temîmî, S. (1428). *eş-Şerhu'l-mümte' alâ Zâdi'l-müstakni*, (y.y.): Darü İbni'l-Cevzî.
- Tirmizî, İ. (1998). *Sünen-i Tirmizî*. Beyrut: Daru'l-Garbi'l-İslamiyyi.
- Tûnisî, M. (1425/2004). *Makasid-ı şerîati'l-İslamî*. Katar: Vizareti'l- Evkaf ve Şuuni'l-İslamî.
- Zeydan, A. (1432/2011). *el-Medhal*. Beyrut:1432/2011.
- Zeylaî, Y. (1988). *Nasbu'r-riye*. Beyrut : Müessetü'r-Reyyân.
- Çok yazarlı kitap**
- Ahmet, M. & Abdülhamid, Ö. (1429/2000). *Mu'cemu'l-lugati'l-Arabiyyeti'l-Muâsıra*. Kahire: Âlemü'l-Kütüp.
- Mecelle-i-Ahkâm-ı Adliyye. (t.y.) (y.y.): Kârhane-ı Ticaret-ı Kütüb.

Mustafa, İ. & Ziyat, A. & Abdulkadir, H. (t.y.). *Mu'cemu'l-vasît*. Kahire: Daru'd-Da've.

Özavşar, M.E. & Ünal, İ.H. & Ünal, Y. Martı, H. & Erul, B. & Demir, M. (2013). *Hadislerle İslam*. (1. Basım). Ankara: Diyanet Yay.

Ravvas, Muhammed K. & Kuneybi, H.S. (1408/1988). (2. Basım). H. *Mu'cemu'lügati'l-fukaha*. Daru'n-Nefais.

Çeviri kitap

Şaban, Z. (2012). *İslam Hukuk İlminin Esasları* (Çev. İ. Kâfi Dönmez). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Kitap Bölümü

Albustanlıoğlu, T. (2012). *Seyahat acentalığı ders notları*. Ankara: (y.y.).

(2) Makale

Dergi Makalesi

Önder, M. (2008). Ebu Cafer et-Tahavi ve Şurût İlmi. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*. S.11, 365- 397.

Ünal, H. (1986). Şurût-Sukûk İslam Hukukunda Belge Tanzimi. *Diyanet İlmi Dergi*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. S.3

Elektronik ortamdan alınmış makale

Karaman, H. Kadınların Yolculuğu. 12 Aralık 2018 tarihinde <http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/hayat2/0056.htm> sayfasından erişilmiştir.

Saylan, Ş. İslam hukukunda senet tanzimi ve senetlerin şekil şartları. *Dergi Park*, 7 Ekim 2018 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/342836> sayfasından erişilmiştir.

Akpınar, M.R. İslam Hukuku Açısından Sosyal Medya. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2017/3, S:28, s. 493-509. 3 Mart 2018 tarihinde <http://sbedergi.sdu.edu.tr/assets/uploads/sites/343/files/28-sayi-yazi26-12112017.pdf> sayfasından erişilmiştir.

Albustanlıoğlu, T. Seyahat acentalığı ders notları. 12 Haziran 2019 tarihinde <http://acikerisim.baskent.edu.tr/bitstream/handle/11727/1921/ff9472e56b30a188a7b69f78aad0e83a.pdf?sequence=2&isAllowed=y> sayfasından erişilmiştir.

Resmi Gazete. 9 Nisan 2019 tarihinde <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/01/20180108-1.htm> sayfasından erişilmiştir.

13 Nisan 2019 tarihinde <https://www.flypgs.com/seyahat-sozlugu/e-bilet-online-ucak-bileti> sayfasından erişilmiştir.

10 Ekim 2018 Tarihinde <https://onedio.com/haber/sehirler-arasi-yolculuk-yapanlarin-iyi-bildigi-durumlar-463226>. sayfasından erişilmiştir.

28 Mayıs 2019 Tarihinde <http://tuketicilerdernegi.org.tr/2019/02/10/alisveris-sonrasi-cayma-hakki/> sayfasından erişilmiştir.

1 Haziran 2019 Tarihinde <https://www.enuygun.com/bilgi/ucakta-hangi-koltuk-sinifi-vardir-ve-ozellikleri-nelerdir>. Sayfasından erişilmiştir.

10 Haziran 2019 Tarihinde <https://www.sikayetvar.com/firma/otobus> sayfasından erişilmiştir.

2 Haziran 2019 Tarihinde <http://dergipark.gov.tr/ekev/issue/5436/73724> sayfasından erişilmiştir.

10 Haziran 2019 Tarihinde <http://wownturkey.com/forum/viewtopic.php?t=103177> sayfasından erişilmiştir.

Budak, E. &Teymur, İ Alkol ve Madde Etkisi Altında Araç Kullanımı ile İlişkili Psikolojik Faktörler. 13 Haziran 2019 Tarihinde http://www.cappsy.org/archives/vol7/no3/cap_07_03_10.pdf sayfasından erişilmiştir.

13 Haziran 2019 tarihinde <http://www.trafikvakfi.org.tr/sayfaalkolvetrafik.asp> sayfasından erişilmiştir.

12 Haziran 2019 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/astide-kurban-bayrami-yogunlugu/1234357> sayfasından erişilmiştir.

27 Ocak 2019 tarihinde <http://www.univ-bouira.dz/fr/wp-content/plugins/download-attachments/includes/download.php?id=207953> sayfasından erişilmiştir.

25 Kasım 2018 tarihinde <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/281.pdf>. Sayfasından erişilmiştir.

Z,Üsame. (*Şamile programı*) *Mecelletü'l-camiati'l-islamî bi'l-medineti'lmünevvere*. Medine:yy.

Tez

Feryan, A. *Mesûliyeti 'n-nâkili 'l-beriyi an 'in-nakli 'l-eşhasi*. Yüksek Lisans Tezi. İmam Muhammed bin Suud İslam Üniversitesi Yüksek Adalet Enstitüsü. Riyad.

Ansiklopedi

Apaydın, H.Y. (2013). *Velayet. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV.

Atar, F. (2010). *Şurût ve Sicillât. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV.

Aybakan, B. (2005). *Muâvaza. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV.

Aykut, A.S. (1999). *İbn Battûta. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV.

Bardakoğlu, A.(2000). *İcare. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV.

Boynukalın, M. (2010). *Şart. Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV.

Çağrıncı, M. (2009). *Seyahat. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV.

Çeker, O. (1997). *Halvet. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV.

Döndüren, H. (2000). *Alış veriş. Şamil İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Şamil Yayınevi. İstanbul.

Emecen, F.(1989). *Akka. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV.

Ersel, H. (1971). *Marco Polo. Cumhuriyet Ansiklopedisi*. İstanbul: Arkın Kitabevi.

Gazzî, A. (1424/2003). *Ehliyet. Mevsuâtü 'l-kavaidi 'l-fikhiyye*. Beyrut: Müessesetü'r-Risaleti.

Gözübenli, B. (1991). *Ateh. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul:TDV.

Günay, M. (2007). *Nüşûz. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV.

Hatiboğlu, İ. (2008). *Rihle. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV.

Kallek, C.(2008). *Sak. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV.

Mertoğlu, M.S. (2012). Vahiy kâtibi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV.

Özalp, A. (2000). Şiir Şair. *Şamil İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Şamil Yayınevi.

Sinanoğlu, M. (1999). İbadet. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV.

Vizaratü'l-Evkaf ve Şuûni'l-İslam.(1427). Müktesep amil. *el-Mevsûatü'l-fikhiyyetü'l-Küveytiye*, Kuveyt.

Yazıcı, H. (2009). Seyahatname. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV.

Zuhaylî, V. (t.y.). *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*. Dımeşk: Daru'l-Fikr.

Sözlük

Manzûr, M. (1414). *Lisânü'l-arap*. Beyrut: Daru Sadr.

İzzuddin, H. (2008) *Mu'cemun ve tefsîrun lugaviyyün li kelimâti'l-Kur'an*. Mısır: Heyetü'l-mısriyyetü'l-ammetü.

Mutçalı, S. (2105). *Arapça-Türkçe sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları.

Râzî, Faris.M. (t.y.). *Mu'cemü mekâyisi'l-lüga*. (y.y.): Daru'l-Fikr.

Zebîdî, A. (t.y). *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kâmus*. y.y. Daru'l-Hidaye.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Rıza Kızılaslan

Doğum Yeri ve Yılı : Boyabat/1972

Medeni Hali: : Evli

Yabancı Dili : Arapça

E-Posta : serrakal@hotmail.com

Eğitim Durumu

Lise : Boyabat İmam Hatip Lisesi

Üniversite : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Mesleki Deneyim

İş Yeri : DİB/2001-...

